

M A G Y A R T A N Í T Á S K Ü L F Ö L D Ö N

Az 1973. augusztus 28-29-i lektori értekezéslet anyagából

Kiadja a
Művelődésügyi Minisztérium
és a
Nemzetközi Előkészítő Intézet

Budapest
1974

M A G Y A R T A N Í T Á S K Ü L F Ö L D Ö N

Az 1973. augusztus 28-29-i lektori értekezéslet anyagából

IV.
Kézirat

Kiadja a
Művelődésügyi Minisztérium
és a
Nemzetközi Előkészítő Intézet

Budapest
1974

Az értekezletet szervezte:
Domokos Péter

Az anyagot szerkesztette:
Ginter Károly

Lektorálta:
Domokos Péter

6535

A kiadvány szerzői és működési helyük

Polinszky Károly művelődésügyi miniszterhelyettes
Andrássy Attila, Budapest, NEI
Donga György, London, egyetem
Fésűs András, Lille, egyetem
Fogarasi Miklós, Budapest, ELTE
Kalocsai Rózsa, Szófia, Kliment Ohridszki Egyetem
Kiss Jenő, Göttinga, egyetem
Klaniczay Tibor, Budapest, MTA Irodalomtudományi Intézet
Kővágó Sarolta, Budapest, NEI
Nagy János, Debrecen, KLTE
Oláh József, Berlin, Humboldt Egyetem
Oláh Tibor, Párizs, egyetem
Szauder József, Róma, egyetem
Szentirmainé Martonyi Éva, Strasbourg, egyetem
Szíj Enikő, Moszkva, Lomonoszov Egyetem
Szűcs József, Budapest, NEI
Tungli Gyula, Nyitra, Pedagógiai Főiskola

P o l i n s z k y Károly:

Megnyitó

Tisztelt Értekezlet, Kedves Elvtársak!

A Művelődésügyi Minisztérium, a Kulturális Kapcsolatok Intézete és a Nemzetközi Előkészítő Intézet nevében szeretettel köszöntöm Önöket a külföldön dolgozó magyar vendégoktatók és lektorok ez évi konferenciáján.

Találkozóink immár hagyományosnak tekinthetők, hiszen az idén negyedszer ülésezik e testület, amelynek munkája iránt egyre nő a hungarisztikai érdeklődésű külföldi közönség figyelve, s amellyel szemben - éppen a mondottak értelmében - fokozottabb igényeket támaszt a Magyar Népköztársaság művelődésügyi kormányzata.

Önök - Így szokás mondani, s ez találó megfogalmazás - a magyar nyelv és kultúra követői a világ számos országában, eredményes munkájuk öregbíti hazánk hírnevét határainkon túl, s fokozza azt az őszinte rokonszenvet, amely sokfelé és növekvő mértékben nyilvánul meg a szocializmust sikerrel építő kis kelet-európai ország iránt.

A magyar lektori és vendégoktatói hálózat elsősorban államközi, kisebb mértékben egyetemek közti egyezmények és megállapodások alapján az esztendőik során örvendetesen kiteljesedett. A további fejlesztés lehetősége egyáltalában nem kizárt, kívánatos is, célunk a jövőben mégsem a számszerű növelés, sokkal inkább a minőség javítása. Törekvésünk tömören így fejezhető ki: a lektori munka összehangolása, szívvonalának emelése.

Tisztában vagyunk azzal, hogy a feladat megoldása nem egyszerű. A fogadó országok egyetemei eltérő követelményeket és igényeket támasztanak a vendégtanárokkal és az általuk oktatott tárggyal kapcsolatban, a lehetőségek is - helytől függően - igen különbözőek. Más dolog a magyar nyelvet szakként oktatni magas óraszámban, más választható

Idegen nyelvként heti egy-két órában. Legyen azonban akár így, akár úgy, a magyar oktató minden esetben nyújtson maximumot a számára biztosított keretek között: részesítse hallgatóit korszerű, tudományos igényű, de a gyakorlatban is hasznosítható képzésben, nyelvünk megtanításán túl informálja tanítványait politikailag is korrektül hazánk tegnapijáról és jelenéről.

Tudjuk, hogy a magyar lektori tevékenységnek - mondhatni - igen szegényesek a hagyományai, e munkának a múltban nem volt összefogója, az oktatók tapasztalataikat nem cserélhették ki egymással semmiféle fórumon, s minden újdonsült lektor útmutatás nélkül előről kezdhette a munkát. Saját magának kellett kialakítania, kiötlenie a módszert, a magyar nyelv külföldiek számára való oktatásának csinját-bínját, sőt magát az oktatandó anyagot is pl. irodalomból vagy történelemből.

Ezt az anarchisztikusnak tartható állapotot próbáltuk és próbáljuk felszámolni a központi témákra épülő lektori konferenciák megrendezésével, s az elhangzott előadások közreadásával. A lektori munka tökéletesítésével kapcsolatos bármilyen életrevaló ötletet, elgondolást a jelenlevők részéről szívesen fogadunk, és a megvalósítást támogatjuk. Tisztában vagyunk azzal, hogy még igen sok a tennivaló a munka elemi feltételeinek - pl. megfelelő jegyzetek, tankönyvek, szöveggyűjtemények közreadása - megleremtése terén. Ebben is számítunk az Önök segítségére, mivel végsősoron mégis csak a gyakorlattal és helyismerettel rendelkező lektorok közül kerülhetnének ki az olyannyira szükséges és várt magyar nyelvkönyvek szerzői.

K l a n i c z a y Tibor:

A magyar filológia helyzete külföldön

Előadásomban tapasztalataimról és bizonyos megfontolásokból adódó néhány gondolatot, következtetést szeretnék elmondani a magyar tárgyú külföldi kutatások problémáiról. Az előadás címe a magyar filológia kérdését hangsúlyozza; kétségkívül a filológia áll a kutatások középpontjában, de természetesen sokkal szélesebb tudományos területről van szó. Pontosabb lenne, ha így fogalmaznám: általában a magyar témák kutatása külföldön, a magyar tárgyú kutatások külföldön. Azoknak a kutatási területeknek az összességéről lenne szó, amelyek amelyeket különböző nem szerencsés elnevezésekkel szoktunk illetni: hungarisztika, hungarológia stb. A magyarságnak mint etnikumnak, mint nemzetnek, mint történelmi utat bejárt társadalomnak, mint nyelvnek, a szokásos külföldi terminológia szerint mint egy sajátos civilizációnak a kutatását, az ezzel való foglalkozást jelenti az együttréve, amit röviden "magyar filológia" címen jeleztem. Az Études Hongroises vagy Hungarian Studies kutatási területéről van tehát szó.

Abba ne bonyolódjunk most bele, hogy az így körvonalazott kutatási terület, amelyet lehetne magyar szóval magyarságtudománynak is nevezni, tudományrendszertanilag hol foglal helyet. Mindenesetre interdiszciplináris studium, ahol nyelvészet, irodalomtörténet, történetírás, néprajz stb. egyformán érdekelve van és érdekelve lehet. Mint ilyen kutatási ág tulajdonképpen egy sorba kerül a világszerte kifejlődött hasonló jellegű diszciplínákkal, mint a germanisztikával, szlavisztikával, illetve ez utóbbin belül bohémisztikával, russzisztikával; vagy a finnugrisztikával, melynek tulajdonképpen a magyar témájú kutatások is részei.

Tudománytörténetileg nézve ezeknek a studiumoknak az alapja, a kiinduló pontja általában a nyelvészet volt, az illető nyelv vagy nyelvcsalád vizsgálata. Az ilyen típusú tudományágak azután különböző adottságok, helyi feltételek, nemzeti sajátosságok következtében szélesedtek ki más szaktudományokra, vagyis az irodalomtörténetre, folklórra, majd lassan a régészetre, néprajzra, történelemre s minden másra is.

A valamely nyelvre, etnikumra, nemzetre specializált tudományszakoknak mint összefoglaló egységeknek érdekes módon nem az illető nemzet tudományos életén belül van elsősorban jelentőségük és fontosságuk, hanem azon kívül, vagyis az illető nemzet szempontjából külföldön. Hiszen, hogy magunkról beszéljünk, mindaz, amit a magyar tárgyú kutatási területek együttvéve jelentenek, azaz a nemzeti tudományok összessége a mi hazai szemszögünkben nézve túlságosan differenciált ahhoz, hogy egyetlen tudományterületként kezeljük. A magyar nyelvészet, magyar irodalomtörténet, magyar történelem, magyar néprajz stb., már csak méreteinél fogva sem kezelhető nálunk egységesen. Éppen ezért magyarságtudományt kutatni Magyarországon valamiféle megfoghatatlan népi, nemzeti lényeg keresésébe torkollana, mint ahogy nem egyszer a múltban torkolt is; valamiféle ködös és veszélyes nacionalista mítoszhoz vezetne. Ilyen magyarságtudományi koncepció ezért nincs is mai tudományos életünkben, nem is volna értelme, és igazi tudományos alapja. Ismeretes az elmúlt fél évszázad ilyen kísérleteinek a kudarca; gondoljunk csak olyan vállalkozásra, mint pl. a Szekfű szerkesztette "Mi a magyar?" című, egyébként igen tanulságos kötetre, mely igazi, komoly tudományos eredményekhez mégsem tudott elvezetni. A mi erőfeszítéseink a nemzeti tudományainkkal kapcsolatban /és nemcsak nálunk, hanem egy bizonyos fejlettségi fokon túl szinte minden nemzetnél/ éppen ellentétes irányúak. Elsősorban arra törekszünk ugyanis, hogy nemzeti diszciplínáinkat nemzetközi, általános keretek között tudjuk felfogni és tárgyalni, hogy a magyart, legyen az nyelv, irodalom, folklór stb., nemzetközi összefüggéseiben, ne befelelé fordulva, hanem a világgal összekötve, a többi nép kultúrájának jelenségeivel összekapcsolva vizsgáljuk és tárgyaljuk. Egész tudományos életünknek a tendenciája ez, ezért kerülnek előtérbe az összehasonlító kutatások.

Külföldön azonban érthetően más a helyzet minden ilyen diszciplína esetében. Ha kívülről nézünk egy nemzeti kultúrát, annak elsősorban a megkülönböztető sajátosságai tűnnek elő. Ha valaki kívülről közeledik egy nemzet kultúrájához, akkor a többitől eltérő civilizációnak, kultúrának a profilját keresi benne még akkor is, ha ki-ki érdeklődése szerint vagy a nyelvészet, vagy az irodalomtörténet, vagy más tudomány

iránt érdeklődik elsősorban. De már csak technikai okokból is nélkülözhetetlen egy külföldi számára, ha magyarral, de ugyanígy egy magyar számára, ha skandinavisztikával vagy polarisztikával akar foglalkozni, hogy általános képe, tájékozottsága legyen az illető nemzeti civilizáció egészéről. Ezért lényegében felnőtt fejjel, már egyetemen kell meg tanulni azt, amit az illető nemzet fiai vagy eleve tudnak, mint a nyelvet, vagy elemi fokon tanulnak meg már iskoláztatásuk során. A külföldi ezeket az adottságokat nélkülözve, az illető nemzeti kultúrára vonatkozó alapismereteket is magasabb tudományos ismeretként, egyetemi tananyagként kénytelen elsajátítani. Külföldön tehát mi is /jobb szó híján/ hungarológusokat kell, hogy neveljünk a magyar tárgyú kutatások számára, vagyis magyarra specializált szakembereket, nyelvészeti vagy irodalomtörténeti stb. irányultsággal.

Felmerül a kérdés, hogy egy ilyen külföldi hungarológus szakember /akár csak pl. egy hazai skandinavista/ vajon csak amolyan kisegítő, szekundáns szerepet játszhat-e a tudományos életben? Hiszen az illető nép fiaival szemben összehasonlíthatatlan hátránya van, minthogy azok jobb feltételek között, jobb felkészültséggel vizsgálhatják az adott nyelvet, irodalmat, történelmet, ami saját nyelvük, irodalmuk, történelmük. Azért kell erről beszélni, mert Magyarországon nagyon erősen kísért az a gondolat, hogy külföldön egy magyar szakember csupán arra való, hogy kultúránk propagandistája legyen /ez kétségkívül fontos is/, vagyis magyar évfordulókon beszédeket tartson honfitársainak, ismertetéseket írjon könyveinkről, fordítson stb. Azt azonban kevésbé szokás elhinni, hogy mi is tanulhatunk tőlük, vagyis hogy külföldi hungarológus kollégáink valami újat, lényegeset is hozzá adhatnak nemzeti tudományainkhoz. Sajnos, ez a tévhit idehaza igen erősen meggyökeresedett. Ugyanez fordítva is érvényes, minek következtében az elmúlt fél évszázadban szinte tendencia volt nálunk, hogy a különböző modern filológiai diszciplínákkal foglalkozó kutatók, tudósok, egyetemi professzorok azon túl, hogy tanították az illető nyelvet és irodalmat, kutatási területükként mégis a magyart, magyar irodalmat, történelmet választották, esetleg összehasonlító vizsgálatok formájában. Elismert tudósok - különösen a két világháború közötti időszakban - csak az számított, aki a nemzeti tudó-

mányok fejlesztésében vett részt. Elég kiváló francia professzorunkra, Eckhardt Sándorra gondolnunk, aki tudományos kutatásait nem a francia irodalom terén végezte elsősorban. Ritkán szólt bele a francia irodalomtörténet kérdéseibe, pedig lett volna rá tudása, hiszen egyetlen, tisztán francia irodalomtörténeti tárgyú munkáját, a Rémy Belleau-ról szóló monográfiáját, melyet a tizes években írt, egy-két évvel ezelőtt változatlan utánnomásban adták ki Genfben. Mégis, fő kutatási területe, ami persze számunkra nagyon örvendetes volt, Balassi Bálint lett.

Ha mi úgy érezzük, hogy egy magyar tudós más nyelvterület tudományai-ban nem viheti sokra, akkor nyilván így szemléljük a külföldön lévő magyar szakembereket is, s nemigen várunk tőlük a magyar kérdésekben alapvetően új tudományos eredményeket. Ráadásul magyar vonatkozásban különösen erősen él ez az előítélet. Mert azt azért kénytelenek már elismerni az emberek, hogy pl. az angol irodalomról németek és franciák is írhattak nagyon lényeges dolgokat, hiszen a tényeket mégis csak tudomásul kellett venni. Azt se tagadhatja senki, hogy az olasz kultúra vizsgálata rengeteget veszített volna, ha egy német, Burckhardt nem formálta volna meg az olasz reneszánsz máig is ható, élő képét. De akik ezt el is ismerik, sokszor azt hangsúlyozzák, hogy a magyar az valami egészen más. Az angol, a német stb. kultúra rejtelseibe más nép fia is behatolhat, a magyart azonban csak mi érthetjük, csak mi férközhetünk közel hozzá, más legfeljebb félreérti, vagy egyáltalán nem tud benne eligazodni. Ezzel a tévhitel kell mindenekelőtt leszámolnunk, ha külföldön a magyar tárgyú kutatások fellendítését, fellendülését szeretnénk elérni. Ugyanis nem igaz, hogy a magyar kultúra komplikáltabb, nehezebben megérthető lenne egy külföldi számára, mint bármely más nemzeti kultúra. Nem igaz, hogy a magyar írókat nehezebb megérteni, mint egy lengyelt vagy egy spanyolt. Igenis elképzelhető, hogy a magyar szakot végzett külföldi szakember alapvető igazságokat, újdonságokat tárhat fel a magyar nyelv, irodalom, történelem dolgaiban, olyasmiket, amikre a hazai tudomány sohasem döbbsent rá, és esetleg nem is döbbsenne rá soha, vagy csak nagyon későn. Hogy erre kevés példa van a magyar kutatásban, abból nem szabad negatív következtetéseket levonnunk, az nem valamiféle különlegessége a magyar irodalomnak, nyelvnek, kultúrának.

nak, az nem a magyar problémák túl bonyolult, túl rejtelmes, túl nehezen megközelíthető voltának a következménye, hanem ellenkezőleg, inkább annak a jele, hogy a nemzetközi tudomány szemében a magyar nyelvi, irodalmi, történelmi, néprajzi témák, vagyis együttvéve az ún. hungarisztika nem tűnt elég érdekesnek, a vele való foglalkozásban nem látott elég fantáziát. Egy külföldi kutató, legyen az holland vagy francia, több fantáziát lát, mondjuk, a bolgárnak a kutatásában, mint a magyaréban. Nem szabad általánosítanunk, de a tapasztalat azt mutatja, hogy mindennél többen foglalkoznak más európai kis nemzetekkel, mint a magyarral.

Az elmúlt évek mutatnak végre valami örvendetes erjedést, aminek az is egyik tanújele, hogy beszélünk erről, de még inkább, hogy a magyar szak, a magyar nyelv, irodalom, kultúra egyetemi oktatása világszerte kifejlődőben van, hiszen csak ez teremtheti meg a külföldi hungarisztika bázisát. Megvan végre a reménye annak, hogy ez a bizonyos hungarisztika /Études Hongroises, Hungarian Studies/ mint nemzetközi diszciplína kialakuljon. Itt nemzetközi diszciplínáról van szó, a magyar nemzeti tudományok összességének nemzetközi műveléséről. Nem a nemzeti tudomány külföldi segédcsapatát kell itt megteremtenünk, hanem saját kultúránkat kell a nemzetközi vizsgálat tárgyává tenniünk, ugyanúgy, miként nemzetközi diszciplínának számít a germanisztika vagy az italiasztika vagy a turkológia stb. A magyar kultúra tudományos vizsgálatának a nemzetközi tudományos életbe való emancipálódását is csak az jelentheti majd, ha a hungarisztika is az említett tudománysszakok sorába tartozó, elfogadott, tudomásul vett nemzetközi kutatási ággá, szakterületé fejlődik. Mindez megkövetel bizonyos szemléletváltást.

Ugyanannak a tudománynak mások a normái nemzetközi viszonylatban, mint egy adott nemzeten belül. A magyar irodalomtörténetnek van például egy kialakult, történetileg állandóan fejlődő, néha ellentmondásosan, néha harmonikusan fejlődő értékrendszere. A tudomány kialakította a nagy írók, nagy irodalmi alkotások bizonyos hierarchiáját, melyet terjeszt a pedagógia, az iskola. Egy ilyen értékrend létezése szükséges és elkerülhetetlen. Abban a pillanatban azonban, amikor a magyar irodalom, a magyar irodalomtörténet nemzetközi kutatás tárgyává válik,

tudomásul kell vennünk, hogy a mi normarendszerünk esetleg nem fog érvényesülni. A hazai tradícióktól, kötöttségektől mentes, független külföldi kutató esetleg másutt, egészen másban véli majd megtalálni a magyar irodalom nagy értékeit, vagy legalábbis nem pontosan úgy, nem pontosan ott, ahol azt mi, illetve a magyar irodalomtörténész-nemzedékek megformálták és kidolgozták. Szűklátókörűség lenne ilyenkor megsértődni, megharagudni, vagy erőltetni próbálni a hazai értékrend elfogadását. A nemzeti tudományszakok nemzetközivé válása azt jelenti, hogy a leg-sajátosabb nemzeti kutatási területen megszűnik a nemzeti egyeduralom, hogy a magyar irodalomról ezután másképpen és mást is fognak mondani, mint amit a magyar szakemberek mondtak, mondanak és mondani fognak. Ez nem valami különlegesség, mert gondoljunk csak megint a nagy nemzetek irodalmára, az angolra, a franciára, amelyhez az egész világon szinte mindenki hozzászól, és nem feltétlenül az angol, illetve a francia irodalomtörténet kialakult elképzeléseinek a szellemében. És ez még sohasem vált az illető irodalom történetének a kárára. Lehet, hogy téves elképzelésekkel jelentkeznek külföldi kutatók, de az is lehet, hogy egészen kiváló gondolatokkal, amelyek végül minket kell, hogy készítsenek saját nemzeti normáink bizonyos felülvizsgálatára. Nem azért érdemes elősegíteniük magyarral foglalkozó külföldi szakemberek kiképzését, hogy azok csupán szajkózzák azt, amit az itthoni tudományosság kidolgozott, és amit az itthoni publikációk tartalmaznak, hanem sokkal inkább azért, hogy új szempontokkal, olyan szempontokkal, amelyek esetleg nekünk nem állnak rendelkezésünkre, nyúljanak hozzá a mi témáinkhoz. Az ő munkásságuknak az előnye elsősorban abból adódik, hogy más tradíciók birtokában, más léptékben gondolkodva, más összehasonlítási alapokkal rendelkezve közeledhetnek a magyar témákhoz, és éppen ebből adódik annak a lehetősége, hogy érdekes újdonságokkal, meglepő eredményekkel állhassanak elő.

De nehogy azt higgyük, hogy egy más eredmény, íróinknak esetleg egészen más értelmezése, értékelése annak lehet csak a következménye, hogy az illető nem marxista szemlélettel közeledik a témához. Egy francia, olasz vagy más, magyar irodalomra specializált marxista kutató a marxista nézet egysége ellenére is tökéletesen más eredményekre juthat,

mint a magyar marxista kutatás, mert más problémákra, más dolgokra érzékeny, mint a magyar kutató. Például a magyar irodalomtörténetírásból ismeretes, hogy a múltban nemzedékeken keresztül - ma már szerencsére kevésbé - mennyire idegenkedett a filozófiai összefüggések keresésétől. Más részről viszont, érthető adottságok folytán, hallatlanul érzékennyé vált a népköltéssel való kapcsolatok felismerésére, a költészet és a folklór közös problémáinak vizsgálatára, és az utóbbi téren rendkívül kifinomodott módszere formálódott ki. Mármint elképzelhető, hogy bizonyos művekhez, versekhez közeledve, melyeket a magyar irodalomtörténetírás elsősorban a népiesség szempontjából vizsgált, egy külföldi marxista kutatónak nem az tűnik fel, amit bennük a magyar kutatás nagyra értékelt, hanem felfedez bennük olyan filozófiai vonatkozásokat, amelyekre a magyar kutatók mindezekig süketek voltak. Ez a másfajta megközelítés, másfajta problémaérzékenység az illető ország irodalomtörténeti tradíciói, módszerei következtében vezethet egészen más eredményekre az értékelés terén, detronizálva vagy felemelve műveket.

A különböző országokban nagy hagyománya van olyan irodalomtörténeti, irodalomvizsgálati módszereknek, melyeket ugyan mi is ismerünk, de amelyek sohasem váltak a magyar kutatás vérévé. Például a francia *explication de texte* rendkívül kifinomult módszerének nincs úgy birtokában a magyar kutató, mint a francia, aki iskolás korától tanulta, s akinek így nagyobb szövegérzékenysége fejlődhetett ki. Olaszországban egész nemzedékek tanulták, szívták magukba mindazt, amit Croce a stilisztika, poétika terén tanított, akár bírálva, akár elfogadva, ami megint csak bizonyos kérdésekre való olyan érzékenységet fejlesztett ki, melyet örökölt az olasz marxista tudomány is, s amellyel megint csak nem, vagy csak kivételesen rendelkezik a hazai kutató. Így tehát módszertanilag eleve adva van annak a lehetősége, feltétele, hogy a magyar nemzeti tudományok terén lényeges új eredmények szülessenek külföldön. Ha a mienkétől eltérőek, attól nem kell félnünk, annak csak örvidenünk kell.

A külföldi egyetemeken történő magyaroktatásnak ezt a folyamatot kell elősegítenie, ennek az alapját kell képeznie, hiszen a magyar nyelvet tudó és a magyar kultúra valamelyik szektorában jártas szakemberek

elsősorban a magyar egyetemi oktatás keretében formálódhatnak ki külföldön. Nem szabad persze azt várnunk, hogy tömegével lépnek majd elő a mi kutatási diszciplínánkat komolyan gazdagítani képes szakemberek. Ha egy-egy egyetemen sikerül minden négy-öt évben felfedezni, kiképezni egyetlen magyarra specializált jó szakembert, ez már nagy eredmény, és ezzel már óriási fordulatot lehet elérni. Egy-egy komoly ember, aki életét és pályáját teszi rá valamely magyar témára, magyar szaktudomány művelésére, aki arra építi az egzisztenciáját, hogy valamely országban ő lesz a legjobb, vagy egyszerűen a magyar szakember, az többet ér, mint sok tucát mégoly jószándékú és lelkes érdeklődő, irodalmunknak barátja, olvasója, nyelvünk elsajátítója, amit persze szintén nem szabad lebecsülnünk. Magas szinten úgy képzelhető csak el a külföldi magyar tanulmányok, kutatások végzése, a hungarisztika fejlődése, ha az illető népek fiaiból, tehát "bennszülöttekből" világszerte kialakul a magyar szakemberek hálózata. Minden erőnkkel igyekeznünk kellene ezt a folyamatot, amelynek az alapja az egyetemi oktatás, elősegíteni.

Mellőzve most az oktatás kérdéseit, néhány olyan mozzanatot szeretnék megemlíteni, amely nélkül hiába sikerül kinevelni kitűnő magyar szakembereket szerte a világban, azok elkallódhatnak, vagy később háttérfordíthatnak egykor lelkesen vállalt szakterületüknek. Itt elsősorban bizonyos szervezeti keretekről kell gondoskodni. A legelső, hogy előbb-utóbb meg kell teremteni - szerencsére napirenden van már - a magyarral foglalkozó szakemberek nemzetközi szövetségét, társaságát. Van nemzetközi szlavisztikai, germanisztikai, italianisztikai, turkológiai stb. társaság; minden ilyen komplex szakterületnek van nemzetközi társasága, amelynek már a puszta léte is biztosítéka a dolog komolyságának és rangot ad neki. A maga szervezeti életével pedig - még ha nem is valami zárt szervezetről van szó -, rengeteg ügyet előmozdít: bizonyos időközökben pl. kongresszusokat tart, ahol az egész világról összejöhetnek az illető terület művelői, vitafórumuk van, kiépülnek a személyes kapcsolatok. Külföldön magyarral foglalkozó, külföldi illetőségű kollégáink nem egyszer panaszkodnak egy ilyen társaság hiánya miatt. A hiány a helyzetüket nehezíti meg odahaza. Ha valaki egy ame-

rikai egyetemen magyart tanít, egyszerűen a rangja lesz kevesebb az-
zal, hogy az ő szakterületén soha nem rendez valaki olyan nemzetközi
kongresszust, ahová el lehet menni, amihez szubvenciót lehet kérni stb.
Más mindenki kér: a lengyel kér, a román kér, a többiek kérnek: ő nem
kér, nyilván mert nincs mire, mert nem is komoly tudomány az, amelyet
tanít. Ez tehát rangcsökkenést okoz, illetve a megfelelő rangra való
felemelkedést teszi lehetetlenné.

A másik igen fontos kérdés a szervezet létrehozásán túl a tájékoztatás
biztosítása. Jelenleg az egyik legkomolyabb nehézség, hogy a magyar
vonalkozású kutatások terén a kölcsönös tájékozódás /hazai méretheben is!/
igen sok kívánnivalót hagy maga után. A hazai tudomány sincs tájékoz-
va afelől, hogy külföldön, a világ legkülönbözőbb részein milyen magyar
tárgyú kutatások folynak, illetve erről szóló ismereteink esetlegese-
k, vélelenszerűek, sporadikusak, csak személynél kapcsolatokon alapul-
nak. Ugyanakkor a külföldön magyarral foglalkozó szakemberek csak
igen nagy késéssel és esetleg nagy hiányossággal értesülnek a hazai
publikációkról, hazai eredményekről, sőt, sokszor egyáltalán nem érte-
sülnek róluk. Születtek már tervek arról, hogy ezen segítsünk. Amennyi-
ben létrejön egy nemzetközi magyar hungarisztikai társaság, akkor ennek
rendszeresítenie kellene egy bulletint, amely egyrészt a hazai magyar
tárgyú kutatásokról szolgáltatna állandóan híradást, bibliográfiát, más-
részt viszont mindenünnen a világból érkező hasonló adatokat és híre-
ket tartalmazna. Egy ilyen periodikus kiadvány létezése esetén minden
külföldi magyar szakember érdekének érezné, hogy hírt adjon arról,
amit csinál. Egy ilyen tájékoztató kiadvány léte szinte elengedhetetlen
ahhoz, hogy azok, akik külföldön rászánják magukat a magyarral való
foglalkozás nem feltétlenül hálás feladatára, ne érezzék védtelennek
magukat. Sokszor ugyanis eleve bizonytalanságot jelent, ha nem tudja
a kutató, hogy nem üres szalmát csépel-e, mert amivel foglalkozik,
aminek a kutatására egy-két évet kíván rászánni, arról éppen ezer ol-
dalas könyv van sajtó alatt idehaza.

A harmadik kérdés, amelyet érintenem kell, a publikációs lehetőség
problémája. Ezen a téren igen sokat igyekszünk tenni, hazai tudomá-
nyos folyóirataink mindig készséggel adnak helyet külföldi szakemberek

közleményeinek, sőt - bár ritkábban - könyvek is megjelennek idehaza. Az Akadémiai Kiadó nem egy kiadványt adott már ki és ad ki most is magyar irodalomtörténeli vagy nyelvészeti témákról külföldön élő, külföldi magyar vagy külföldi nem magyar kutatóknak a tollából. Ez igen fontos, ezt folytatni is kell, de ez távolról sem elég. Nem elég ugyanis az, hogy aki külföldön magyarral foglalkozik, az idehaza magyarul publikálhasson, az is fontos, hogy a saját hazájában, az illető ország nyelvén legyen tudományos publikálásra lehetőség. Hiszen gondoljunk arra, hogy ha egy kiváló magyar germanista, akinek a tanulmányait a vezető germanisztikai folyóiratok világszerte boldogan közlik, sohasem közölné német irodalomtörténeli tanulmányait, könyveit idehaza magyar nyelven, akkor lassan kikopna a magyar tudományos életből, nem tudná saját hazájában biztosítani magának azt a rangot és elismerést, amely megilleti. Ugyanez áll a külföldi, magyarral foglalkozó szakemberre. Az ő számára nemcsak az a fontos, hogy hozzájáruljon a magyar irodalomtörténeli kutatáshoz, a hungarológia gazdagításához, hanem az is, hogy a magyar irodalomtörténet művelésével, a magyar témák vizsgálatával elősegítse saját országa tudományos életének kiszélesítését, az ottani látókör bővítését; hogy hozzáférhetővé tegyen olyan kérdéseket, tényeket, amelyek az illető ország tudományos élete szempontjából érdekesek, tanulságosak, de eddig ismeretlenek maradtak, minthogy nem volt eddig szakember, aki azon a nyelven érdemleges dolgokat publikált volna. Ezért igen fontos elősegítenünk, hogy legyenek külföldön olyan szakfolyóiratok, /és amelyek megvannak, azok tovább és egészséges irányba fejlődjenek/, ahol magyar tárgyú szaktanulmányok elhelyezhetők és rendszeresen közölhetők. Legalábbis a világnyelvek mindegyikén legyen ilyen. Van már néhány ilyen, mint az Études Finno-Ougriennes Párizsban, a Slavonic and East European Review Londonban, vagy az Ural-Altische Jahrbücher Nyugat-Németországban stb. Igen lényeges volna elősegíteni tudnunk - és elsősorban az illető országban dolgozó magyar professzoroknak vagy lektoroknak, tehát az egyetemi oktatóknak lenne ez a feladata -, hogy ezek a folyóiratok komoly tudományos rangra emelkedjenek. Van, amelyiknek ez megvan, például az Ural-Altische Jahrbücher-nek, de van, amelyiknek nincs; vagy pedig ha megvan, mint például a Slavonic and East-European Review-nak, az elsősorban a

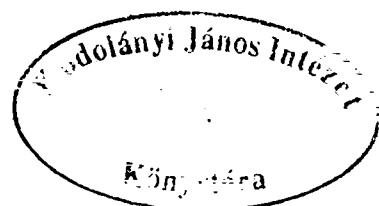
szláv vonatkozások miatt van meg, pedig lehetne benne emelni a magyar témáknak mind az arányát, mind a ^{nívóját}. Olasz nyelvterületen sajnos egyáltalán nincs ilyen folyóirat, pedig itt olyan országról van szó, ahol a magyar nyelvi és irodalmi oktatás különösen kiterjedt. Ismeretes, hogy az ötvenes években létezett a Pálinkás-féle Új Corvina Firenzében, tehát emigráns részről történt kísérlet egy magyar tárgyú szakfolyóirat létrehozására. A kísérlet nem járt sikerrel, a folyóirat meg is szűnt. Minthogy angol, német, francia területen bizonyos publikációs lehetőségek vannak, különösen olyasz vonatkozásban volna rendkívül fontos annak az elérése, hogy olasz nyelvű, a magyar területre, magyar témákra, magyar tudományokra specializált folyóirat létrejöjjön; természetesen komoly színvonalú folyóirat, a régi két világháború közötti Corvinánál is színvonalasabb, pedig az fontos szerepet tudott betölteni. Egy ilyen folyóirat, egy ilyen állandó fórum sokkal többet tud elérni, mint mégolyan sok látványos akció, amelynek a hatása efemer, pár hónap alatt elmúlik, szétporlad. Egy folyóirat, mint állandó összekötő kapocs viszont tartós hatást tud elérni.

A negyedik alapvető feltétele annak, hogy biztosítani lehessen külföldön, a magyar tárgyú kutatások fejlődését, a megfelelő könyvtári bázis megteremtése. Ez a nehéz kérdés nem is áll olyan rosszul világszerte. Ha bárhol bemegyünk a nagy könyvtárakba, meglepődve tapasztaljuk, hogy mennyi magyar szakmunkát találunk. Éppen a közelmúltban a torontói egyetem katalógusában néztem meg találomra bizonyos címszavakat részben tárgy szerint, részben szerző szerint, íróink közül néhány ismertel megkerestem a katalógusban, és az volt a benyomásom, hogy a magyar irodalomtörténettel Brontóban nagyobb nehézségek nélkül lehetne foglalkozni. Nehézséget rendszerint az jelent, hogy a magyar, tehát a magyar irodalomra, nyelvészetre, történelemre vonatkozó kiadványok, folyóiratok csonkák, sokszor esetlegesek, igen lényeges dolgok hiányoznak. Éppen ezért nagyon fontos misszió lenne elérni külföldön, hogy a legalapvetőbb dolgok ne hiányozzanak a nagy könyvtárakból, hogy például száz fontos monográfia mellől ne hiányozzék az az egy-két kézikönyv, amelyik kiindulópont kellene hogy legyen, vagy éppen a legfontosabb folyóiratokból ne hiányozzon néhány évfolyam. Nagyon lényeges

az egyes egyetemeken, a magyar tanszékeken, szemináriumokon a jó könyvtári bázis megteremtése. Ez biztosíthatná, hogy kedvük és módjuk legyen az érdeklődőknek a magyar témákkal foglalkozni. Mint ez eléggé ismeretes - magam is tudok erre példát mondani párizsi tapasztalataimból -, hazai részről igen sok erőfeszítés történt ennek elősegítése érdekében, de kissé tervszerűtlenül. Sohasem készült el - pedig a Kulturális Kapcsolatok Intézete adhatna erre megbízást valakinek - egy hungarisztikai alap-szakkönyvtárlista, amelyben együtt van mindaz, aminek meg kellene lennie a kutatások megindításához, tehát elsősorban a kézikönyvek, bibliográfiák, az alapmonográfiák, az alapfolyóiratok stb., amely mint egy ideális terv állana rendelkezésre, s amelynek anyagát mindenütt igyekeznének összegyűjteni.

Végezetül néhány gondolatot szeretnék elősorolni arról, hogy véleményem szerint a magyar témakörökben milyen irányban érdemes a leginkább ösztönözni a külföldi kutatást, hol lehet a legtöbb hasznot elérni. Itt elsősorban az irodalomtörténetre, a művelődéstörténetre gondolok; a jelenlévő nyelvészek a témákat sok mindennel kiegészíthetnék. Mindenekelőtt a magyar irodalom, történelmi legnagyobb alkotásainak, illetve eseményeinek új nézőpontból való vizsgálatára, az illető ország hagyományaiból adódó vagy várható új nézőpontokból való interpretálására, elemzésére, értékelésére kell gondolnunk.

Másrészt igen gyümölcsöző lehet mindenfajta összehasonlító vizsgálat, amit ugyan mi is folytatunk, de amelyben más, egészen újszerű eredményekre juthat az illető ország kutatója, aki elsősorban a saját kultúrájának az oldaláról nézi a kapcsolatokat, analógiákat, közös problémákat. Kitűnő példát tudok erre említeni, hiszen Balázs János és Szauder József tanítványa, Amedeo Di Francesco Balassiról igen érdekes új dolgokat tudott mondani, éppen Balassi magyar-olasz összefüggései vonatkozásában. Érzékenyen felfigyelt olyan mozzanatokra, amelyek eddig nem tűntek fel a magyar kutatóknak. Az ilyen vizsgálatokhoz szükséges eredeti szövegek is sokszor külföldön könnyebben fellelhetők, mint idehaza.

A harmadik ilyen terület minden rendű és rangú magyar érdekű, magyar vonatkozású forrásanyagnak a feltárása és hasznosítása. Ez különösen szerencsés vadászterület, hiszen kimeríthetetlen, és hálás is, mert témát ad olyan embereknek, olyan doktorálóknak, akik esetleg nem különösen nagy tehetségek, de szorgalmas, precíz munkát végezhetnek. Valamely ismeretlen magyar forrás, magyar szöveg, magyar emlék feltárása, publikálása önmagában is igen fontos hozzájárulás, még ha az illető aztán nem is tud vele sokat kezdeni. Elsősorban történeti vonatkozásban van mindenütt beláthatatlan mennyiségű felhasználható és még feldolgozatlan levéltári anyag, de van irodalmi, művelődéstörténelmi is. A közelmúltban volt egy magyar-olasz konferencia Budapesten, ahová a velencei Biblioteca Marciana igazgatója elküldött egy előadást, amelyben ismertette a Marciana magyar vonatkozású, magyar tárgyú vagy magyar provenienciájú kéziratait. Noha Velence közel van, és ott rengeteg magyar kutató is megfordult az elmúlt száz évben, és rengeteget publikáltak is már a Marciana magyar vonatkozású kézirataiból, mégis mindenki csodálkozására a felsorolt többszáz kéziratnak legalább a feléről eddig soha senkinek sem volt tudomása. Ilyesmi bárhol előfordulhat; a legelrejtettebb helyeken is kerülnek elő váratlan meglepetések. Természetesen nem könnyű ezekre ráirányítani a figyelmet, és itt is kívánatos lenne egy olyan hely, olyan központ, ahová fordulni lehetne felvilágosításért, ahová a külföldön magyart oktatók kérdéseket intézhetnek: mit érdemes kutatni, illetve hogy valamely kérdésben milyen tanácsokat adjanak a doktorálóknak, hiszen senki, egyetlen kutató sem ismerhet mindent. Sajnos, ilyen szerv e pillanatban nincs. De ha létrejön a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, ennek a titkársága tölthetne majd be ilyen koordináló szerepet, hogy legalábbis összekapcsolhat mindenkit azzal az intézettel, azzal a szakemberrel, aki felvilágosítást tud adni.

Az itt elmondottak tulajdonképpen gondolatforgácsok, hiszen egyelőre még tapogatódzunk a nemzetközi magyar filológiai diszciplínának a kiépítésében, a magyar stúdiumok nemzetközi elterjesztésében. Egyelőre még meglehetősen új jelenségről van szó annak ellenére, hogy az eredmények máris biztatók, hiszen évről évre több magyar tárgyú publikációt

látunk a Szovjetuniótól Amerikáig mindenfelé. Mégis, mint már hangsúlyoztam, tudatában kell lennünk a lemaradásnak, az elmaradottságnak nemcsak a nagy országokkal, népekkel szemben, hanem a kicsik mögött is /holland, svéd, dán vagy a különböző szláv országok/. A polonisztikának például komoly nemzetközi hálózata van; Japántól Kanadáig kiváló polonista szakemberek tanítanak az egyetemeken, akik épp olyan rangos művelői a lengyel nyelvészetnek, filológiának, mint a varsói vagy krakkói professzorok. Hogy az ilyen elmaradás milyen következményekkel jár a tudományos haszon elmaradásán kívül, ahhoz elég végigsétálni valamelyik külföldi főváros, mondjuk Párizs könyvkereskedés előtt, végignézni a könyvkereskedéseket, ahol a finntől a portugálig mindenről található könyvek, monográfiák, irodalomtörténeti művek, de egészen kivételes, ha valami komoly magyar tárgyú szakpublikáció vagy legalábbis magas színvonalú ismeretterjesztő munka akad. Vannak nagy sorozatok, amelyek ilyen-olyan művészettörténeti, művelődéstörténeti, irodalomtörténeti, történeti kérdéseket tárgyalnak, zárt program nélkül. Bármit, ami abba a sorozatba beleillik, örömmel fogadnak. Találkozhatunk ezeknek a sorozatoknak a megjelent harminc-negyven kötetében szerb témával éppúgy, mint svédvel, de magyarral a legritkább esetben. Elsősorban azért, mert nincs ott helyben olyan ember, aki abból élne, hogy ilyen műveket ír, aki azzal szerez címeket, azzal pályázik jobb állásra, hogy ezeket a könyveket ott elkészíti.

Ezeknek a szakembereknek a képzése tehát elsőrendű feladatunk. Így remélhetjük annak az elérését, hogy a magyar irodalom, művészet, történelem terén a hazai erőkön kívül külföldi erők részvételére is számíthassunk, és hogy mindezek révén a magyar kultúra ismerete és ennek megfelelően a megbecsülése a világ legkülönbözőbb részein erősödjék az eddigiekhez képest.

S z a u d e r József:

A magyar irodalom külföldön való oktatásának
módszertani kérdéseiről

Előadásom címe oly ígéretet tartalmaz, melyet beváltani igen nehéz. Ez a szintagma, az irodalom oktatása, még ha oly bevett is, tulajdonképp igen pontatlan kifejezés. Az irodalmat vagy a művészetet ugyanis mint olyat önmagában véve nem lehet tanulni s tanítani. Mint ahogy a fizika a természetről szóló ismeretek szervezett komplexuma, s aki tanulja, a fizikát tanulja és nem a természetet, ugyanúgy a művészetet vagy az irodalmat is meg kell különböztetni rendszeres tanulmányozásától, vagyis az irodalomtudománytól vagy a kritikától. Az irodalomról tanulunk, de amit megtanul valaki, az az irodalomtudomány, pontosabban: irodalomtörténeti, kritikai és poétikai megközelítések útján fejt meg az irodalmi alkotások jelentését, teszi lehetővé megértésüket s élvezetüket. Minden bemutatás és válogatás kritikai művelet, még a nyersfordítás is az. Természetesen nem azt akarom mondani, hogy művek olvastatása helyett elvont irodalomtudományi előadásokat tartsunk külföldi hallgatóinknak, hanem éppen ellenkezőleg: azt hangsúlyoznám, hogy a szövegek megértését egy bizonyos fogalmi apparátus segítségével potenciáljuk, amely nélkül legfeljebb spontán műélvezetet várhatnánk el nagyon naív módon oly hallgatóktól, akik a mi irodalomtudományi segítségünk nélkül gyakran csak azokra a fogalmakra hagyatkoznak, melyeket a világszer- te és pl. Olaszországban különösen hanyatló középiskolai oktatásból hoztak magukkal, ha ugyan hoztak.

Ilyen értelemben használnám az irodalomoktatás nem túl szerencsés kifejezését. De előadásom címe egyéb gondokat is okoz. Módszertani kérdésekről beszélni ugyanis nem lehet a módszerek előfeltételeinek megkerülésével. A módszer a tárgynak s a tanítás céljának függvénye, és még ha megengedjük is azt, hogy célunk nagyjából változatlanul áll fenn, a tárgy terjedelme változni fog a hallgatóság magyar nyelvi felkészültségétől és természetesen a rendelkezésre álló és tulajdonképpen nem bővíthető, bár gyakorlatilag mindig bővülő óraszámától. Más módszerekkel él az, aki heti egy órában nyújt áttekintést a magyar irodalomról,

és másokkal az, akinek két vagy három órája van erre a célra s külön konzultációkra is kényszerül, s ugyancsak más módszerrel adunk elő magyarul tudó, magyar származású hallgatóknak, mint azoknak, akik jó nyelvtani tudás, de kis terjedelmű szókincs birtokában fáradtságosan szótárogatva fordítanak szövegeket. Nyilvánvaló, hogy a magyarul jól tudók irodalmi műveltségét magyar nyelvű regények és drámák olvas-tatásával éppúgy fejleszthetjük, mint magyar nyelvű tanulmányok átvéte-lével, ezzel szemben a magyarul folyamatosan még nem olvasóknál a regények s drámák bemutatása a többnyire rossz fordításokon kívül csak magyar nyelvű részletekre vagy novellákra terjedhet ki, és azt a teljességet, melyet extenzív módon úgysem érhetünk el, ez utóbbiaknál főleg a líra reprezentatív alkotásainak fordításával és elemzésével próbáljuk megvalósítani.

De mi is a célunk az így felfogott irodalomtanítással?

Ha azt vesszük figyelembe, hogy hallgatóink magyar irodalmi előismere-tek nélkül és többnyire valamilyen praktikus vagy általános kulturális érdeklődéstől vezettetve közelednek hozzánk, hajlunk arra, hogy az iro-dalom bemutatását és elemzését valami átfogóbb művelődéstörténeti kur-zus részévé tegyük, és célját a kulturális ismeretterjesztésben jelöljük meg; ha viszont tekintettel vagyunk arra a feladatra, melyet irodalmunk történelmi és esztétikai specifikumának tudatosítása által az irodalmunk iránti közöny leküzdésében jelölnék meg, akkor oktatásunk célja éppoly szigorúan irodalomközpontú kell hogy legyen, mint amennyire az a francia vagy az angol irodalom tanítása pl. Rómában. Véleményem és tapasztalatom szerint nem lehet lemondani a kulturális ismeretterjesztés-ről; de ezzel érni be oly egyetemeken, ahol hallgatóságunk érzékenyen reagál az európai irodalomtörténetek feldolgozásában észlelhető színvonalkülönbségre, annyi volna, mint eleve kétségbe vonni irodalmunk esztétikai értékét és meghátrálni oly feladatok előtt, melyek nem teljesí-tésének következményeit pl. irodalmunk nem ismerésében gyakran tapasztaljuk. Mind a kétféle célt fenn kell tartani, de nem szabad összekeverni egymással. Az irodalomtanítás során hol azt kell megvilá-gítani, mily történelmi és társadalmi feltételek között alakul ki az irodal-mi folyamat és intézményei, és ebben az esetben előadásunk a

művelődéstörténeti célképzetéhez közeledik, hiszen nem mellőzheti a termelés, a politikai tudat, az állam, a vallás, a tudományok és művészetek ismertetését sem, máskor és lényegesen többször irányzatokat és írói életműveket, stílusokat és konkrét szövegeket vizsgálunk meg előadásainkban vagy gyakorlatainkon, anivel némelykor azt is el lehet érni, hogy pl. a fáradságosan s közös munkában feldolgozott néhány költemény csakugyan élményszerű hatást kelt és önálló gondolatsorokat indít el a hallgatókban pl. európai analógiák felé.

Az volt a tapasztalatom, hogy ily célokat követve, kellő módszerekkel és nem nagyon takarékoskodva a differenciálódó érdeklődés kielégítésére fordítandó idővel sem, eddig el tudtam érni azt a célokat is, melyek lehetőség szerint mindenhol el kellene érni: doktori értekezések készítésével minél több hallgatónkat kötni le tartósan az önálló irodalmi studiumok mellett, mintegy belőlük nevelve ki azt a lassan növekvő réteget, melynek jelenléte bizonyosan meg fogja szüntetni az idegenséget irodalmunk iránt, és amelyből talán még a szakmai utánpótlásnak is kitelhet egy-két tagja. Mert nagyon igaz, amint Fábrián Pál professzor mondott el az 1970. augusztus 28-i lektori értekezleten, a következőképp: "A magyar kultúra népszerűsítésére, terjesztésére nem mi vagyunk a legalkalmasabb és leghivatottabb személyek, hanem annak az országnak a tanárai, művészei, tudósai, amelyekben dolgozunk. Arra kell tehát törekedniünk, hogy tanítványaink közül minél többen váljanak a magyar kultúra népszerűsítőivé... annak megvan a reális lehetősége, hogy tanítványaink közül kultúránknak lelkes és jó színvonalú terjesztőit kineveljük. Ők nálunk jobban fogják érezni és tudni, mivel járulhatnak mi hozzá - rajtuk keresztül - népük kultúrájának gazdagításához." Egy régebbi statisztika szerint, mely Pálincás László bibliográfiájában olvasható, csak a bolognai - igen jól ellátott és sok hallgatót vonzó - katedra doktoráltatott le évenként két hallgatót, az összes többi olaszországi tanszék messze elmaradt mögötte. 1971-től máig a római tanszéken is, mely a legrosszabbul ellátott s csak 10-15 hallgatója van, elértem ezt az eredményt, eddigi hat disszertációval, melyek közül négy irodalmi tárgyú volt. Természetesen a disszertációk főfeladata az volna, hogy eredeti kutatások elvégzésével járuljanak hozzá a magyar szakirodalom

gazdagításához. Ezt csak négy nálam készült disszertációról mondhatom el, kettő csak mások eredményeinek volt tisztességes összefoglalása. Nem kétséges azonban, hogy mindegyikük s nem csak a CNR kutató ösztöndíjával elismert fiatal doktor, akinek már több publikációja van vagy az a két másik, aki egyetemi asszisztensi ambíciókat táplál magában, jó képviselője s terjesztője lesz a magyar irodalmi kultúrának.

Mivel magam tanítom a nyelvet is és az irodalom történetét is, ami nem azt jelenti, hogy az irodalmat csak történetileg mutalom be, számomra az első és valamennyire talán általánosítható módszertani tapasztalat a nyelvi és nyelvtörténeti stúdiumoknak oly irodalmi, esztétikai, sőt irodalomtörténeti tanulságokkal való összekapcsolásában áll, amelyekre rendszerint a nyelvtani vagy nyelvtörténeti kérdést megvilágítani hivatott klasszikus irodalmi szöveg ad alkalmat. Az elvi alap csak az lehet, hogy az esztétikai és nyelvi funkció megbonthatatlan egységet képez, s így ha a nyelvi vagy nyelvtörténeti tanulmányokban sort kerítünk esztétikai és irodalomtörténeti tanulságok levonására, az irodalomtörténeti kurzuson viszont gyakran folytatom pl. a hangzók és hanghatárok nyelvészeti vizsgálatához, aminek elvi alapja az, hogy a hang nemcsak a fogalmi természetű mondanivaló kialakításában vesz részt, hanem közvetlenül is részt vesz a közlésben. Példaként említhetem Kosztolányi Iona című verse néhány, a hangzókkal játszadozó szakaszának hangtani és költői nyelvi hangtani vizsgálatát, melyet rendszerint oly kezdőkkel végeztetek el, akik még alig kóstoltak bele a nyelvtanba, s így erős segítségre is szorúdnak. De amikor a "csupa tej, csupa kéz, csupa jaj" sorokat olvassák, nem mulasztom el feltenni a kérdést, hogy a tej-kéz-jaj mennyiben értelmezi is a név hangjait, s milyen irányzat vagy korstílus poétikája tűnik át rajtuk. A hallgatók egy része képes felfedezni, hogy a tej-kéz-jaj szekvenciában a gyermekkor, a férfikor és a halál képzetei villanak fel, és hogy ez az összefoglalás a hangok érzéki élményével együtt a dekadentizmus poétikája közelébe vezet. Ez már irodalomtörténeti tanulság is, melyet erőltetés nélkül kapcsolunk hozzá a nyelvi, hangtani vizsgálathoz. Egy másik, még tisztább példa ugyancsak Kosztolányinak a tíz legszebb magyar szóval kapcsolatos kísérletében mutatható fel. Voigt Vilmos a Magyar Nyelvőr 1972/2. számában adta közre briliáns kis tanulmányát e tíz legszebb magyar szóról, oly fonó-

taktikai elemzésüket kísérelve meg, mely - mivel ez csak a fonémák egymásutánjának és ezen belüli rendszerességének vizsgálatát jelenti - éppen azoknak a hallgatóknak való, akik vagy általános nyelvészeti studiumaik vagy a magyar nyelvtani bevezető során értenek a hangtani meghatározó sokhoz, de még alig rendelkeznek magyar grammatikai tudással. Egy szótagos névszókról van szó Kosztolányinál, tőalakban, "a közöttük levő poétikai különbségek és a bennük megtalálható poétikai értékek egyaránt a hangalakból származtathatók" (Voigt, MNyr. 1972.2. 140. 1./). A vizsgálatból kiderül, hogy a tíz példaszó többszörösen többet képvisel önmagánál (nemcsak azzal, hogy e példák a magyar hosszú magánhangzók rendszerét alkotják, hanem a hangbeli felépítés azonosságai miatt is, meg a szavak sorrendjének fonetikailag szabályos felépítése miatt), s így olyan szöveggel állunk szemben, mely poétikai funkciót lát el; a hangtani-formai összefüggések szemantikai-tartalmi s azokon túl oly poétikai tanulságokhoz vezetnek, melyek a kiválasztott szavak egymásutánját közel vizslik valamely költemény szerkezetéhez. Voigt utal arra, hogy a szavak két ellentétes tartalmi sorba rendeződnek a hangtani összefüggések révén is. Ez a két tematika, a pusztulás és a romantikus szerelemé, megint csak a dekadentizmus történeli stílusára vall. A hallgatók elsősorban a hangtani és szemantikai vizsgálatokat végezték el, de így ugyanakkor Kosztolányi irodalomtörténetileg elhelyezhető poétikájába is újból betekintettek, s ez az újabb tanulság csak megerősítette a korábbi, melyet versből vontunk le. Egy harmadik példát az irodalomtudományi érdekű kitekintésre nyelvtörténeti, helyesebben finnugrisztikai előadásomból vehetnék. Egyszer Sajnovicsról tartottam egy kisebb előadássorozatot, megvilágítva művének az összehasonlító nyelv-tudományban betöltött szerepét. Ugyanakkor azonban ismertettem azt a lappokkal mint egy sajátos kultúra hordozóival foglalkozó légabb művelődés-történeli és utazási irodalmat is, mely magába foglalva a nyelvi kérdést is, az északi költészet recepcióját segítette elő főleg Herder propagandája nyomán oly kortársi magyar szerzőknél is, mint Csokonai és Kölcsey. A nyelvi kérdés különválásának útját nyomozva tehát azt is kiemeltem, hogy magához a nyelvi kérdéshez, mikor már elkülönülőben volt is az egész kultúrától, mítosztól, költészettől, még mindig tapadt hozzá valami a kultúra egésze iránti érdeklődésből. Csokonai egyik levele tanúsága szerint

igen jól volt tájékozva finnugor rokonságunk felől, s a lapp hős imája A lélek halhatatlanságában újabb bizonyíték az északi költészet inspirációja mellett. Az ő művében egyesülni látszik az irodalmi, költészeti és nyelvészeti igény. Természetesen nem mulasztottuk el kitérni Schefferus Lappóniájára, Herder és Ewald Kleist lapp tárgyú megnyilatkozásaira és főleg Malleznak, az Edda kiadójának műveire, mert Csokonai mintája is azokban található fel. Mindez nem jelentett eltérést Sajnovics-tól, hanem a lappkérdésnek az irodalom és költészet finnugorság-tudata oldaláról való megvilágítását segítette elő, amivel Sajnovics műve is kiemelődött az elszigeteltségből. Csokonainak a lapp hős ajkára adott énekét pedig az egyik költői tehetségű s magyarul valamennyire tudó hallgatóm le is fordította, ezt közösen tárgyaltuk meg. Abban az évben éppen a magyar felvilágosodás irodalmát adtam elő, s így a finnugrisztikai kurzuson belüli irodalomtörténeti kitekintés után Csokonai irodalomtörténeti tárgyalását nagyobb figyelem fogadta.

Szükségtelen a példákat szaporítani. Az még megjegyzendő, hogy nem egy esetben az ötletet, esetleg az anyagot ilyen eljárásokhoz nyelvtudományi folyóiratokból vettem, így különösen a Magyar Nyelvőről, mely a magyar nyelv külföldi oktatásának módszereivel is színvonalasan foglalkozik.

Áltérve most az irodalom bemutatásának másik módszerére, az irodalomtörténeti előadásra illetve előadástípusokra, előrebozsátom, hogy a rendszerezésen túl, mely nem törekedett extenzív teljességre, kettős cél vezetett: biztosítani minden évben a XX. századi és a mai irodalom iránti érdeklődés kielégítését, és ugyanakkor megmutatni - az irodalomtörténeti előadássorozatban - azt, hogy irodalmi kultúránk nem olyan rövid gyökerű, mint általában hiszik. Sem az az apologetikus szándék nem vezetett, hogy bebizonyítsam irodalmunk világirodalmi jelentőségét, sem az, hogy a hallgatók figyelmét különös nyoma tékkel hívjam fel arra a tényre, hogy irodalmunk szerves része az európai és világirodalomnak. Anélkül, hogy a művek értékeléséről lemondanék, elsősorban információra töreksem, minél gazdagabb tény- és ismeretanyag átadására, amiből ugyanis kiderül, hogy irodalmunk valóban szerves része az európai iro-

dalomnak. Jobb, ha ezt a tanulságot a külföldi hallgató maga vonja le tanulmányaiból, s nem a magyar előadó mondja ki helyette idő előtt.

De hogyan része irodalmunk az európainak? "Egyre tarthatatlanabb - mondja Somlyó György egyik tanulmányában -, hogy mikor a szellem és művészet termékei mindinkább közös körben születnek, létrejöttük után ne ezen a körön belül próbáljuk őket értelmezni és értékelni." Somlyónak akkor is igaza van, ha a sajátos magyar körülményeket messzemenően figyelembe vesszük is. Természetesen magam is a közös körből indulok ki, annak is azonban közép-kelet-európai régiójából akár a kezdőknek adom ki olvasmányul Makkai Lászlónak az Acta Historica-ban 1970-ben megjelent ama tanulmányát, mely a középkori Kelet-Európa gazdaság- és társadalomtörténetének eredeti jellemvonásairól szól /franciául/, akár a haladóknak beszélek arról, hogy a magyar romantikus népiesség nem a nyugatiakkal rokon /ha ugyan nem akarok érdekes analógiáért a dél-amerikai gauchismohoz fordulni/, hanem pl. a cseh irodalomnak a múlt század harmincas-negyvenes éveiben, jórészt épp a Pesten működött Jan Kollár hatására kibontakozott népies áramlatával /ld.pl.Celakovski műveit/ és más kelet-európaiakkal. A közép-kelet-európai összefüggést szem előtt tartva állítom be irodalmunk fejlődését az európai formák és impulzusok közé, mindig a befogadó sajátos helyzete felől vizsgálva a minták kisugárzását. A példaképnek hol imitációt keltő ereje van, hol azonban - s ez a gyakoribb - csak ösztönző hatása az átvevőben már meglévő lehetőségek vagy vágyott tendenciák felszabadítására és kiteljesítésére. Klasszikus példa rá Castelletti szövegének Balassi pásztordrámájában történt átalakulása - erről disszertáció is készült. Egyetértek Balázs János professzorral abban, amit az 1970. augusztus 28-i lektori értekezleten mondott el arról, hogy "irodalmunk történetét célszerű külföldön az összehasonlító irodalomtörténettől kimunkált szempontok figyelembevételével ismertetnünk". Így hangsúlyozódik, hogy a nagy európai irodalmi áramlatok és irányzatok nálunk sajátos módon jelentkeztek és színeződtek. De erről még lesz szó.

Ami pedig a világirodalmi jelentőséget illeti, igazat adnék Somlyó Györgynek: "világirodalmi jelenség nem az, ami ilyen vagy olyan okok

következtében a legtöbb nyelven válik ismeretessé /hiszen akkor igen sok, nagyon is harmadlagos érték lehetne ez/, hanem ami, legyen bár csak egy nyelven ismert, világirodalmi folyamatok betetőzőjeként vagy kezdeményezőjeként eredeti és elsődleges értéket képvisel". Ilyen értékes összegezéseket több magyar lírikus és drámaíró /Vörösmarty, Madách/ művében ismerünk, s ezekről könnyebben is szerezhetnek tapasztalatot hallgatóink olasz vagy magyar nyelven, mint a 19. század jórésztében még a költészet mögött elmaradt szépprózánkról,

Ezek után szeretnék beszélni azokról a módszerekről, melyeket az irodalomtörténeti oktatásban igyekszem érvényesíteni. Ha külön kis csoportra tehető az újonnan jelentkezett, tehát elsőéves kezdők száma, akik közt magyarul tudó nincsen, tartok nekik egy mindössze néhány órára terjedő bevezetést a magyar történelembe és irodalomtörténetbe, megismertetve velük a legfontosabb állami és társadalmi változásokat, az irodalom korszakait, az irodalmi műnemek alakulását, ezek legfőbb alkotóit és a reprezentatív műveket. Az olyan változásokat mint pl. a rendiség kialakulása, a 16. század derekára kifermálódó új főnemesség, az ország egységének széthullása, Erdély szerepe, majd a nemzeti függetlenségért vívott harcok mezébe öltöző rendi szabadságküzdelmek stb. igen röviden jellemzem, helyenként rámutatva humanista toposzok /Magyarország Nyugat védőbástyája/, mitoszok, nacionalista visszavetítések veszélyére a történelmi ítéletalkotásban. Mindez azonban igen röviden, tájékoztatósszerűen történik, mintegy bevezetőként. Az elmondottakat azután néhány szemináriumszerű megbeszélésen igyekszünk elmélyíteni, néhány olyan, a témánkba vágó olasz vagy francia nyelvű tanulmány megbeszélésével, melyekről egy-egy hallgató készít beszámolót. Ezeknek a tanulmányoknak a megtalálása, illetve kiválogatása elég sok gondot jelent, mert a Magyar Tudományos Akadémia idegen nyelvű Acta Historica és Litteraria-ján kívül olasz nyelvű alkalmi kiadványok /tanulmánykötetek, folyóirat-különszámok (Termini-Ponte), az olasz Ungheria d'oggi című folyóirat/ összekeresgélését is jelenti.

Ez a kis bevezető kurzus azonban nincs minden évben, ha nagyon kevesen jelentkeznek, elmarad, és helyette csak néhány bevezető olvasmányt kérek számon a kezdőtől, aki az irodalmi órákat is látogatni ki-

vánja. Ezzel szemben folytatólagosan halad előre az irodalomtörténeti főkéllégium heti két órában. Ennek előadás jellegét akkor, amikor mindössze 6-8 hallgatónak ad elő az ember, célszerű szemináriumszerű foglalkozásokkal változtatni, melyeken az irodalomtörténeti irányzatot vagy eszmetörténeti összefüggést vagy a reprezentatív írók több szemelvény fordításával és rövid elemzésével vizsgáljuk meg. Ugyanakkor az évenként egy-egy korszakot tárgyoló előadássorozatokban részletes tárgyalást biztosítok egy-egy reprezentatív, klasszikus íróknak, akiről, ha szükséges, sokszorosított jegyzetet adok ki. Legutóbb Vörösmartyról készült egy 19 lapos sűrűn gépell jegyzet. A jegyzetet magam gépelem, az elhangzott s jórészt előre megírt előadásszöveg összedolgozásával.

A főelőadás mindig erősen informatív jellegű volt, s az irodalomfejlődés európai hátterének és analógiáinak meg mintáinak figyelembevételével a magyarországi feltételek erős hangsúlyozását jelentette. Rákóczi janzenizmusának, Faludi és Csokonai olaszos-örökösökének rövid ismertetésénél - hogy egy régebbi kollégiumom tanulságát említsem - fontosabb volt azonban a Rákóczi-kurucság társadalmi alapjainak megvilágítása, annak megértetése, hogyan lehetett a parasztság az őt elnyomó nemességnek politikai szövetségesevé és katonai erőltartalékává. Ennek tárgyalása nélkül a kéziratos énekköltészet rélegeire, s így a szegénylegény-énekekre sem lehetett volna rátérni. Ugyanakkor itt is felmerült egy világirodalmi analógia, a másfél évszázaddal korábbi németalföldi *gueux des bois*-k verseivel.

Ezek a példák azt mutatják, hogy az irodalomtörténeti előadásnak egyik vagy legfőbb nehézsége az, hogy az esztétikai értékelése, de komparatistikai kedve is meglehetősen összezsugorodik egyfelől a történelmi jellegű ismeretelés, másfelől a szövegfordítás és értelmezés szorításában. Mindegy most, hogy az összehasonlító irodalomtörténet egy helyről kiindul, majd hatás révén elterjedő mozgásokat léteztet-e fel vagy inkább közel egyidőben, különböző területeken, egymástól többé-kevésbé függetlenül hasonló, analóg fejlődésmozzanatokat-e. Úgy látom, hogy irodalomtörténeti főelőadásaink alig mehetnek túl annak általános jelzésénél, hogy miben különbözünk a magunk többletével is az európai iro-

dalmi áramlatoktól és irányzatoktól, és hogy nehezen szabadulhatnak ki a komparatistikának tulajdonképpen művelődéstörténeti perifériájára tartozó kapcsolattörténeti hagyományából. Ugyanakkor eszmetörténeti, tárgytörténeti és topikai vizsgálatokra a főelőadásban nem futja időből, elmélyültebb vizsgálatokra legfeljebb szemináriumi megbeszélésen és jól körülhatárolt témák kapcsán kerülhet sor /nem beszélve most a kifejezetten összehasonlító érdekű disszertációk körüli konzultációkról/. Mégis, akár hatásokról vagy recepcióról, valamely író /pl. Petőfi olaszországi/ sikeréről beszélünk, akár a spontán képződményekkel számolunk, s így az analógiás szempont is megkapja a magáért /hiszen szembeszökőek a párhuzamos jelenségek érintkezés vagy kölcsönzés nélkül is/, sikerül legalább ébren tartani a hallgatókban az összehasonlítás igényét. A részletes bizonyításnak már részben az is útját állja, hogy az olasz egyetemi hallgatók átlagának világirodalmi műveltsége alacsonyabb a magyarokénál /s a komparatistika sem fejlett/. Ha alkalmas példákat találunk pl. toposzok vagy jellegzetes szintaktikai struktúrák összehasonlítására, rendszerint igen tanulságos eszmecserét lehet folytatni a grammatikai formájukban megalapozott jelentésük, világszemléleti értelmük körül. Itt van pl. Vörösmarty híres passzusa: "míg nyomorra milliók születnek, Néhány ezernek jutna üdv a földön Ha istenésszel, angyalérzelemmel Használni tudnák éltők napjait", Petőfi a nép politikai uralmát kívívni akaró nemes kebelről írta Aranyának, hogy a "nemes kebel" "megsokallta már látni, mint mártírkodnak milliók, hogy egy pár ezren henyélhessenek és élvezzenek". A két hasonló nyilatkozat elé mint tipológiailag leginkább rokon kijelentés Rousseau egyenlőtlenség-discoursjának csattanó befejező mondatát állítottam oda, "il est manifestement contre la loi de la nature... qu'une poignée de gens regorge de superfluités, tandis que la multitude affamée manque du nécessaire". Nincs szó hatásról, hanem a problémának minálunk a reformkorban megtörténő érzékeny és változatos újrafogalmazásáról. A három hasonló szerkezet grammatikai elemzéséből kiindulva messzemenő eszmei tanulságokig lehetett elvezetni a hallgatókat. Ilyenféle exkurzusokra azonban ritkán telik az időből.

Említettem, hogy a főelőadást mint előadást némelykor szemináriumszerű foglalkozássá alakítom át, különösen amikor szemelvények lefordítására

kerül sor. Ilyenkor azonban - bár megkapják legépeelve, vagy, ha van elég példány, antológiákban - a szöveget, nem építke teljesen a hallgatók aktivitására, többnyire magam fordítom le a bonyolultabb mondatokat, s végzek el rövid tartalmi-formai elemzést. A hallgatók közül rendszerint csak a több éven át magyarul tanulók képesek viszonylag gyors fordításra, számuk azonban a 15-16 hallgatóból legfeljebb három-négy. Az irodalomtörténeti folyamat bemutatásának túl gyakori megszakítása, a túl hosszú elidőzés a szemelvények fordításánál ilyenkor nem kívánatos, elmélyíteni a szöveg megértését a vizsgára készülés közben kötelesek. A szövegeket ugyanis megkapják, gyakran maguk lesokszorosítják.

E ponton merül fel a tankönyv, az antológia, a segédkönyvek és a szakirodalom kérdése, vagyis a legnehezebb kérdés. Tankönyv nincs, a sokszorosított vagy gépiratos /és erről a hallgatók által tovább sokszorosított/ jegyzet pótolja. Ez a jegyzet lényegében az előadás szövegét tartalmazza, s utólag készül el, tehát nem teszi lehetővé azt, amit egy jó irodalomtörténeti kézikönyv megengedne: a kötelező alapanyagot való szüntelen s egyéni továbbhaladást előadó s hallgatók részéről egyaránt. Van ugyan két újabb keletű olasz nyelvű magyar irodalomtörténet is, de az egyik, a szakmailag gyakran színvonalas és ezért olvasásra érdemes Ruzicskáié nem használja fel az 1945 utáni eredményeket s szemléletmódja ezért is meglehetősen elavult, a másik, Tempestié pedig nem nagyobb a Kis magyar irodalomtörténetnél. A Kis magyar irodalomtörténet, ha némely markáns portréja informatív értékű is, általában nem felel meg az egyetemi oktatás céljainak. Adott helyzetben, ha felhívom is hallgatóim figyelmét az említett olasz nyelvű irodalomtörténetek megfelelő fejezeteire, az előadásjegyzet pótolja az irodalomtörténeti tankönyvet. Irodalomtörténeti tájékoztatás céljára legtöbbször a Gondolat Kiadónál megjelent magyar irodalomtörténetet használtam.

Célszerű modern olasz nyelvű antológia nincs, ami még nehezebbé teszi a munkát. A különböző célokra összeállított hazai antológiákból válogatom ki a szükséges anyagot, s gépelem le vagy sokszorosítatom. Arra már, hogy szöszedetet és nyelvi magyarázatot is mellékel-

jek hozzá, nincs érkezésem, Czigány Lóránt írja a Tiszatáj 1972. 5.számában a külföldi egyetemi magyartanítás gondjairól szólva: "ha francia vagy orosz szakos lenne a hallgató, kitűnő segédkönyvek állnának a rendelkezésére. Csehov novelláit kiváló kétnyelvű kiadásban veheti kézbe, ahol minden alakváltozat mellett jegyzetben megkapja a köznyelvi alakot, a szószedet minden idiómát, utalást megmagyaráz. A bevezető tanulmány a szerzőt s a kiadott munkát összefüggésbe helyezi, a munkát sokrétűen, de érthetően elemzi". Nem tudom elmondani mindazt, amit Czigány Lóránt a vonatkozásban összefoglal. Kérem tehát, olvassák el ezt a kitűnő tanulmányt, ha még nem ismernék. Véleményem egyezik a övével: feltétlenül szükség van, akár csak lisztességes külsejű sokszorosításban, magyarázatos antológiára, mely kisebb terjedelemben, mint a hazai gimnáziumokban, az olasz anyanyelvű, de a magyar nyelvtudást tekintve fejletlen hallgatóknak állandó segédkönyvül szolgálhatna. Az a fogás, melyet egyik, a 18. századi magyar irodalomról szóló olasz nyelvű jegyzetemben alkalmaztam, hogy ti. néhány vers szövegét nyelvi magyarázatokkal együtt közöltem az irodalomtörténeti szövegben, alkalmasan segíthetett azok nehézségein, akik kevésbé tudtak magyarul. Ez a fogás azonban csak átmeneti segítséget nyújt s állandósítani nemigen lehet.

Segédkönyvek - kivéve Ezla professzor kitűnő angol nyelvű magyar irodalomtörténeti bibliográfiáját - nincsenek. S igen nehéz elérni a szakirodalom megközelítését azokkal, akik nem kívánnak doktorálni magyarból. Olaszországban s Rómában is nehéz, mert a tanszéki könyvtár nagyon szerény és mert a római Magyar Akadémia nagy könyvtára sem tud beszerezni régi vagy régen elfogyott könyveket. Be kell érünk azzal, hogy a MTA és egyetemeink idegen nyelvű Actái-t, kollégáink olasz, francia s angol nyelvű különlenyomatait még idegen nyelvű tanulmányköteteinket hasznosítsuk, némelykor a régi olasz nyelvű Corvina című folyóirat egyes számait. Más a helyzet akkor, amikor doktori értekezését készítő hallgató foglalkozik a szakirodalommal. Mivel többször is részesülhet több hónapos magyarországi ösztöndíjban, nincs akadálya annak, hogy a szükséges szakirodalmat itthoni könyvtárakban gyűjtse össze.

Az irodalom-bemutató harmadik formája az a 20. századi irodalmi szövegek fordításával foglalkozó szeminárium, melyet általában heti egy órában tartok, s amelyen az egyik állandó feladat a nemrég megjelent vagy forgalomban lévő olasz fordítások ismertetése. Az Ady- és Kosztolányi-kötetek megbeszélése kapcsán volt szó a Nyugat mozgalmáról /amelynek kötetlen előadásához felhasználhattam már az egyik, a Nyugat olasz kapcsolatairól szóló disszertációt is/, Illyés Gyula és József Attila olaszra fordított kötetei kapcsán a népi írók és a szocialista líra kérdéseiről. Egy-egy ilyen téma mellett néhány verset és 3-4 elbeszélést fordítunk le az év folyamán közösen, sok nehézséggel küszködve, mert a kasszótárak nem mindig nyújtanak kellő segítséget, és a hallgatók hamar elbátortalanodnak a nehézségektől - jó részük ugyanis nem rendelkezik szilárd nyelvtani alapokkal, éppen tanulója csak Fábrián Pál kitűnő kézikönyvét,

Nem szükséges végül részletesen szólnom azokról a konzultációkról, melyeknek témája igen változatos, de legfontosabb részüik mégis a doktori értekezéssel kapcsolatos szakirodalom megbeszélése és az idevágó nehéz szövegek fordítása. Arany János Zrínyi és Basso-jának fordítását megkönnyíteni az egyik hallgatónak, a másiknak Lukács György fordításában segédkezni mindenesetre oly munka, mely néha felér a főelőadás előkészítésével és megtartásával. A hallgatók egy része a foglalkozásokon elhangzottakat magnószalagra veszi fel.

Saját gyakorlatomat ismertettem és próbáltam utat találni a talán mások számára is használható módszerek megfogalmazása felé. Amit mondtam, három részre tagoltan foglalhatnám össze. Az egyik, szabad lehetőség, melyet módszertanilag ki lehet aknázni, a nyelvi és nyelvészeti oktatásban felhasznált szövegek poétikai-irodalomtörténeti értelmezése. A másik, kötött módszer az irodalom bemutatásáé, mely nálam háromféle formában és módszeres eljárásban alakult ki: egy nem-mindig szükséges, de előkészített s néha megtartott bevezető előadásában, mely alapismereteket nyújt történelemtől és irodalomról; egy irodalomtörténeti főelőadásában, mely egy nagy korszakon belül rendszeresen foglalkozik egy-egy reprezentatív magyar íróval és szemináriumszerűen igyekszik szemelvényeket fordítani; és végül a 20. századi szövegek fordítása kapcsán

kialakuló szemináriumében, mely nem ölel fel sok fordítanivalót és nyomon kíséri az olaszul megjelent magyar szépirodalmat, Végül a harmadik forma a konzultációé, főleg a doktorandusok számára. A legértékesebbnek természetesen azt a 4-5 személyből álló csoportot tartom, mely - akár nyelvészeti, akár irodalomtudományi okokból - tudományos érdeklődéssel tart ki 3-4 éven át a magyar tanulmányok mellett. Nem tartom elhanyagolhatónak azonban azt a nagyobb csoportot sem, mely csak gyakorlati nyelvi ismereteket kíván elsajátítani egy vagy két éves kurzus alatt, és a nyelvtörténeti vagy finnugrisztikai előadásokra éppúgy elvétve állít be, mint az irodalomtörténetiekre. Többnyire ezek is résztvesznek a 20. századi szövegek fordításával foglalkozó szemináriumszerű gyakorlaton. Kulturális érdeklődésük pedig megvan, számosan közülük ösztöndíjjal vagy saját költségen ellátogatnak Magyarországra. Kevésbé vagy nem lehet támogatni azokat viszont, akik csak a szükséges pontszám megszerzése céljából kérnek sokszorosított jegyzetet és jól-rosszul levizsgáznak a jegyzet alapján. Külön problémát jelentenek azok a más fakultásról átlátogató s a nyelv és a magyarországi szaktudományok iránt érdeklődő, rendszerint igen jófejű hallgatók, akik - kémikusok, matematikusok, jogászok - csak igen mérsékelten érdeklődnek az irodalom iránt. Nyelvünk legjobb tanulói közé tartoznak, a nyelvtanulásra azonban csak szaktudományi kapcsolataik ösztönzik őket.

A római magyar tanszéknek nincs külön helyisége, könyvvállományát csak vendégül látja az általános nyelvészeti intézet, a dotáció alacsony, s így az oktatás körülményei nem kedvezőek. Technikai felszerelésünk, vetítőnk, magnónk, lemezeink nincsenek. Képanyaggal nem rendelkezünk. Ugyanakkor a római Magyar Akadémia jelenléte sok mindent kipótol. Nagy könyvtárat és technikai felszerelést nyújt, s azt, ha szerényen is, a magyar tanszék felhasználhatja. A doktori disszertációk egy része a Magyar Akadémia könyv- és folyóiratanyagának tanulmányozásából indult el útjára. Ugyanakkor az Akadémia belső vagy országos jelentőségű rendezvényei a kulturális ismeretterjesztésnek jó alkalmait kínálták hallgatóimnak.

A külföldön történő irodalomtanítás formái bizonyára kevésbé kristályosodtak még ki, mint a nyelvél és nyelvtudományéi. S az én beszámolóim

sajnos nem összegezhette sok más kollégáim tapasztalatát és módszerét. Erre pedig feltétlenül szükség volna. Nem mintha mindenütt ugyanazokkal a módszerekkel kellene élnünk; előadásom elején is említettem s most is hangsúlyozom, a módszert a tárgy, a célkitűzés és az intézményi körülmények szabják meg. Hallottam például olyasmit is, hogy egy intézetvezető, aki nyelvész, nem nézte jó szemmel az incaricatonak - aki ez esetben nem magyar állampolgár - irodalomtörténeti disszertáció készíttetésére irányuló jószándókát. Semmi sem lehet károsabb annál a még némely nyelvésznél is felfedezhető felfogásnál, mely szerint a magyar tanítása lényegében csak a nyelv Európában exotikus volta miatt érdekes, az irodalom és a kultúra magasabb szintű oktatása nem fontos. Vannak feladataink tehát a hallgatói szintnél magasabb fokon jelentkező tudatlanság és közöny megtörését illetőleg is, mégis, amivel a legelőbbet érhetjük el e tekintetben is, az elsősorban a fiatalok magyar irodalmi műveltségének gazdagítása lehet.

F é s ű s András:

Irodalmi műveink bemutatásának módszertani kérdései
az idegenajkúaknak szóló magyartanításban

I. Általában is nehéz és sokágú dolog az irodalmi művek bemutatásáról, elemzéséről beszélni.

Mint minden oktatási vonatkozás, ez a kérdés is egy sor szabad változó függvénye, csak ezek figyelembevételével lehet hatásos.

Mielőtt bármit is mondhatnánk arról, miként jelenhet meg irodalmi műveink bemutatása az idegenajkúaknak szóló magyartanításban, ezeket a változó tényezőket kell főlemlíteni, közülük is csak a legfontosabbakat.

A külső változókat kell elsőbben ide sorakoztatnunk. Ezek lennének:

- a tanítási helyzet és körülmények;
- a rendelkezésre álló idő és a foglalkozások gyakorisága;
- a hallgatóság nagysága, összetétele, összeszokottságának foka;
- a tanítási forma;
- a tanítási cél;
- az anyagkezelés lehetséges szintje;
- az anyag fajtája, terjedelme, jellege.

Az idegenajkúaknak nyújtott magyartanításunkban már a fentiek vonatkozásában is rengeteg gyakorlati változat él, melyek eleve különbségeket eredményeznek megoldásainkban, s habár nehezítve, egyben fokozottan hangsúlyozzák is annak szükségességét, hogy e megoldások közös vonatkozásait, alapkérdéseit keressük és leljük meg.

Nyilvánvaló, hogy idegenajkúaknak előadó tanáraink egészen más megoldásokat alkalmaznak, ha magyartanításuk nálunk, belföldön folyik, s itt már az évfordulók, utcanevek, akár köznapi témák, a hallgatók elé táruló szocio-kulturális kép eleve megannyi indítékként és valós közegként befolyásolják a beágyazás lehetőségét, és más a gyakorlat, ha a tanítás külföldön folyik, s a tanárnak kell megteremtenie gyakorlatilag mindent, hogy a befogadás létrejöheszen.

A rendelkezésre álló idő és a foglalkozások sűrűsége vonatkozásában talán nincs is két egyforma keret. A skála az alkalmi, majd havi, heti egy-két órás előadásoktól a rendszeres irodalmi-irodalomtörténeti képzés szintjéig húzódik. Irodalmi művet a magyar irodalomtörténet, a magyar irodalom stíluskorszakaiba ágyazva bemutatni - úgy, hogy az a beágyazás valódi tartalmát is jelentsen - csak a magyar irodalom szakot végző és doktorátusukat ilyen témából készítő hallgatóknak tudunk. Általános célként zömében az kell, hogy megfogalmazódjék: miként, milyen eljárásokkal és eljárás-sorozatokkal tudunk* hatásosak lenni a főleg alkalmi előadások során és változó, többnyire inkább mostoha időkeretben.

Természeteszerűek azok a különbségek is, melyeket a hallgatóság létszáma, összetétele, összeszokottsága okoz. Eszményi helyzet, ahol 8-10 főnyi, korban, szakirányban azonos vagy nagyon hasonló, a tanárral és egymással már régóta együttműködő, összeszokott hallgatóság ül együtt, s ahol az általános viszonyulások és reagálások ismertek, utalásaink sokszor személyhez szólóak, az előadás egyben meghitt együttlét, beszélgetés is. Az ilyen ideális helyzet roppant ritka. A gyakorlat szerint heterogén a fenti vonatkozásoknak szinte mindegyike, a létszám is nagyon változó, váratlan vonatkozások merülnek fel még egy előadáson belül is.

A tanítási forma és a tancél változói összevonhatóak itt, hiszen közvetlenül összefonódva jelentkeznek. Az általános itt is az alkalmi vagy nem sűrű, nem rendszeres műelemzés, bemutatás. A gondolatársítási mező megteremtése ilyenkor rendszerint a tanár feladata, még ha a változatoságot keresvén hallgatóitól kér is előkészítő előadást, így előkészítő beszélgetést, történelmi, művészettörténeti, irodalmi, eszmetörténeti kitérőket bocsátva előre.

Az anyagkezelés szintje a rendelkezésre álló segédeszközök fajtáitól, mennyiségétől - minőségétől és a hallgatók általános ismereti szintjétől függ, de bármelyik szinten csak az lehet hatásos és eredményes, ami több szálból összetett, több területről tallóz, és összetettségében plasztikus, világosan, célosan árnyalt. E gondolat követése véd csak meg a

mindenáron-színes anyagkezelés és a száraz, csak anyagközlő, prelegáló tálalás végleteinek veszélyeitől.

A tananyag - jelen gondolkörünkben az irodalmi mű - fajtája, terjedelme, jellege itt tartalmi, stílusbeli, műfaji vonatkozásokként jelentkeznek. A tartalmi vonatkozásra kitérni nem akarván ezen - főleg bemutatási, elemzési eljárásokat boncoló - gondolkörben, annyit említenénk csak, amit arra a kérdésre felelnénk: milyen műveinket tárjuk idegenajkú hallgatóink elé? A válasz egyértelmű: csak fellebbezhetetlen értékű remekműveket, melyek történelmünk, jelenünk társadalmi-nemzeti eszméinek hordozói. Nem slágerszemlélet ez, hanem fontossági-hatékonyságbeli kérdés. A tartalmi rész felmutatása általában sajátja minden elemzésünknek; a tapasztalat szerint a terjedelem, stílusbeli vonatkozások megoldása a fogasabb, ott kell találékonyaknak lennünk a szemelvények megválasztásánál, a mű vagy részleteinek élő bemutatásában, a műfaj értelmezésében. A mű korában és alkotója művészetében miért éppen ezen formai megoldások keretében született meg az alkotás? A kérdés főlegléte se időt igényel és szerkezetileg félős, hogy elbillenti az előadás egyensúlyviszonyait, de nagyon hálás is egyben: nagyon sok és váratlanul messze nyúló, sokatmondó, szemléletes kiutalás lehetőségét teremti meg.

Az előadás körülményei között a belső változók két legfontosabbja:

- a hallgatók érdeklődése, motiváltsága;
- a tanár és hallgatók általános és egyéni beállítottsága.

A hallgatósággal kapcsolatban: az előbbiekben kifejtett sajátosságoknak nem egyik, hanem külön és fontosabb eleme azok érdeklődése, motiváltsága. Az érdeklődés tartalmi részét vizsgálva is sokszínű a kép: a legfontosabb kérdésben is már, nevezetesen, hogy érdeklődnek-e az irodalom iránt, ebben tovább, hogy a mi irodalmunk iránt érdeklődnek-e és mennyire; s ha az érdeklődési szint magas, az még sok - vagy a legtöbb - esetben éppen műfaji, tartalmi, korszakbeli stb. előszeretetekre-elfogultságokra merevülve szül és sokszor szerepeltet is további korlátokat, ír elő árnyaltabb feladatokat számunkra. A motiváltságnak csupán célsági vonatkozására építeni csak nagyon kevés esetben lehet. A hallgató vizsgára készül, doktori értekezését készíti anyagunkból - a

motiváltság ekkor sokmindent áthidal. Tömegében azonban forrásjellegűek ezek a motívumok: régebben kapott, a hallgatót régebben ért élmény pozitív hatása hozza el az előadásokra, készíti további keresésre irodalmunkban, illetve azon a fokon áll, hogy ezt az alapélményt keresi még, s az előadás értelme az lenne, hogy ezt nyújtsa neki, érzelmek előrevivó, további tallózásra indító erejét, hevületét táplálja a hallgatóba.

Az előadó tanár és a hallgatók általános beállítottsága, egyéni nézőpontja, vizsgálati szempontja eleve adott, és nyilvánvalóan mást csendít ki a történelmi-társadalmi, mást a lélektani, mást a stíluselméleti, mást az érzelmi hatást elemző és hangsúlyozó előadó és hallgatóság egyazon műből is. Tartózkodunk bár minden axiómára tömörített /soványított!/ megfogalmazástól, de - kiindulásként elismervén ugyan, hogy éppen ez a kicsengésekben megnyilvánuló, szabad sokszínűség irodalomtanító munkánk legbővebb forrása és fő szépsége - azt ki kell nyilvánítanunk, hogy az előadó csak sok eszközből-szálból összetett, eljárásmodozatilag is pontos hatásra törő, nagyon gyakorlatiasan megoldott műelemzéssel biztosítja hallgatóinak szabadságát: az előadás értelme nem az, hogy a hallgató arról meggyőződjék, miszerint az előadó tárgyát mélyen és árnyaltan ismeri, hanem az, amit tartalmilag, érzelmileg maga kiszűrt és kiemelt, megőriz és továbbvisz az elhangzottakból. Gondolatunk alapjában ellentmond hát bármely olyan megoldásnak, hogy egyazon előadást nyelvünkön megfogalmazván más-más nyelvre fordítsunk, s ott más-más hallgatóságnak változtatások nélkül adjunk elő.

II. Újra hangsúlyozva és megfogalmazva az előbbieket: egy irodalmi mű bemutatásának, elemzésének módszere a rendszeres irodalomoktatás kereteiben is fontos kérdéseket vet föl, de különösen ott alapvető fontosságú, ahol ezt nem rendszeres oktatásban, hanem egy-egy előadásban, különböző ismereti fokú, összetételű, sokszor alkalmi alakulású hallgatócsoportok előtt kell végeznünk.

Ezek meggondolásával és szem előtt tartásával indulhatunk meg az irodalmi művek bemutatása általános gyakorlati elveinek néhány kérdése felé.

Megindulásunk előjárójában annyit, hogy a németek filológiai pontosságú és alaphangú elemzésmódszerei, a francia explication de texte roppant árnyalttá finomult eljárásai /Saussure, Bally, Marouzeau stb. nyomán; s csupán az érettségire előkészítő kiadványokban és az egyetemi irodalom-elméleti kézikönyvekben legalább 6-8 féle elemzésfajttal találkozunk/, az angol comprehensive grammar, az amerikai high school tantervekben látható elemzésfelfogások, a szovjetek nagyon rendszeres és a tartalmi-formai egységet-kölcsönhatást hangsúlyozó eljárásai, a magyar /csak Négyesy L., Zolnai B., Horváth J, Hankiss E. munkáit említve is gazdag/ hagyományok alapján elméleti forrásanyagok bőven állnak rendelkezésre.

Mondhatnók: kevesebb is megteszi. Itt változó körülmények között létre-, jövő bemutató-elemző előadások nagy árnyaltságú és egyben nagy tűrő-képességű /más szóval: e körülményekre kevésbé érzékeny és különböző körülmények között egyaránt hatást érő/ módszerei, "technikája" után szemlélődünk; mely célmegjelölésben az "előadás" és a "változó körülmények" motívumai hangsúlyozandók, mint az általános elemzés-eljárásoktól eltérő vonatkozások.

Ha megoldást most már ezek jegyében keresünk, okvetlenül a tanuláslélektan, az asszociációk természetének vizsgálata felé lendülünk. Az idevezető kérdések világosak: - Miként lesz hatásosabb, gazdagabb emlékanyagot hagyó az előadás? - Mit értünk rajta és miként jelenhet meg az összetettség, a komplexség anyagkezelésünkben? - Milyen anyag- és adatkapcsolási, illesztési, megkötési lehetőségeink vannak? A válaszok a gondolatársítás természetében találhatóak.

A tanuláslélektani vizsgálatok szerint a legegyszerűbb tanítási forma az adatok közlése. És egyben ennek az eredményei is a legkevésbé megbízhatóak: az anyag jelenléte, emlékezeti tárolása nagyon kérészéletű, későbbi kombinációk csak akkor építhetők rá, ha a betáplálást azonnal követik /s ekkor még bizonyos szilárdító hatásuk is van/, de a gyakorlati életben erre kevés a lehetőség, és csak kis adatanyag, kis területek, kistávú feladatok megoldásánál vehető igénybe. Ebből indulva fölösleges is arról beszélni, mi a valós értéke a prelegáló katedra-előadásoknak. Talán csak az hangsúlyoznánk, hogy egyben ott is hibázik ez az

előadásfajta, hogy az általános, "tanulói" helyzetből származó adatfelvevő munka nyomán amúgy is túlterhelt agyi területekre és funkciókra nehezedik, ahelyett, hogy a szinte kiáltó nyíltsággal rendelkezésre álló szabad területeket és azok energiáit hasznosítaná,

A meglevő ismeretekhez nem kapcsolódó, azokhoz nem viszonyuló hanem csupán közléssel nyújtott adatanyag értéke kevés, hiszen gyökeretlen és ezért /is/ rövid életű.

A gondolattársítási mező számbavétele lenne az elsődleges: az, hogy mit tud, mit tudhat már mélyen beágyazva egy hallgatóság. Illyés Szekszárd felé c. versében a "kis anya" alakja nekünk szemléletes, és varázslatosan szép költői légkörével megragadó, hiszen irodalmunkból legalább negyven anya-kép vetődik fel és társulhat hozzá tudatunkban: melyikhez hasonlít, melyiktől tér el. Az idegenajkú hallgató ezt a légkört nem érezheti át, a mégoly árnyalt fordítás sem közvetítvén pontosan a légkört, illetve mást élhet át a vers nyomán. De ha az ismert Renoir-kép kíséretével mutatom, ha az anyaság szelíd és oly végtelen erejét a Mona Lisa kép egyik lehetséges megfejtéseként társítom, Hugo nőalakjaival állítom szembe, akkor megmarad. Emlékünkben egy népdal azért örök, mert ismerjük a dallamát is, látjuk mögötte a képet, a magunk emlékképeit is, és pontosan a világot, amely létrehozhatta.

Így veti föl a gondolattársítási mező immár a befogadás egyéb vonatkozásait is: az "associative tensiont" vagy gondolattársítási készenlétet, melyben már a hallgató érzelmi ráhangoltsága is benne van: az előadás anyaga, képi, zenei kísérete, történelmi, eszmei, stílusbeli beágyazása kitért e vonatkozásokra, és már ily módon mozgósított emlékezeti anyag áll készen arra, hogy az közléseket magához kapcsolja, a maga értékét, emléki rendjébe illessze.

Petőfi Egy gondolat bánt engemet... című költeménye páratlan remekmű, mégsem hatol oda, ahova hatolhatna, ha gondolati vázát rakjuk fel a hallgatók előtt, részletes vagy akár műfordítást adunk róla. Még az is csak az előadó sajátja marad, ha beszámol a vers társairól Petőfi alkotásai között, ha saját érzelmi értékelését nyújtja. De párhuzamba vonva

Leonardo Angillari csatájával, Peter Cornelius Az apokalipszis lovasai c. képével, A Böcklin háborús vízió-képeivel, Szurikov ilyen témájú darabjaival, Delacroix A Szabadság vezeti a népet, Rude Marseillaise c. alkotásával, Chopin Forradalmi etüdjével, a kapcsolatok létrejönnek, és maradandó ismeretet, élményt biztosítanak.

Az asszociációk természete, területe sokkal gazdagabb annál, mint amit párhuzamnak nevezünk. Már magában a párhuzamban is hangsúlyozhatjuk a benne foglalt azonosságot vagy különbséget, eltérést is. Gondolattársítás jöhet létre éppen ellentétek bemutatása nyomán vagy pusztán tulajdonsági ellentétek lebontása után kapcsolatba hozható elemek között is. Ez visz be a "gazdag képi társítás" problémakörébe: a hangulati gazdagság céljából nyújtott, a témához sokszor nem is szorosan tartozó korabeli ruha, tárgy, eszköz, műtárgy, épület, városkép teremt asszociációs alapot. Felbecsülhetetlen hasznúak ilyenkor régi festmények reprodukciói, a Zichy-féle illusztrációk, a korabeli drámákból, filmbeli ábrázolásokból származó képek.

Összegezve: maga a gondolattársítási feszültség megteremtése, a gazdag beágyazás a fontos, és eszközeink ekkor - éppen az összetett anyagkezelés értelmében és céljából - kilépnek más művek, más művészetek, a kor bármely jellegzetes elemére, arra, ami biztosítja a hiteles és sokszínű szocio-kulturális beágyazást.

III. Az elemzés menetében kell ezek után a hatásosság vonatkozásában legigéretesebb eljárás után néznünk.

Az irodalomelmélet számos eljárásmenetet kínál. Legnevezetesebbek talán a motívumkiemelő, a hasonló művek körében bemutató, a korstílus felől induló, valamint az egy-egy elemzésrész előreemelésével operáló gondolatmenet, s elemzéstechnikailag is számos eszközt vonultatnak fel /szerkezatarányok, mondat típusok, jellegszavak, alakzatok mennyiségi és eloszlási mérése-értékelése stb.

Az elénk táruló gazdagság egyben veszély is. Való, hogy elemzésünk velük kimerítőbb, árnyaltabb lesz, de az is, hogy legtöbbször előadó-hallgató egyaránt elvész benne, s a nagy szervezetségű elemzés eredménye

a tudatban voltaképpen rendezetlen, félelmetes méretű-anyagú adathalmaz lesz.

Hogy ne kísértene hát mindez a veszély az idegenajk úak előtt folyó mű-elemzéseknel, ahol az anyagkezelés eleve bővíül egyéb kitekintésekkel, a történelmi, szocio-kulturális háttért megidéző, többnyire szemléltető eszközökkel kísért, összetetté tevő elemekkel?

A tapasztalat tanúsága szerint ez a szétszórtság, ez a már szertelenség-jelleget sugalló sokszínűség a nagyobb veszély. Párban jár vele a másik: hogy az előadó szinte műről műre érve vagy gyors időnként változtatja eljárásait és elemzésmenetét is.

Valós veszélyek ezek, meggondolásra intenek.

És az is meggondolandó, hogy tőlük, belőlük csak előre lehet utunk: teljességet, gazdagságot célozva is erőteljes, tartós emléket hagyó elemzéseket kell hallgatóink elé vinnünk.

Nem újdonság a megoldás, műelemző gyakorlatukban dicséretes rendszerességgel alkalmazzák itthon oktatóink. Hogy itt alapkérdésként szóba hozzuk az alapvető elemzésmenet kitűzésének szükségességét, az azért van, hogy fontosságát még inkább hangsúlyozzuk; nem hallgatva el azt a tényt sem, hogy sok elemzés csökkent sikere az alapvető menet nem kielégítő biztonságára vezethető vissza. Szükség van egy általános, alapvető elemzésmenetre, melyet minden mű elemzésénél érvényre juttatunk, és még akkor is hangsúlyozzuk, ha eltérünk tőle az egyes művek jellege, egy-egy vonatkozás erőteljes kiemelése érdekében, de mindig megokolva is egyben az eltérést.

Hazai elemzésmeneteink közül a legelterjedtebbet, talán legbeváltabbat érinteném itt, megjegyezve, hogy eddigi munkám során külföldi hallgatók előtt is jól bizonyította teherbíró képességét, rugalmasságát egyaránt. Négyelemes elemzésfajta. Bevezetése az alkotó korából a művel kapcsolatos vonatkozásokat emeli ki, majd a mű idejét jelöli meg az alkotó életében, helyét életművében. A tartalmi elemzésrész tárgyalja a mű mondani-
valóját és e mondanivaló megszólaltatására választott témát, ezek megfele-

léseit, forrásait. A formai elemzésrész a leghosszabb: a cselekmény /illetve az ábrázolt kép, jelenet, hangulat/ bemutatása után a szerkezetet elemzi /egyres művekben ez valóban nagyívű szerkezet, másutt a gondolatok sorrendje, tartalmi-érzelmi, képi fejlődése/, az ábrázolt jellemek /másutt: gondolatok/, majd ábrázolásmód, nyelv /másutt: verselés is/, a műfaj, stílus vonatkozásaira tér, ilyen sorrendben haladva végig rajtuk. A záró részben a rokon művek felsorakoztatása, a mű további sorsának bemutatása, a ránk gyakorolt hatásának értelmezése, értékelése történik. - Ez lenne az általános, és a gyakorlat tanúsága szerint hézagmentes, és egyben logikus elemzésmenet.

Ha ezt szem előtt tartjuk, van valami váz, melyre felrakjuk magának az előadásnak az anyagát, akkor beszélhetünk konkrétan is arról, hogy az elemzésnek melypontjainál lesznek jelentős eltérések és bővülések az irodalmi művek idegenajkúaknak szóló bemutatásában.

A legerőteljesebb a bevezető rész változása, hiszen itt kell elsősorban kitérnünk az idegenajkú hallgatóság történelmének, az akkori szocio-kulturális háttérnek a sajátunkéval való összevetésére az illető alkotó és mű korában. A téma elemzésekor kerül sor első lépésben az idegen irodalomból, majd saját irodalmunkból vett hasonló témák kapcsolatba hozására is. A komplexség értelmében itt térünk ki egyéb műfajok és művészi ágak ilyen témájú alkotásaira is. Az ábrázolásmód, nyelv, verselés elemzés veti leginkább fel az előadó-hallgatóság hangsúlyozó igényének változatait.

A stílus elemzésénél csak az idegen irodalomban való stílusrokonítás jöhet számba, a mi saját irodalmunkból vett párhuzamokat csak nagyon kivételes hallgatóság és kivételes esetben érti meg. A rokon művek felsorakoztatása a gyakorlat szerint általában a bevezető részbe kerül az idegenajkúaknak szóló elemzéseink során.

IV. Zárásul egy kézenfekvő javaslat kívánkozik ide: meg kellene vizsgálni annak lehetőségét, miként lehetne külföldön dolgozó előadónk közös munkájaként egy olyan komplex elemzés-eljárásos mintakiadványt készítenünk, amelyben irodalmunk néhány nagy jelentőségű alkotásának elem-

zését mutatnánk be az öt-hat nagyobb nyelv kultúráinak vetületében.
Azt hiszem, ez jó és tartós hatással lenne további munkánkra.

D o n g a György:

A magyar irodalom-oktatás a londoni magyar
tanszéken

A múlt nyáron egy Élet és Irodalom-beli interjúban mondotta G.F. Cushing, a londoni magyar tanszék vezetője, hogy az, aki magyart oktat külföldi egyetemen, ügyének mindenese kell hogy legyen: az egyik napon vagy órán helyesírást tanít, a másikon fogalmazást, vagy éppen séggel Ady s szimbolizmusával foglalkozik. Van ebben a megállapításban egy sóhajtásnyi panasz, azé a tudósé, aki a hivatásszerűen végzett rutinmunka közben a nagyobb igényű, alkotó feladatok felé tekint, de kicsendül belőle a jogos büszkeség is: "Látjátok feleim", ennyi mindenhez kell értenie, az átadás jól átgondolt módszereit is beleértve, annak, aki egy távoli kultúra szálláscsinálójának feladatára vállalkozott.

De miért kell az egyetemen "betűvetéssel" bíbelődni? Ennek is, mint sok egyébnek, helyi oka van.

Angliában nincs középiskola, ahol a magyart tantárgyként tanítanak, lehelőséget nyújtva az érettségi szintű tudás megszerzéséhez. Így az alapozás, mondjuk a névelőhasználat és a két aspektusú igeragozás tanítása az egyetemre hárul. Ez az előkészítő éven történik. Erre épül azután a rendes egyetemi három év. Előfordul, hogy valaki másodéves orosz, és csak elsőéves magyar szakos hallgató.

A londoni egyetemen magyar szakra jelentkezőkről tehát elmondhatjuk: őket nem a már megszerzett tudás íze vonzza, hanem a megszerzendőé. Arra a kérdésre, miért választotta a magyart, tréfás szándék nélkül válaszolják: "Az egyik barátom tanult magyarul, őtőlé tudom, hogy a magyar nyelv érdekes, nem hasonlít sem az angolhoz, sem a többi ismert nyelvhez." Átutaztam Magyarországon, meglétszett Budapest. "Leveleztem egy magyar lánnyal." "Nagyanyám magyar."

Bizonyára van hatása - bár a hallgatók szégyenlősen elhallgatják - annak a hivatalos tájékoztatónak is, amelyet a School of Slavonic and East European Studies eljuttat középiskolákba. E kedvcsinálóban olvas-

hatjuk a magyar irodalomról: "Az írott magyar nyelv szórványemlékei a X.századból valók, az irodalmi tudatosság a XIII.században jelentkezik. A vallási és politikai küzdelmek, az idegen hódítás és elnyomás azonban lehetetlenné tette, hogy Magyarországon összefüggő és egységes irodalmi hagyomány bontakozzék ki, bár éppen ezek a körülmények kimagasló értékű irodalmi alkotásokra ösztönöztek. A XVIII. század végén a nemzeti tudat, melyet gazdasági, politikai és kulturális intézmények létrehozása erősített, roppant nagy érdeklődést váltott ki a nyelv és az irodalom iránt, mely Vörösmarty, Petőfi és Arany nemzeti romantikájában teljesedett ki, virágzott. A nyelv és az irodalom iránti érdeklődés tovább élt az 1848-49-es forradalmat követő elnyomás idején, és lényében, műfajban egyaránt gazdag irodalmat teremtett, melyet szoros kapcsok fűznek a magyarság életében és kultúrájában bekövetkezett sorsdöntő változásokhoz."

A ráhangolódás és a nyelvi felkészítés után tárul fel a hallgatók előtt irodalmunk gazdagsága. "Van-e az angol diákok számára különösen kedvelt magyar író?" - kérdeztem egyszer G.F. Cushing professzortól. "Ilyen nincs - mondolta -, mert mindegyik azzá válhat, Van, akit Zrínyi pártosa, van, akit Balassi zsoldáros hangja, vagy Karinthy humora ragad meg."

Kedvencét tehát a hallgató maga választja, a vonzalom sok-sok író megismerésén keresztül tudatosul. Kalauza ebben az oktató és az általa megadott kötelező és ajánlott irodalom.

Mint ahogy magam mint lektor az angol egyetemi rendtartás értelmében irodalmat nem oktattam, csak helyettesként működtem közre rövid ideig, az irodalomoktatásról nincs közvetlen tapasztalatom. Van azonban benyomásom és némi tájékozottságom. Bizonyára hallottak már az angol "tutorial system"-ről. Ez lényegében egyéni foglalkozást jelent, eligazítással és beszámoltatással, az előrehaladás folyamatos irányításával és ellenőrzésével. Feltétele a kis hallgatólétszám. Ezért megy ma már Angliában is luxusszámba, az új egyetemeken pl. nem alkalmazzák. Az évfolyamonként egy-két hallgatót számláló londoni magyar tanszék s a hozzá hason-

lő kis műhelyek szükségből is élvezhetik előnyeit. A tanár itt nem "előadást tart", jegyzetet, tankönyvet nem ír és nem ad kézbe. Eszköze a közvetlen élő beszéd, ennek a varázsa. Feladata az írók, az irodalom megszerettetése, az érdeklődés felkeltése és ébren tartása, az összefüggések felvillantása, az értékek kiemelése, a helyi színek érzékelte-
tése, feladatok kijelölése, az egyéni munka ösztönző kiegészítése és ellenőrzése.

Az olvasmány-irodalom rögzített, a hallgató évenként kézbe kapja, mint vezérfonalat.

Ezek az előkészítő éven (az irodalmi studiumoknál maradva):

G.F. Cushing, szerk.	Magyar próza- és versgyűjtemény
Úgynevezett háttér olvasmányul:	
C.A. Macartney	Magyarország rövid történelme
Klaniczay-Szauer-Szabolcsi	A magyar irodalom története. Corvina, 1964
Illyés Gyula	A puszták népe (angol, London, 1972)
Ignotus Pál	Hungary (olvasmányos, megtévesztő; jó bibliográfia)

Az első éven (a külön nem jelölt művek magyarul):

Szerb Antal	Magyar irodalomtörténet
Mervyn Jones	Öt magyar író (angol), 1964.
Reményi József	Magyar írók, magyar irodalom (angol), 1964.
Klaniczay és mások	Hét évszázad magyar versei, 1954. (Ez a legjobb kiadás. Az 1951-es kordokumentum, a 66-osból hiányoznak a jegyzetek és a dátumok)
Horváth János	Magyar versek könyve, antológia, 1942.
Bisztray-Kerecsényi	A magyar próza könyve I-II. 1942-ből, ill. 1948-ból.
Berzsenyi Dániel	Összes művei, 1968.
Kölcsey Ferenc	Bármely kiadás
Bajza József	Válogatott művei, 1959.
Vörösmarty Mihály	Bármely kiadás
Petőfi Sándor	Bármely kiadás

Ajánlott:

Gyulai Pál

Vörösmarty életrajza

Petőfi Sándor és lyrai költészetünk

Illyés Gyula

Petőfi Sándor (két kiadás, a 63-as teljesebb)

Könnyű olvasmányoknak:

Molnár Ferenc

Pál utcai fiúk

Heltai Jenő

Jaguár

Tollforgatók

A második éven:

Németh G. Béla

Türelmetlen és késlekedő félszázad,
Budapest, 1971.

Rónay György

Petőfi és Ady között

Arany János

Bármely kiadás

Jókai Mór

Fekete gyémántok (angol) London, 1896

Madách Imre

Bármely kiadás

(Az ember tragédiájának sok fordításából
egyik sem nagyon jó)

Mikszáth Kálmán

Gavallérok

Szent Péter esernyője (angol)

Vajda János

Bármely kiadás

Reviczky, Kiss,
Komjáthy

Az említett antológiákban

A modern korszak:

Schöpflin Aladár

A magyar irodalom történe a XX.században

Cs.Szabó László

Magyar versek Aranytól napjainkig, 1953.

Babits Mihály

Bármelyik, a Jónás könyvét tartalmazó kiadás

Kosztolányi Dezső

Novellák

Juhász Gyula

Bármely kiadás

Tóth Árpád

Bármely kiadás

Krudy Gyula

Szinbád

Móricz Zsigmond

Légy jó mindhalálig

József Attila

Bármely kiadás

Ady Endre Bármely kiadás, a kritikai kiadás folyamatban. A 47 előttiék tartalmazzák ajánlásait, a későbbiekből számos ajánlás hiányzik.

Ajánlott:

Keresztury Dezső	Arany János
Nagy Miklós	Kemény Zsigmond
Karinthy Frigyes	Így írtok ti
Komlós Aladár	Gyulaitól a marxista kritikáig

Könnyű olvasmány:

Szerb Antal	VII. Olivér
Csurka István	Kint az életben
Moldova György, Mándy Iván Kolozsvári Grandpierre Emil	Bármelyik történet

A fenti könyveket megkapják a hallgatók az Intézet nagy értékű könyvtárában, ahol régi, ritkaságszámba menő könyvek is találhatóak, pl:

Poetry of the Magyars, London, 1830.
Ch.L. Brace, Hungary in 1851. London, 1852.
The Turks late expedition, London, 1663.
E. Chishull, Travel through Hungary, London, 1747.
F.S.Bendant Travels in Hungary in 1818, London, 1823.
B.Henry, A Voyage into Cairo, London, 1637.
Watson Kirkconnel, The Magyar Muse, 1933.

Ha a gyors, két éves áttekintés felületességre szoktatna, vele szemben áll az az elv, hogy az oktató munkának feladata az elmélyült tanulmányokra és kutatásra való ösztönzés. Ezt a célt szolgálják a kiemelt anyagrészek. Ilyen kettő van: a prózában "A magyar regény fejlődése a XIX.században", a költészetben ilyen anyagként 1968-ig Vörösmarty-Petőfi-Arany triászt vették, azóta Adyt. Ez a studium a második évben kezdődik, s folytatódik a harmadikban, melynek elsőrendű feladata a szakdolgozat-készítés és a záróvizsgára való felkészülés.

A vizsga lényeges eleme az angol oktatási rendszernek. Az óralátogatás - elvben - nem, ez, természetesen, kötelező. Sarokkő és zárókő egyben. Nemcsak a teljesítményt méri, hanem nagymértékben szabályozza a három évi - a mienknél látszólag kötetlenebb - tanulmányokat is. Magyarból a vizsgaanyag felöleli az egész irodalmi fejlődést, de a megadott 10-12 kérdésből a hallgatónak csak négyre kell válaszolnia. Visszaül ez a forma a szelektálást feltételező tanulmányokra, lehetővé teszi - már a készülés során - a kedv, érdeklődés szerinti súlypontozást, s a vizsgát illetően tartalmazza a választás - mint fontos nevelési elv - mozzanatát.

Az Honours Degree vizsgakövetelményei, 1967-ben:

1. Fordítás magyarról (három oldalnyi szöveg, három szerzőtől : Zilahytól, József Attilától, a nyelvész Papp Lászlótól).
2. Fordítás magyarra (két oldalnyi szöveg E.M.Fostertől és Bertrand Russelltől)
3. Esszé magyarul (hat téma közül egy választható)
(betét: felolvasandó)
4. Magyar nyelvtörténet (itt az első kérdésre kell válaszolni, a további 11-ből három választható)
5. A magyar irodalom története 1800-ig (az első kérdés kötelező, a további 11-ből három választható)
6. A magyar irodalom története, beleértve az irodalomkritikát, 1800-tól napjainkig (12 kérdés közül 4-re kell válaszolni)
7. Ady kiemelt tárgyként, két vizsgalappal (mindkét lap 10-10 kérdéséből 4-4-re kell válaszolni)

Ez az írásbeli, melyet kiegészít a szóbeli vizsga, ahol az ismeretek szóbeli kifejtésének készségéről ad számot a hallgató.

Figyelemre méltónak tartom a vizsgakérdésekben, hogy alapjuk-kiindulópontjuk rendszerint irodalmi szöveg. Ez azt jelzi, hogy az angol irodalom-oktatásban - és ezt középiskolai szinten is volt alkalmam tapasztalni - az alfa és omega az irodalom, a szöveg, s ugyanakkor a vizsgán a kellő diszpozíció egyik biztosítója. Továbbá: a tétel, amit az idézet tar-

talmaz, nem feltétlenül kifejtendő vagy bizonyítandó. Vannak más jellegű instrukciók, pl: azonosítsa és fűzzön megjegyzést, írjon kritikai értékelést, tárgyalja, tegye mérlegre stb.

A lektor számára izgalmas élmény, hogy jelen van két kultúra, két - többé-kevésbé eltérő - értékrend találkozásánál, még hozzá cselekvőleg, hiszen az egyiket, melyet magával hoz hazájából, ő képviseli, s méri hozzá ahhoz, melyet munkahelyén talál, környezetében. A két értékrendben meglevő közös humanista alapok az érintkezés, a meg- és egyértelműsítés biztosítékai. Vannak aztán olyan elemek, amelyek földrajzilag-történelmileg, eszmeileg meghatározottak. Ezeket tovább színezheti az egyéni szemlélet, felfogás. Az utóbbiak esetében a konfrontáció közenfekvő. (Mellesleg: vannak diákok, akik a fenti distinkcióra nem képesek, akiket arról győztek meg, hogy a vendégtanár értékrendje - ab ovo és in toto - különbözik a honitól. Ezek félnék a "közös nyelvtől", s ellenkeznek akkor is, amikor ugyanazt mondják, amit a tanárunk. Elégedjünk meg itt annak megállapításával, hogy ezek "nehéz esetek".)

Vállalja-e a tanár a világot? Igen, mert ezzel informál, gondolkodásra serkent és segít. Segít a többi között abban, hogy gondolkodását s vele az értékrendet, amelynek alapján áll, megismerjék. Ezzel formálja a másik értékrendet, annak szövegeit rugalmasabbá teszi: fogékonyabbá-alkalmasabbá más értékek szerves befogadására. Együttal előmozdítja az irodalmi művek hatékony cseréjét.

A mi értékrendünkben nagy értéknek számít, hogy a magyar irodalom fő vonulata a haza és haladás igényének elkötelezettje és szószólója, az angol tájékoztató füzet idézett szavaival: "szoros kapcsolatok fűzik a magyarság életében és kultúrájában bekövetkezett változásokhoz." Érveljünk hát mellette, győzzük meg igazunkról hallgatóinkat, vitapartnereinket. Szellemi petárdák fellövésével, persze, nem sokra megyünk. Nem árt, ha ismert szavakat hangoztatunk: érvelésünk legyen tárgyhoz szóló, adjunk konkrét elemzést, mutassuk be, hogyan változik a hazafiság és a haladás tartalma, s ehhez adjunk olyan tárgyi ismereteket, amelyeket talán csak egy magyar szakember adhat meg. Ugyanakkor bontakoztas-

suk ki a nagy eszmék mögül az embert, gazdag vonásaival, érzelmi teljességében, az egyéniséget, amely még a hazafias versekben is ott munkál, ha másutt nem, a vers, a mű második, szekunder vonulatában,

Külföldi - a nyelvvel is küszködő - tanulók esetében nem könnyű, de irodalmunk megszeretetéséhez elengedhetetlen gazdag formakultúránknak, nyelvünk kifejezőerejének és rendkívüli hajlékonyságának szemléltetése, méltatása.

Ugyanakkor a lektornak meg kell tanulnia azt is, hogy magunkra mások szemével nézzen. Ez nem feltétlenül azt jelenti, hogy le kell értékelnünk a szóban forgó művet. G.F. Cushing A magyar irodalomkritika problémái című 1962-es dolgozatában előbb azt a - kor elfogultságaira jellemző - megállapítást teszi, hogy a független szellemű, széles műveltségű irodalomtudósok sora Horváth Jánossal lezárul, majd - helyesen - felhívja a figyelmet, hogy egyes magyar kritikusok a magyar irodalom európaiságát demonstrálandó eredetiségét csorbítják meg: ez a szemlélet hajlik arra, hogy nagy íróinkban, költőinkben irodalmi mozgalmak utóharcosait lássa. Így lesz Vörösmarty csak romantikus, holott - mutat rá G.F.Cushing - "Ő sajátosan magyar romantikus; és a magyarok, akik hozzászoktak olvasásához és idézéséhez, valószínűleg nem tudják kellően értékelni azt az izgalmat, melyet egy külföldi érez lírájának első olvasása közben."

Gyakran előfordul, hogy a külföldi optika megszokása fájdalmas folyamat, mert az ottani szem mást lát, mint amihez mi hozzászoktunk. Lektorhoz méltó, állandó szellemi feladat, hogy értékeinket újra és újra mérlegre tegyük, felülvizsgáljuk. Bevallom, fájdalmas megrendültséggel hallgattam egyik diákomat, midőn azt fejtegette, hogy számára Petőfi Magyar vagyok című költeménye semmit sem mond. Hogyhogy? Ez a vers nem dobogtat meg minden szívet? Nem remekmű ez? De gondoljuk csak meg: Mit mond ez a vers egy külföldinek? Kit jellemez ez a vers? Bennünket? Dehát ugyanúgy illik más népekre is. Vagy talán ránk sem illik egészen? Kit jellemez, kiről szól tehát? Hiteles ez a vers? Hallgatóm azt mondta, hogy ez a vers - ennek párja - elképzelhetetlen az angol irodalomban. Ha mégis lenne ilyen vers, tette hozzá, a Rule Britanniahoz hasonlóan ma már csak mosolyogni lehet rajta,

A sort folytathatnám.

Végezetül hadd adjak hírt néhány mű címével a magyar irodalom öröndetes - persze korántsem átütő - angliai sikeréről. Nem térek el ezzel témámtól, hiszen az eredményekben a magyar tanszék munkája is gyümölcsöződik. Angliában az utóbbi három évben eljutott a közönséghez Illyés Puszták népe, Válogatott versek, József Attila ötven verset tartalmazó válogatott kötete, Radnóti-kötet "Bjtékos ég" (Clouded Sky) címmel, Wöres Sándor és Juhász Ferenc közös kötete, Jancsó Miklós több filmje, Csurka István Út a hideg vacsorához című rádiójátéka; hamarosan napvilágot lát a Nagy László-kötet, Illyés Petőfije, s egy gyűjteményes magyar költői antológia.

Hogy ez nem sok? Több, mint ami korábban, hosszú távon, mondjuk, két évtized alatt történt.

K a l o c s a i R ó z s a :

Magyaroktatás Szófiában

A Szófiái "Kliment Ohridszki" Egyetemen magyar szak nincs. A magyar nyelvet heti két órában fakultatív tárgyként vagy kötelező nyugati nyelv helyett vehetik fel a hallgatók, s négy féléven keresztül tanulják. Évente kb. 20 hallgató jelentkezik, főleg nyelvi szakokról, de akad 3-4 más szakokról - mérnök, jogász, orvos - is. A tanítás az órarendi összeegyezteléstől függően 4-5 fős, ritkábban 8-10 fős csoportokban történik. A lektorátus az Általános Nyelvészeti Tanszékhez tartozik az eszperantó, az albán és a román lektorátussal együtt. A tanszék igényeinek megfelelően a hallgatók a mai magyar nyelv rendszerével foglalkoznak, irodalmi studiumokat nem folytatnak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy bár szűkös keretek között is ne találnánk módot arra, hogy megismerkedjenek a magyar irodalommal s a magyar kultúrtörténettel.

Néhány olyan tényezőről szeretnék említést tenni, amely hozzájárul hallgatóink magyar irodalmi tájékozottságának s általában magyarság ismeretének elmélyüléséhez, kiszélesedéséhez.

A hallgatók magyar nyelvi studiumaik megkezdésekor, majd ezekkel párhuzamosan történeti, irodalomtörténeti és művészettörténeti áttekintést nyújtó előadásokat kapnak. E témák iránt nagy az érdeklődés, s gyakran felmerül az az igény is, hogy egy-egy részkérdéssel külön is foglalkozzunk többnyire plusz órában, tehát a heti két órán kívül. Érdekes megfigyelni, hogy a hallgatók igényei mennyire összefüggnek Bulgária sajátos történelmi-kultúrtörténeti vonatkozásaival. Hallgatóim szinte minden évben kérték azt, hogy foglalkozzunk részletesebben a magyar írásbeliség, a magyar irodalmi nyelv kialakulásával, összehasonlítva a szláv írásbeliség kialakulásával, - a tiszteletre méltó nagy Kirill és Metod kultusz hatására.

Kérik, hogy megismerkedhessenek a magyarországi török hódoltság korának kiemelkedő irodalmi képviselőivel. Nem Balassit vagy Zrinyit kérik, hiszen ezek nevét nem is ismerik; az 500 éves török uralom mélyen rányomta bélyegét a bolgár történelemre, s a történelmi sorsközösség hatására érdekli őket e kor magyar irodalma.

Hallgatóimat nagyon izgatja a magyar nyelv tisztasága, szerintiik "túlzott, sőt izoláló tisztasága", s keresik ennek okait, magyarázatát. Ezért a nyelvújítás téma, nagy képviselőinek munkássága mindig az érdeklődés központjában van.

Petőfit ismerik és szeretik Bulgáriában, de természetesen itt is érvényesül a bolgár aspektus: középpontba a Petőfi-Botev párhuzamot állítják.

A magyarul tanuló hallgatók különös szeretettel és érdeklődéssel kérik, hogy foglalkozzunk Petőfivel. Érintettel az évfordulóra minden hónapban tartottunk "Petőfi-órát" a haladó csoportokban, amelyen a hallgatók tartottak egy-egy referátumot bolgár nyelven, majd Petőfi-verseket olvastunk, fordítottunk és elemeztünk.

/Mint érdekességet jegyzem meg, hogy Bulgáriában a legnépszerűbb Petőfi-vers a "Szabadság-szerelmem" c. mellett "Az őriült," amelyet szerette az országban nagyon jól ismernek és mint kedvenc versüket idézik, szavalják. A költőnek ezt a versét fordították legkorábban bolgárra, még a múlt században, s népszerűsége azóta is nő./

A kifejezetten grammatikai jellegű óráknak is szerves része irodalmunk, hiszen az egyes nyelvi jelenségek illusztrálására felhasználom az irodalmunkból vett idézeteket, amelyek kapcsán természetesen utalás történik a szerzőre, korára, magára a műre.

Hallgatóim abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy Szófiában működik a Magyar Kulturális Intézet, s ez lehetővé teszi, hogy nagyon élő kapcsolatuk legyen a magyar irodalommal. Ezt elősegíti az a kényszermegoldás is, hogy az egyetemi csoportok magyar órái az egyetemen lévő helyhiány miatt a Magyar Intézet tantermében folynak az egyetem és az intézet kölcsönös beleegyezésével. Így a hallgatók közvetlen közelről ismerik az Intézet életét, munkáját, részt vesznek irodalmi estjein, magyar írókkal, költőkkel rendezett találkozókön, kiállításokon, filmvetítéseken. Az elmúlt tanév során például a Petőfi-évforduló kapcsán hallgatóim megtekintették az Intézet Petőfi-emlékkiállítását, az új Petőfi-filmet, s az intézeti nyelvtanfolyamok hallgatóival együtt /akiket szintén

én tanítók/ közös Petőfi-ünnepélyt szerveztek az Intézet koncerttermében. Az ünnepség első részében előadást tartottak a költőről, majd Petőfi-verseket szavaltak magyarul és bolgáru^l. Az ünnepség második részében az Intézet szervezésében magyar művészek adtak koncertet a magyarul tanulóknak.

Részt vettek hallgatóim a Jókai-esten, ahol megismerkedhettek Jókai "A kőszívű ember fiai" c. művének bolgár fordítójával, majd megtekintették a regény filmváltozatát. Az Ady-esten Nevjana Sztefanova költővel, a kitűnő Ady-fordítóval beszélgettek az első bolgár Ady-kötetről, s megzenésített Ady-verseket hallgattak magyar tolmácsolásban. De találkoztak Sántha Ferencce^l is, hallhatták novelláit bolgár fordításban, s részt vettek a vitán.

Számos példát lehetne még sorolni, amellyel a Magyar Intézet hozzájárul irodalmunk népszerűsítéséhez, megismertetéséhez, s örömmel állapíthatom meg, hogy hallgatóim lelkesen aknázzák ki ezeket a lehetőségeket. S irodalmunk megismerése szorgalmasabb, intenzívebb nyelvtanulásra ösztökéli a hallgatókat.

Ez jut kifejezésre abban, hogy egy-egy irodalmi élményt követően nő azoknak a hallgatóknak a száma, akik eljárnak az intézeti társalgási órákra az egyetemi órák mellett, vagy fordítva, az intézeti tanfolyamok hallgatói engedélyt kérnek az egyetemi órák látogatására. Kétszer próbálkoztunk fordítói csoport létrehozásával is. E csoportok egy-egy évig működtek 4-5 fővel, olyanokkal, akik hivatalosan már befejezték magyar tanulásukat, de fordítási ambícióból folytatni kívánták. A csoportban részt vettek olyanok is, akik már több éve tanultak magyarul, sőt már bizonyos műfordítói gyakorlatuk is volt. Érdeklődésük főleg a mai magyar irodalomra irányult.

/S nem véletlenül éppen azokra, akik jártak Bulgáriában, s akiket személyesen is láthattak, hallgattak: Nagy László, Fodor András, Ratkó József, Ladányi Mihály stb./

Ebben a tanévben nem jött létre ez a csoport, de volt tagjai kapcsolat tartanak mind a lektorátussal, mind a Magyar Intézettel. Valamennyien olyan munkahelyen dolgoznak, ahol fő hivatásukként a bolgár-magyar

kapcsolatok ápolói, ha nem is kifejezetten irodalmi téren működnek.

Végezetül szeretnék ahhoz a javaslathoz csatlakozni, hogy a következő lektori konferencián az egyes szakmai kérdések megvitatására, tapasztalatcsere céljából hozzanak létre külön szakcsoportokat azok számára, akik magyar szakon tanítanak, és azok számára, akik csupán fakultatív tárgyként heti két órában tanítják a magyart, hiszen nagyon eltérőek a feltételek, a lehetőségek.

T u n g l i Gyula:

A szlovákiai magyar szakos tanárképzésről

A nyitrai Pedagógiai Főiskola lektoraként egyrészt ténylegesen tanítottam, másrészt a magyar szakos hallgatók szakmai gyakorlatát vezetem magyar nyelv és irodalomból az érsekújvári gyakorló iskolában. Bár elsősorban magyar nyelvészettel foglalkoztam, az irodalommal való kapcsolatom nem szűnt meg az említett ok miatt. A nyitrai Pedagógiai Főiskolán szervezetileg is összetartozik a nyelv és irodalom tanszék, így a magyar nyelvet és irodalmat tanító oktatók problémái közösek, a két tudományág közötti kapcsolat tanszéken belül is természetes.

A nyelvi órákon minden eszközzel, a legváltozatosabb módszerek alkalmazásával próbáltam a magyar irodalom hagyományait ápolni. Példaszövegeimet a magyar és a világirodalom jeles alkotóitól választottam /Petőfi, Ady, József Attila, Gorkij, Thomas Mann/, másrészt olyan témákat adtam ki szakdolgozatnak vagy tudományos diákköri témának, mely kapcsolatban van az irodalommal és a nyelvészettel is. /Így például Szabó Dezső Feltámadás Makucskán című novelláját stilisztikai elemzésre/. Ez a dolgozat különben a Tudományos Diákköri Konferencián a társadalomtudományi magyar szekcióban a főiskolások vetélkedőjében országos viszonylatban első díjas lett, anyaga a közeljövőben jelenik meg magyar nyelven Csehszlovákiában. További témák: Móra metaforái, A Bodrogköz népköltészete stb.

Részben tehát már a témaválasztáskor törekszünk a nyelv és az irodalom közötti koncentrációra, részben pedig az irodalmi nevelés egyéb területein. Így például 25 fős irodalmi színpadunk március 15-én 2 órás színvonalas műsorral adózott Petőfi Sándornak születése 150. évfordulóján. Az összeállítás betanításában nyelvészek és irodalmárok közösen vettünk részt.

Ugyancsak együtt dolgoztunk a szavalóverseny sikerén, melyet a nagy költőről neveztünk el, s melynek fordulójában mintegy 180 magyar hallgató vett részt, köztük több nem magyar szakos hallgató is, olyanok, akik szeretik a verset, s tudnak is szavalni. Az egy kötelező Petőfi-versen kívül a versmondók a magyar, a szlovák és a világirodalom-

ban való jártasságukról is számot adtak, amellel kitűnő teljesítmények születtek mindnyájunk nagy örömeire. A legjobbak a pozsonyi Madách Kiadó könyvajándékát kapták.

A nyitrai Pedagógiai Főiskolán képezzük a magyar nemzetiségű iskolák tanítóit, tanárait. Az intézet magyar tagozatán 333 magyar anyanyelvű hallgató tanul, a főiskola hallgatóinak mintegy 30 %-a. A főiskola levelező tagozatára 200 hallgató jár, így együttesen több mint 500 magyar anyanyelvű pedagógusjelölt szakmai, pedagógiai és tudományos képzéséről kell gondoskodnunk.

Tanítványaink szorgalmasak, felkészültségük jó, így a magyar kultúra ügye jó kezekben van. Az ottani pedagógus kollégák jó munkát végeznek, a tanítványok lelkesen és eredményesen dolgoznak. Áldozatvállalásukra jellemző az a kiállítás, melyet az évforduló kapcsán állítottunk össze a magyar konzulátustól kapott Petőfi-anyagból. Öröm volt látni, milyen lelkesedéssel dolgoztak a Petőfi-kiállítás sikere érdekében a magyar és a szlovák nyelvű feliratok elkészítésén.

Munkámhoz a magyar Művelődésügyi Minisztérium minden segítséget megad. Most azon dolgozunk, hogy magyar főiskolai jegyzet álljon hallgatóink rendelkezésére, mellyel nemcsak munkájukat tesszük könnyebbé, hanem követelményrendszerünket is egységesíteni tudjuk. Megítélésem szerint a nyitrai főiskolai magyar szakos hallgatók elhivatottsága, felkészültsége, a magyar irodalom, művészet iránti érzékenysége záloga a csehszlovákiai magyarság - mint etnikumi csoport - további fennmaradásának.

O l á h T i b o r:

Magyaroktatás Franciaországban

Napjainkban a világ 22 egyetemén működik magyar lektorátus itthonról küldött oktatókkal. Ebből négy Franciaországban van: kettő Párizsban, egy Strasbourgban, egy Lille-ben, sőt idén a Lyon-i lektorátus beindításával még eggyel növekszik lektorátusaink száma. Nem lektorátus, csak nyelvtanfolyam formájában a közelmúltban magyart oktattunk még a Rennes-i egyetemen, Grenoble-ban, és két másik párizsi egyetemen /Paris-VII és Paris-Vincennes/. Ez komoly érdeklődésre mutat. A két /összevont/ párizsi lektorátusra beiratkozott hallgatók száma jelenleg közel 70 fő, valószínűleg egyike a legmagasabb külföldi létszámnak.

A magyartanítás franciaországi múltja is nagyon gazdag. A finnugor nyelvek tanulmányozását Robert Gauthier kezdte a múlt század végén. 1873 és 1879 között a Mezőkövesdről elszármazott orientalista, Ujfalvy Károly tart előadásokat Kelet-Európa földrajzáról és történelméről a párizsi egyetemen. Magyar és finn nyelvtankönyvet is írt franciák számára. Ugyanitt, 1909-től 1912-ig Kont Ignác tartott órákat a magyar történelemről és kultúráról.

Antoine Meillet-nek, egy egész francia nyelvészgeneráció nevelőjének köszönhető, hogy egy fiatal konstantinápolyi születésű hallgatóját, aki éppen a skandináv nyelveket tanulmányozza, kiszemeli és "rábeszéli" a finnugor nyelvekre. Ő az aki elismeri a finnugor nyelvekkel való foglalkozás szükségességét és megtalálja a feladatra alkalmas jelöltet. A fiatal egyetemi hallgató, Aurélien Sauvageot előbb finnországi, majd magyarországi tanulmányok után 1931 őszén - megbízott tanárként - megtartja első magyar és finn óráját. Előzőleg már megvédte az első finnugor tárgyú francia disszertációt "Recherches sur le vocabulaire des langues ouralo-altaiques" címmel. 1931 óta szinte megszakítás nélkül oktatják a magyar nyelvet egyetemi szinten Párizsban, 1946 és 1949 között volt egy rövid felfülbőlés vidéken is. Magyar lektorok működtek Lille-ben, Lyon-ban, Grenoble-ban és Nizzában, 1931 és 1957 között 335-en tanultak magyarul, illetve szereztek nyelvi oklevelet.

Jelenleg Párizsban a magyar nyelv /pontosabban a finnugor nyelvek: finn, észt, magyar/ oktatása a III. párizsi egyetemen folyik /Université de la Nouvelle Sorbonne-Paris III/ egy közös finnugor tanszéken, amelyet az I.N.L.C.O. /Keleti Nyelvek és Kultúrák Főiskolája/ finnugor tanszéke és a régi Sorbonne finnugor kutatóintézetének pedagógiai szinten történt egyesüléséből hoztak létre. Ez azt jelenti, hogy a két tanszék megtartva pénzügyi és oktatási önállóságát, közös pedagógiai munkát végez. A hallgatók megoszlanak a két tanszék között, és vizsgajegyeik különböző diplomák megszerzéséhez érvényesek attól függően, hogy eredetileg melyik tanszékre iratkoztak be. Mivel a közös oktatási program ellenére gyakorlatilag két különböző intézményről van szó /mindegyik külön működlet magyar lektort/ érdemes áttekinteni külön-külön a két tanszék történetét.

1. I.N.L.C.O. /Institut National des Langues et Civilisations Orientales/
- Keleti Nyelvek és Kultúrák Főiskolája.

A 18. század végén alapították. Egy 1795. március 30-án kelt rendelet nyomán jött létre a "L'École Spéciale des Langues Orientales" /Keleti Nyelvek Szakiskolája/. Feladata a francia gyarmatiügyi intézmények kádereinek nyelvi képzése.

1914. június 8-án az iskola felvette az École Nationale des Langues Orientales Vivantes /Élő Keleti Nyelvek Főiskolája/ nevet. Az újabb egyetemi reform eredményeként, 1969. április 5. óta a III. párizsi egyetemhez csatolva működik. Jelenlegi I.N.L.C.O. nevét 1971. február 3-án kapta. A Nouvelle Sorbonne - Paris III egyetemen belül önálló gazdasági és oktatási egységként működik, mint Franciaország legnagyobb, egyetemi szintű nyelviskolája. Hallgatóinak száma megközelíti az ötezet. A hallgatók háromnegyed része oroszul, kínaiul, japánul, arabul és héberül tanul. Az 1972-73-as tanévben a magyar iránt 65 hallgató érdeklődött.

Az I.N.L.C.O. feladata:

a/ Kelet-Európa, Ázsia, Óceánia, Afrika és Amerika nyelveinek oktatása azzal a gyakorlati céllal, hogy a végzett hallgatók az említett földrészek országaiban vagy ezekkel az országokkal kapcsolatos munkakörökben tevékenykedjenek.

- b/ Az említett országok földrajzának, történelmének, intézményeinek, politikai, gazdasági és társadalmi életének oktatása.
- c/ Az említett országok nyelvére, intézményeire és életére vonatkozó kutatások előmozdítása.
- d/ Kiadványokkal elősegíteni a tudományos szintű kutatást és a szélesebb közönség informálását.
- e/ Elősegíteni a Franciaország és az érintett országok közötti kulturális és egyetemi szintű cserét.

Az I.N.L.C.O. felépítése. Az intézmény nyolc tanszéki csoportból /département/ áll:

- 1./ Afrika;
- 2./ Délkelet és Felső-Ázsia;
- 3./ Kína;
- 4./ Korea-Japán;
- 5./ Közép- és Kelet-Európa;
- 6./ India-Pakisztán;
- 7./ Közel- és Közép-Kelet;
- 8./ Szovjetunió.

Ezenkívül van az intézménynek egy nemzetközi cserekapcsolatokra előkészítő központja is. A következő nyelveket oktatják: albán, amhari, irodalmi arab, magrebi arab, keleti arab, örmény, bantu, bengali, berber, birman, bulgár, kambodzsai, kínai, koreai, észti, finn, gruz, modern görög, hausza, modern héber, hindi, magyar, huélu, japán, judeo-arab, judeo-spanyol, kurd, laoszi, macedón, maláju-indonéz, maláju, malgas, mandingo, mongol, nepáli, urdu, pastó, perzsa, peul, lengyel, román, orosz, szerb-horvát, sziámi, szlovén, tagalog, tahiti, tamil, cseh, tibeti, cigány, török, ukrán, vietnami, jiddis, kecsus.

Az I.N.L.C.O.-ban végzett hallgatók /köztük a magyar szakosok/ a következő területeken helyezkedhetnek el:

- I. Oktatás, felsőoktatás: Francia lektor külföldön, tanár francia középiskolákban stb.
- II. Kutatás: Nyelvészet, irodalomtörténet, történelem, földrajz, közgazdaságtan, jog, szociológia, politikai tudományok, antropológia, vallástörténet, filozófia és ideológiatörténet, archeológia, neveléstudomány, művészeti kutatások.
- III. Külügyminisztérium: Külön felvételi vizsga után az ún. keleti titkári poszt, kereskedelmi- és kultúrattaché, tanácsadó szakember.
- IV. Nemzetközi kereskedelmi és ipari kapcsolatok: az I.N.L.C.O. nemzetközi cserekapcsolatokra előkészítő központja külön kétéves továbbképző tanfolyamon oktatja az erre a pályára készülő hallgatókat.
- V. Szakkönyvtáros /könyvtárban, kutató intézetben, gazdasági vagy ipari kutató központokban/.
- VI. Sajtó és könyvkiadás: riporter, tudósító, dokumentátor stb.
- VII. Fordítás és tolmácsolás.

A végzett hallgatók elhelyezkedésének megkönnyítése érdekében az I.N.L.C.O. külön egyezményeket köt más egyetemekkel és ún. közös diplomák kialakításán fáradozik.

2./C.E.F.O. /Centre d'Études Finno-Ougriennes/- Finnugor Kutató Intézet.

A Sorbonne-on az 1961/62-es tanévben indul meg a finnugor nyelvek tanítása. Először a finn nyelv oktatására biztosítanak heti két lektori órát, majd 1963-tól fogva a magyar is kap heti öt lektori órát. 1965-ben indul meg az ún. vendégprofesszori rendszer. A nyelvészetet Jean Perrot, a Sorbonne általános nyelvészeti tanszékének tanára és Aurélien Sauvageot professzor tanítják, az irodalmat pedig egy Magyarországról küldött egyetemi tanár. 1966 óta a finnek is küldenek vendégprofesszort.

Az 1967-es év különösen jelentős. Minőségi ugrás történik a finnugor nyelvek egyetemi tantárgyként való elismertetésében azáltal, hogy finnugor szakvizsga szereshető, amely részét alkotja a licenciátusnak. Három szakvizsgát /certificat/ lehet szerezni: 1. magyar nyelvi és irodalmi

szakvizsga, 2. finn nyelvi és irodalmi szakvizsga, 3. finnugor nyelvészeti szakvizsga. Az első és második szakvizsga beszámítható az irodalmi és idegen nyelvi licenciátusba, a harmadik pedig választható a "maîtrise linguistique", tehát a nyelvészeti szakképzés programjában. Ezzel egyidőben jön létre a Sorbonne-on a Centre d'Études Finno-ougriennes /Finnugor Kutatóintézet/ és ezzel megszületik A. Sauvageot tanszéke mellé a második párizsi finnugor tanszék. A Finnugor Kutatóintézet igazgatója Jean Perrot professzor.

A. Sauvageot professzor nyugalomba vonulása után (1966) tanszékét tehetséges fiatal tanítványa, Jean-Luc Moreau veszi át.

1967-ben sor került az első franciaországi finnugor kollokviumra is /Aussois-ban/. A három napos kollokvium során a nyelvoktatás programját, a kutatásokat és általában a finnugor kultúra terjesztésének problémáit vitatják meg.

Több érdekes felszólalás hangzik el ezen a megbeszélésen. Így például a finnugor népek és nyelvek irodalmának oktatása mellé a finnugor néprajz és archeológia oktatásának a bevezetését is javasolják. A "finno-ougrisme" elnevezés helyett a tágabb értelmű "feno-ougrisme" elnevezést javasolják. Ami az oktatást illeti, az egyetemi program mellett - részben a kötelező tárgyakhoz kapcsolva, részben speciálkollégiumként - történet is kísérlet a finnugor kultúra különböző aspektusait érintő kérdések oktatására.

A párizsi hallgatók különösen előnyös helyzetben vannak, mivel Párizs nemcsak jelentős centruma nyugat-európai kulturális propagandának, hanem bizonyos átmenő forgalmat is lebonyolít. Az érdeklődőknek módjukban áll rendszeresen résztvenni magyar zenészek koncertjein, filmbemutatókon és kiállításokon. A Párizsi Magyar Intézet, a Magyar Ház, az A.D.E.F.O. társaság rendszeres programot biztosít.

A magyar nyelv és kultúra jelenlegi oktatási programja

Az oktatás három évig tart, magyar anyanyelvűeknek engedélyezik két évfolyam összevonását. Első év: magyar leíró nyelvtan, nyelvgyakorlat, laboratóriumi gyakorlat, szövegdemzés, Magyarország története,

Magyarország földrajza, Magyarország politikai rendszere és politikai intézményei, a magyar film története.

Második év: magyar leíró nyelvtan, nyelvgyakorlat, laboratóriumi gyakorlat, mai magyar irodalmi szövegek elemzése, Magyarország története.

Harmadik év: a magyar nyelv története, összehasonlító finnugor nyelvtörténet, régi magyar irodalom, mai magyar irodalom, nyelv és stílusgyakorlat, a magyar művészetek története.

Ezenkívül az 1972/73-as tanévtől kezdve megindítottunk egy magyar-francia kontrasztív nyelvészeti kérdésekkel foglalkozó szemináriumot. Ennek célja a magyar és francia összevetésére irányuló kutatások szervezése, minden érdeklődő nyelvész, fordító, tanár és hallgató bevonása egy közös munkába. A kutatásra vonatkozóan az MTA Nyelvtudományi Intézete és a franciaországi CNRS között hároméves munkaszerződést írtak alá, amelynek értelmében a munkát megosztva két munkacsoport végzi /az egyik Párizsban, a másik Budapesten/. Az említett szeminárium hivatott betölteni a párizsi munkacsoport feladatát. Az első év eredményeinek publikálására a debreceni KLTE Romanisztika tanszéke külön kötetet biztosít *Studia Romanica* c. sorozatában. 1974 tavaszán pedig a CNRS rendez magyar-francia kontrasztív kollokviumot.

Külön szükséges kiemelni, hogy a párizsi finnugor tanszék saját tudományos folyóiratot jelent meg Études Finno-Ougriennes címmel. Eddig öt kötete jelent meg. Francia, magyar és finn szerzők tollából közölt tanulmányokat, nyelvészeti, irodalomtörténeti és zenetörténeti cikkeket. Első kötete nyelvészeti kérdéseknek szentelt cikkeket tartalmaz. /A.Sauvageot, a magyar hangtan és mondattan kérdéseiről; Jean Perrot, a magyar igeekötőkről; Nyéki Lajos, a magyar verstanról; Heikki Kirkinen, az orosz forrásokban szereplő finn nevekről. A második kötet irodalmi különszám /J.Béranger, Jókai Mórról; P.Chesnais, a magyar fordítás kérdéseiről; J.L. Moreau, az udmurt irodalomról; O.G. Tailleux, a jukagir költészetéről; Karátson Endre, a magyar költészet francia tolmácsolásáról/. A harmadik kötet tárgya a történelem /J.Béranger, a magyar állam a XVII. században; A.Ducellier, a magyarok Európában való megjelenéséről; Heikki Kirkinen, Bizánc és Finnország kapcsolatáról; Anna Zalczman, a lappokról/.

A negyedik kötet szociológiai, etnológiai és zenetörténeti tanulmányokat közöl Kodályról, Lajtha Lászlóról, a kisebb finnugor népek zenéjéről és néprajzáról.

A folyóirat ötödik száma A. Sauvageot-t köszönti 75. születésnapja alkalmából. A finnugor nyelvtudomány nagy francia művelőjének emlékkönyvébe tanítványai, barátai, tisztelői írtak cikkeket.

Az egyes tanszékek és lektorátusok külön könyvtárral rendelkeznek. A párizsi Finnugor Kutatóintézet könyvtárában több mint ezer főleg nyelvészeti munka található. Több ezer Magyarországra vonatkozó anyaga van az I.N.L.C.O. könyvtárának, több mint tízezer kötetre tehető a Párizsi Magyar Intézet szépirodalmi és irodalomtörténeti anyaga. A tanszéki könyvtár állandóan bővül vásárlás, a magyar és finn kulturális szervektől kapott ajándékok és csere útján /a C.E.F.O. könyvcseré kapcsolatban van a KLTE Romanisztika tanszékével és az MTA Könyvtárával/.

A magyar kultúra terjesztése Franciaországban nem korlátozódik a két párizsi tanszékre és a két vidéki lektorátusra, 1961 és 1971 között G.E.F.O. /Groupe d'Études Finno-Ougriennes/ néven, 1971-től kezdődően pedig hivatalosan elismert tudományos társaságként folytatja munkáját - ADEFO /Association pour le Développement des Etudes Finno-Ougriennes/ néven - a finnugor baráti kör.

A társaság híveit finnugor szakot végzett hallgatókból /számuk több százra tehető/ és érdeklődő szimpatizánsokból toborozza. Rendszeresen szervez előadásokat; az elmúlt tíz év során kb. ötven ismeretterjesztő előadásra került sor. A G.E.F.O. volt egyik előmozdítója a már említett első franciaországi finnugor folyóiratnak is.

Az utóbbi években egyre több magyar tárgyú egyetemi diplomamunka és disszertáció készül. Csak ízelítő az utóbbi két évben választott témákból: A kolostori festészet meghonosodása Magyarországon, A magyar népi zene, Az igekötők funkciója a magyar nyelvben, Az 1848-as magyar emigránsok, A Balaton környékének turisztikai fejlesztése, A magyar népmese jellemzői motívumai, Egy termelőszövetkezet munkaszerve-

zése és a földelosztás kérdése, Szervezett turisztikai utazások, A magyarországi karneváli szokások, A tömegközlekedés tervezése Magyarországon, A cigányok szerepe a 19.századi magyar zenében, Romantikus témák a magyar filmművészetben, A magyar ifjúság ábrázolása a mai magyar filmben.

1929-ben, amikor A. Sauvageot megvédte az első finnugor tárgyú doktori disszertációt, a Sorbonne-on nem volt, aki megbírálja. Először a francia egyetem történetében külföldit kértek fel a bírálat elkészítésére /Gombocz Zoltán professzort Budapestről/. Ma már szakértő francia bírálók előtt történik a védés. A közelmúltban Karikás Frigyesről és Móricz Zsigmondról készült disszertáció, most nyújtottak be egy magyar-francia összevető stilisztikai kérdésekkel foglalkozó munkát,

A magyar irodalmat /prózát és verset/ ma már népes és részben szervezett fordítógárda ülteti át franciára. Minden sorrend és a teljesség igénye nélkül csak az ismertebb fordítókat sorolom fel: Andrée Appercelle, Anne-Marie de Backer, Alain Bosquet, Georges-Emmanuel Clancier, Pierre Chabert, Charles Dobzynsky, Pierre Emmanuel, André Frénaud, Jacques Gaucheron, Michel Gauthier, Jean-Luc Moreau, Roger Richard, Jean Rousselot, Claude Roy, Robert Sabatier, Paul Chaulot, Suzanne Roussel. Sok közülük neves francia költő, többen kiválóan megtanultak magyarul, másoknak a gyermekei vállalták ezt a fáradságos munkát, Többen dolgoznak - például Guillevic - a lektor közvellen segítségével.

Az irodalmi fordítások mellett meglepően nagy igény van Franciaországban technikai jellegű szakszövegek fordítására magyarról franciára. A pontos érdeklődés felmérése nehéz, mert többszáz magán fordítóiroda működik, és sok az alkalmi fordító. Az I.N.L.C.O. 1971-ben fordítóirodát létesített, és egy éves működése után kiadott jelentéséből kitűnik, hogy a magyar viszonylag keresett nyelv, és ugyanakkor a technikai szakszövegek fordításában jártas fordító hiányzik. A magyar-francia műszaki kapcsolatok erőteljesen fejlődnek, egyre gyakoribb igényként merül fel, hogy a Magyarországra küldött szakemberek, ösztöndíjasok - "turista szinten" - megtanuljanak magyarul, tudjanak

az üzletben vásárolni, minimális szókinccsel elboldogulni a munkahelyen kívül, ahol vagy tolmáccsal, vagy valamilyen a magyar partnerek által ismert nyelven érintkeznek. A PMI műszaki kapcsolatokkal foglalkozó munkatársával erre vonatkozóan konkrét javaslatokat is tettünk a KKI-nek, kérve többféle probléma rendezését. Ebben a tanévben már sikerült is megszerveznem az első intenzív nyelvtanfolyamot a VII.párizsi egyetem környezetvédelem szakos hallgatói részére.

Kik tanulnak Franciaországban magyarul és miért?

Ezt a kérdést teszik fel leggyakrabban nemcsak az érdeklődő magyarok, hanem a franciák is, amikor a franciaországi magyaroktatásról van szó. A kérdezők általában nem tudják, hogy nyelvünk a világ több mint háromezer nyelve között kb. a 27. helyen áll, ha nyelveket a beszélők száma szerint rangsoroljuk. Az indoeurópai nyelveket beszélő népek közé ékelve nem indoeurópai és elismert kultúrával rendelkező nyelvünk iránt érthető a tudományos érdeklődés. Az utóbbi évtizedekben a nyelvtipológiai és kontrasztív kutatások, valamint a gépi fordítással kapcsolatos vizsgálatok során fedezték fel különösen az agglutináló magyar nyelv tanulmányozásának jelentőségét.

A magyar nyelv iránti érdeklődés mögött megtaláljuk a magyar-francia kapcsolatok eredményes alakulásának hatását is. Sok a személyes szimpátiából, baráti ösztönzésre fakadó érdeklődés. Volt időszak, amikor a magyarul tanulók jelentős százalékát magyar származásúak jelentették. 1956-ban és utána kikerültek /disszidensek, házasság útján kivándorlók stb./, vagy második generációs magyarok/ Franciaországban régóta élő családok gyermekei, unokák, nem egy esetben az Egyesült Államokból, Németországból, Angliából, Norvégiából ideutazó egyetemisták, akik egyéb tanulmányaik mellett még a magyart is felveszik kiegészítő szakként/. Néha - főleg az első generációs magyarok ún. potya szaknak vették vagy veszik fel a magyart, az ily módon nyert időt főszakjuknak szentelve - mivel az esetek többségében hiányos francia nyelvtudásuk miatt erre fölöttébb szükségük van. A francia érdeklődők között természetesen sok a bölcsészhallgató. Ezek nyelvészeti vagy irodalmi érdeklődésből /választható idegen nyelv, össze-

hasonlító irodalomtörténet/ tanulják a magyart. De van matematikus, orvostanhallgató, történész, zenész, művészettörténész, biztosítási ügynök, borkereskedő, fordító, tánc iránt érdeklődő, néprajzos, katonatiszt, rendőr, TV-operatőr, újságíró, laboráns, jogász, vegyész, háziasszony. Van, aki konkrét céllal tanulja a magyart, Magyarországra akar jönni dolgozni, kutatni, tanulni vagy csak nyaralni, nem egyszer egyszerűen csak szerelmes és valami bizonyos vagy bizonytalan házassági terv motiválja. Van, aki "nem tudja", azaz nincsenek pontos tervei a jövőre vonatkozóan, és addig is hasznosan kívánja eltölteni idejét. Egy nyelvi diploma sohasem árthat - gondolja - főleg, ha "ritka" nyelvről van szó.

Mivel foglalkozik a magyar lektor az egyetemi oktató munkája mellett?

A külső tevékenység nyilvánvalóan a helyi viszonyoktól és a fogadó ország "keresletétől" függ, továbbá attól, hogy szűkebb szakmáján kívül mihez ért még a lektor, miben tudja magát hasznossá tenni, vagy mire tudják rávenni - vagy egyenesen mire kötelezik külképviseleteink, kulturális ügyeink képviselői, vezetői.

Saját példámon át csak ízelítőt kívánok adni abból a szerteágazó tevékenységből, amely a lektor kívánt vagy nem kívánt osztályrésze - az esetek többségében szívesen végzett munkája.

A Párizsi Magyar Intézet több évtizede fokozatosan fejlesztett könyvtárral rendelkezik, könyvtárossal viszont nem. A könyvtárosi teendők ellátása tehát a lektorok hazafias kötelessége, annál is inkább, mert nem csak könyvek kiadásáról és bevételéről van szó, hanem inkább tanácsadásra, tájékoztatásra, keresésre van szükség. Természetes, hogy a lektorhoz fordulnak közvetlenül vagy a PMI-n keresztül a francia kiadók is. Így az elmúlt évek során többször javítottam /részben próbáltuk átírni lektor kollégámmal/ a Quid lexikon magyar vonatkozású cikkeit. Bővítettük a Larousse kiadó magyar irodalomra vonatkozó cikkeit is. Kisebbségi anyagot készítettem az Europe folyóiratnak, a France-Hongrie folyóiratának, az FKP Marxista tanulmányok szerkesztőségének. A francia televízió Ki mit tud Magyarországról? játékának összeállításakor, vagy a rádió magyar költészetéről szóló előadássorozata készítésekor is a lektorhoz fordulnak. A magyar oktatási reformokról és a magyar oktatási rendszerről több alkalommal és több helyen kellett beszélnem vagy írásos anyagot szolgáltatnom.

Érdeklődési körömnél fogva különösen a magyar film ügyét viselem szíven. A Poitiers-i magyar filmhétre ismertetőt készítettem a magyar filmgyártás eredményeiről, filmnapokon és filmklubokban szerepeltem, rendszeresen vezetek vitákat. Külön foglalkoztam film iránt érdeklődő francia fiatalokkal; az elmúlt évben többen készítettek diplomamunkát a magyar filmről. Bizonyos idő elteltével szorosabb kapcsolat alakult ki a francia filmkritikusokkal is. Valahányszor magyar filmet vetítenek, akár csak magánvetítéseken újságíróknak, nem felejtnek el meghívni, hol vitavezetőnek, hol tolmácsnak, hol csak informátornak, filmmagyarázónak a film történelmi háttérére vonatkozó események ismertetésére.

Az informálás visszafelé, hazafelé is szükséges és - bár ez szervezettebb formában, szélesebb csatornákon történik - nem egyszer a lektor játszik itt is közvetítő szerepet. Így kértek tőlem az elmúlt évben egy hosszabb tanulmányt a franciaországi artkino mozgalomról, mivel a magyarországi hálózatot most kezdik kiépíteni.

A magyar lektor kedves kötelességei között meg kell említenem a finnugor rokonépek helyi képviselőivel való kapcsolattartást is. A tanszéken dolgozó finn és észt kollégák előadásai, a finn nyelvet tanulók baráti összejöveteleire, vitaestjeire éppúgy hivatalos a lektor, mint az A.D.E.F.O. társaság rendezvényeire.

x x x x

Befejezésül néhány szóval megemlíteném az 1973-as év gazdag, a Petőfi évfordulóval kapcsolatos rendezvényeit. A Párizsi Magyar Intézet által szervezett nagyszabású Petőfi-emlékest, a francia költők /Rousselot, Guillevic/ és a magyar irodalomtörténészek /Lukácsi Sándor, Dobossy László/ által tartott előadások és megemlékezések, a Párizsban és vidéken /Strasbourg, Lille, Vallauris stb./ rendezett kiállítások mellett, a francia televízió és rádió megemlékezése után a lektorokra inkább a meghittebb, bensőségebb megemlékezés munkája hárult. Ezért például a párizsi tanszéken a nyelvgyakorlatokra és szöveg-

elemzésekre szánt órák egy részét Petőfi-versek olvasására és ismertetésére fordítottuk, Lille-ben működő lektor szavalóversenyt rendezett, én Petőfi megzenésített verseiről tartottam ismertetőt. Több helyen vetítettük a Petőfi életéről készült filmeket. Mivel a Petőfi-évfordulót "nemzeti üggyként" kezelték minden fórumon, először tapasztaltam Franciaországban, hogy pl. Vallaurisban tartott Petőfi előadásom alkalmával elegendő számú Petőfi-kötet, tanulmány, hanglezem érkezett meg - időben! -, s még a film szövegét is többé-kevésbé érteni lehetett. Minden évben "nemzeti ügyet" kellene csinálnunk kultúránk valamelyik fejezetéből!

Sz. M a r t o n y i Éva:

József Attila A város peremén című versének elemzése francia hallgatókkal

A strasbourgi egyetemen magyar szakos oktatás nincs, a hallgatók számos egyéb nyelv mellett a magyart szabadon választott tantárgyként tanulhatják. Az oktatás két éven keresztül heti három órában folyik, kiegészítve egy heti két órás civilizációs kurzussal, amelyet a hallgatók a második évben vagy később vehetnek fel, amely tehát feltételez bizonyos nyelvi ismereteket. Az oktatás egészének célja - a nyelvi ismeretek megszerzése mellett bizonyos jártasság elérése az adott ország kultúrájában, "civilizációjában". A magyar irodalom megismertetésére a civilizációs kurzus keretein belül kerül sor. Az alábbi kísérletet az 1971-72-es tanév folyamán folytattam egy 6-8 főből álló csoporttal.

Az anyag feldolgozására választott módszer természetesen a csoport nyelvi felkészültségének függvénye. Ebből a szempontból a csoport két körülbelül egyenlő részre oszlott. Az egyik részük magyar ajkú volt, ami annyit jelent, hogy vagy az egyik, vagy mindkét szülő magyar, a családon belül állításuk szerint többnyire magyarul beszélnek. Igen hamar kiderül viszont, hogy ez a magyar nyelv igen primitív, csekély szókincsű, éppen csak konyha-használatra elegendő beszédforma. Amint elvontabb, mondjuk kulturális jellegű témára kerül sor, kiderül, hogy az illető képtelen kifejezni magát, elnémul, vagy francia fogalmakkal operál, csak néhány egyszerű ige és kötőszó marad meg az anyanyelvén. Felmerül a kérdés, milyen kulturális útravalót kapnak ezek a gyerekek szüleitől a magyar kultúra terén. Igen keveset, vagy éppen semmit. Ezek a hallgatók mégis bizonyos előnyökkel rendelkeznek a francia anyanyelvűekkel szemben. Könnyebben megértik a szövegeket a számukra ismert mondatfelépítési analógiák alapján, és azok szellemét, rejtett értelmét valamiféle tudatalatti azonosítási képesség segítségével sokkal könnyebben magukévá teszik. A csoport másik része, a francia anyanyelvű hallgatók a magyar nyelv tanulását az ábécénél kezdik, és két év alatt, heti három órában semmiképpen sem jutnak el olyan szintre, hogy a magyar irodalom alkotásait eredetiben olvashassák.

Éppen ezért az egyetlen követhető út a magyar irodalom megismertetésére a közvetítő nyelv, jelen esetben a francia alkalmazása az oktatás folyamán. Az említett kísérlet A magyar irodalom a XX. században című előadássorozat részét képezte. Ezt a témát nem lehetett azonban minden előzmény nélkül tárgyalni, tekintettel a hallgatók igen hiányosnak mondható ismereteire Magyarországgal kapcsolatban. Feltétlenül beszélni kellett a magyar irodalom kezdeteiről, főbb fejlődési irányairól, beleillesztve azokat a világirodalom, nevezetesen a francia irodalom áramlataiba, bizonyos összehasonlításokat téve. A komparatiztikai szempontok érvényesítése igen hasznos támpontokat ad olyan hallgatók számára - és ez a többség - akik íróinkat, költőinket még csak hírből sem ismerik. A rövid történeti áttekintés után részletesebben tárgyaltuk a 20. század legnagyobb íróit és költőit. Rövid életrajzi ismertetés után szemelvényeket olvastunk az illető író vagy költő műveiből. Több verset olvastunk, mint prózát, elsősorban időhiány miatt. Egy-egy foglalkozás alatt alaposan meg tudtunk beszélni egy költeményt, ami prózai művek esetében többnyire lehetetlen lett volna. Az életrajz és a bemutatás franciául történt, a műveket viszont megpróbáltuk eredetiben olvasni. Ezután az elemzés ismét franciául folyt, segítségül véve a mű francia fordítását is, amennyiben ez rendelkezésre állt. Nagy segítséget nyújtott a Panorama de la littérature hongroise című kiadvány, amely a kezdetektől napjainkig tartalmaz szemelvényeket a magyar irodalomból.

József Attila tárgyalása is az említett szempontok alapján történt. Három verset választottam ki, bizonyos nehézségi sorrendet követve, amelyeket magyarul is elolvastunk és elemezni próbáltunk. A *Mama c.* verssel kezdtük, mint ami aránylag könnyen megközelíthető, és nem hosszú. Ebben a költeményben csak a "dagadt ruha" kifejezés okozott problémát, a szó francia fordítása, /gonflé/ a fiatalok szóhasználatában mást is jelent /felfuvalkodott/ és ez az asszociáció teljesen tönkretette számukra a költői kép érzékelését. Ez kissé rossz előjel volt a továbbiakra nézve, de azért belevágtunk a második versbe: Születésnapomra. Ezt főként a nyelvi játékosság érzékeltetése szempontjából választottam, ami nem is maradt hatástalan. Ezután a Város peremén című költeményt

próbáltuk elolvasni, megérteni, elemezni. Azért esett erre a költeményre a választás, mivel sajátos, igen bonyolult művészi erényei mellett azt is illusztrálja, hogyan próbált József Attila a marxista filozófia anyagával költői nyelvet alkotni, költészetébe olvasztva a marxista filozófia eszmerendszerének bizonyos alkotóelemeit. Ennek bemutatása annál is inkább érdekes feladatnak ígérkezett, mivel tudtam, hogy hallgatóim egyáltalán nem, vagy csak igen kevésbé ismerik a marxista filozófiát,

Először természetesen a szöveg lexikai feldolgozására került sor, ami már önmagában véve sem volt könnyű feladat. Igen sok ritkán használt szó fordul elő a versben, mint pl. csorba pléhtető, rákövesedő /mint főnév/, raj, vakhít stb. Nehezítette a dolgot, hogy ezek a szavak hiányoznak a francia műfordításból, amelyet egyébként versszakról-versszakra, vagy ha enjambement ezt lehetetlenné tette, gondolati egységenként, párhuzamosan olvastunk. A vers francia nyelvre történő fordításánál az a szempont is vezérelt, hogy valamilyen nyelvi továbbképzést is nyújtsak, megpróbáltam a hallgatókat rávezetni bizonyos szavak, szókapcsolatok helyes értelmezésére. Különösen összetett szavaink okoznak problémát, az egyes elemek értelmének megadása nem sok segítséget ad francia anyanyelvűek esetében, mivel nincsenek hozzászokva az ilyen jellegű szóképzéshez /pl. mélyhegedű, léckerítés/. Számolni kell azzal is, hogy bizonyos fogalmak ismeretlenek lehetnek, ilyen volt pl. a "száll a korom, és lerakódik, mint a guanó". Érdekes volt megfigyelni a "Föl, föl..." kezdetű verssor értelmezését. Önként adódik, hogy a "debout" szóval fordítsuk, megkérdezve, nem ébreszt-e bennük ez a kezdet valamilyen asszociációt egy közismert indulóval. A kérdésre nem tudtak válaszolni, pedig az Internacionálé francia nyelven is ezzel a szóval kezdődik.

Bizonyos költői képek könnyen megközelíthetők voltak számukra, pl. az igen konkrét elemeket tartalmazó "Ki intile, talán a földesúr, a juhász vad ebét? Gyermekkor, gyermekkorunk. Velünk nevelkedett a gép." Mások felfoghatatlanok voltak számukra, pl. "Illy kormos, nagy szívet az látott-hallott, ki napot látott füstjében fulladni meg, ki lüktetését hallotta a föld sok tárnás mélyinek".

Miután a költeményt sikerült többé-kevésbé megérteni, többszöri elolvasás után próbáltunk valamiféle műelemzést csinálni. Eljárásunk a francia "explication de texte"-hez állt a legközelebb. A vers filozófiai tartalmának kibontakoztatása végülis nem jelentett különösebb problémát, miután felhívtam a figyelmet bizonyos mondatokra, amelyek a filozófiai tartalom legpregnansabb hordozói /"Nem isten, nem is az ész, hanem a szén, vas és olaj, a való anyag teremtett minket... vagy: Ím itt vagyunk, gyanakvón s együtt, az anyag gyermekei."/

Az eredeti költeményt és annak francia műfordítását együtt alkalmazva végülis két műalkotással volt dolgunk, bármilyen hű is Paul Chaulot különben igen jól sikerült fordítása. A hallgatók azonnal észrevették és szóvátették az eredeti és a műfordítás egyezéseit és különbségeit, de ezt a vonalat nem akartuk túlságosan messzire követni, a műfordítás elolvasásának kizárólag az eredeti jobb megértése volt a célja.

Le kellett mondanunk a vers formai elemzéséről, ugyanis néhány kérdés után kiderült, hogy a szemináriumi résztvevők saját költészetüket illetően sincsenek tisztában az elemi stilisztikai fogalmakkal, /pl. verslábéval./ A magyar hangsúlyos és időmértékes verselés lehetőségeit más alkalommal, más költemények alapján próbáltam érzékeltetni.

Az elmondottak igen vázlatosan igyekeztek illusztrálni egy módszert, bemutatni egy kísérletet, amiből igen nehéz általánosításokat levonni. Mindössze az volt a célunk, hogy felhívjuk a figyelmet a konkrét adottságoktól függő bizonyos lehetőségekre.

O l á h József:

Tolmácsképzés és irodalomoktatás a berlini Humboldt Egyetemen

A berlini Humboldt Egyetem 1968-ig hivatalosan is Finnisch-Ugrisches Institut der Humboldt-Universität zu Berlin néven ismert tanszékét eddig elsősorban az onnan kikerült, többségükben finnugor nyelvészettel, s kisebb számban irodalommal és fordítással foglalkozó hungarológusok munkája nyomán emlegetik.

Wolfgang Steinitz és Szent-Iványi Béla tanszékvezető professzorok kutatásra ösztönző oktató-nevelő munkája legjobb tanítványaiknál a jelenleg is folyamatosan kikerülő tanulmányokban, elő- és utószókból, tudományos munkákban, disszertációkban gyümölcsözik szemünk előtt. Ötéves egyetemi tanulmányaikat sikeresen abszolvált diplomás hungarológusaink közül többen különböző, a magyarságtudománnyal való elmélyült foglalkozást lehetővé tevő pozíciókat töltenek be a Német Demokratikus Köztársaság kulturális és tudományos életében, s tevékenyen járulnak hozzá hazánk kultúrájának az országunk határain kívüli terjesztéséhez, s újabb kutatási eredményeikkel öregbítik annak hírnevét. Jelentős részüik van az utóbbi évtizedben különösen kiterjedő magyar-német kulturális kapcsolatok további erősödésében, közös művelődéstörténeti hagyományok feltárásában, irodalmunknak a német irodalommal való kapcsolatainak, kutatásában, s abban is, hogy mind több és több magyar mű fordításával és publikációkkal elégülhet ki ezen ország népének örvendetes érdeklődése.

Kikerülésem évében, 1968-ban a tíz hármaséves finnugor szakoshoz az első évfolyamra egy, a mi területünkön új típusú tanulmányra - diplomás orosz-magyar szakos tolmácsnak - vehettünk fel négy hallgatót. Az NDK 3. egyetemi és főiskolai reformja értelmében a berlini Humboldt Egyetemen a Filológiák/Germanisztika Szekción belül kialakult a Sprachmittler /"Nyelvközvetítő" - vagy a nálunk honos kifejezéssel: tolmácsképző/ tanulmányi terület.

Ezen négyéves studium célja elsődlegesen a gyorsan alkalmazható, automatizált alapnyelvtanra épülő, lehetőleg szakmai szókincsre is támaszkodó nyelvtudás megszerzése. A magyarságtudomány irodalmi, nyelvészeti, történeti diszciplínáival való foglalkozás lehetősége mélyés-

gében csökken. Jól szemlélteti az oktatási cél megváltozását az oktatási anyag tartalmának, tematikájának változása is:

pl. az 1970/71-es tanévben

I.évf./tolmács szak./ heti 2 óra Magyarország ismertetése

2 " leíró nyelvtan

10 " magyar nyelvóra

III.évf./tolmács szak./heti 2 " A magyar nyelv szerkezete

10 " magyar-német, német-magyar fordítási és tolmácsgyakorlatok, írásbeli fogalmazás

2 " szakdolgozati szeminárium

V.évf./finnugor szak/ heti 2 " Magyar irodalomtörténet

2 " Magyar történeti nyelvtan

2 " Magyar irodalmi szeminárium

4 " Társalgás, mai kulturális és politikai életünk kérdései

Az új studium keretében jelentkező célkitűzés elérését tehát támogatja a megváltozott heti óraszám, s a szükségszerűen átalakított oktatási anyag. A gyorsabban elsajátított beszélt nyelv viszont lehetővé teszi az otthoni munka elmélyítését, nagyobb házi olvasmányanyag kijelölését, egyéni szakmai specializálódást. Megnö az óraterven kívüli egyéni konzultációk szerepe.

Ezen tanévben már az új tolmács-szakos évfolyamra a megadott konstans öt fő helyett tizenegy hallgatót vettünk fel. A több mint 120 %-os növekedés a gyakorlati igény felmérése, a gazdasági és kulturális-politikai téren ellátandó feladatok elvégzése során kialakuló munkakörök betöltése nyomán alakult ki.

Az előbbi évfolyamok tananyaga tovább specializálódott:

az 1971/72-es évben a

II.évfolyamon heti

2 óra országismeret

1 " a magyar nyelv történeti- tipológiai leírása

2 " nyelvtan-szókincs

	2 óra társalgás
	1 " szövegelemzés
	1 " fordítás magyarról-németre
	1 " " németről-magyarra
	1 " konzekutív tolmácsolás /német- -magyar,
	1 " konzekutív tolmácsolás /magyar- -német
IV.évfolyam heti	2 " fordítás magyarról-németre
	1 " fordításelméleti szeminárium
	2 " szimultán tolmácsolási gyakorla- tok a nyelvi laborban
	1 " tolmácsolás /magyar-német/
	2 " bilaterális tolmácsolás
	2 " tolmácsolás /német-magyar/
	2 " szakdolgozati szeminárium

A következő tanévben, 1972-ben, amikor első tolmácsszakosaink le-
tették államvizsgájukat, ismét tizenegy hallgatót vehettünk fel. Legköze-
lebb 1974-ben veszünk fel hallgatókat.

Említésre méltó még a tananyagból következően a két különböző stúdi-
um hallgatóinak érdeklődési köre, amely jól tükröződik szakdolgozataik
témájában is.

Pl. a finnugor szakosok témáiból:

Az NDK-ban megjelent magyar szépirodalmi művek recepciója,

A magyar névutók produktivitása - interferenciajelenség?

József Attila német nyelven,

A szocialista realizmus kérdései Magyarországon 1965-1970

a tolmácsszakosok témáiból:

A magyar felkiáltószók és német megfelelőik

A magyar és német írásjelek összehasonlítása

A magyar fordításelméleti irodalom bibliográfiája

Mit jelentett az oktatói munkában az új oktatási cél?

A hungarológiai ismeretek keretében az irodalmi és nyelvészeti diszciplínák finnugor szakosok és leendő kutatók, filológus szakemberek számára fontos kérdései háttérbe szorultak, sőt kimaradtak az egyetemi tantervből, előtérbe került az alapnyelvtan maradéktalan elsajátítása, hangsúlyozva a szakszókincset /gazdasági, technikai, politikai stb./, a kiejtés- és beszédtechnika, a szövegfeldolgozó olvasás, fordításgyakorlatok, stilisztikai elemzések, tolmácsolási gyakorlatok, kivonatos információk elkészítésének metodikája, bizonyos gyakorlati nyelvi fordulategyag automatizálása /üdvözlések, jegyzőkönyvek, programismertetés, városnézési tematikák, stb./.

Nehézségeket okozott az alapfok elérése utáni szövegek /szakmai ismeretek, előadásrészletek, párbeszéd, interjúk, stb./ összeállítása. Ezeket folyamatos tapasztalataink nyomán hétről hétre válogattuk ki, főleg napilapok, illetve esetenként szakfolyóiratokból is. A szövegeket azzal a céllal kerestük ki, hogy az eredetin a lehető legminimálisabb változtatást kelljen eszközölni. Az audio-vizuális eszköztárat is csak ez év januárjától tudjuk jobban kihasználni, amióta a Berlinben megnyílt Magyar Kultúra Házában meglévő tizenhat kabins nyelvi labort használhatjuk. Rengeteg többletmunkát jelent az egyes órák anyagának összeállítása, s nem kevesebb az egyéni gyakorlatok - hallgatói, szalagok - konzultációja. Nagyon nehezíti a munkát az idevágó fordítási szakirodalom hiánya is, s a sokirányú szakmai tájékozódás szükségessége.

Segít az oktatásban a magas heti óraszám, a kiscsoportos tanulás, az értékes, immár 52000 kötetet meghaladó könyvtárunk, ahol a foglalkozások legnagyobb részét tartjuk, a fővárosban megrendezésre kerülő nagyszámú magyar vonatkozású rendezvény, filmek, előadások, kiállítások stb. látogatása, az ideiglenesen az NDK-ban dolgozó magyar fiatalokkal kiépített jó kapcsolatok, a hazai nyári egyetemen való részvétel, s az ELTE-n biztosított résztanulmányok illetve tanulmányutak stb.

Ez évben második alkalommal volt már az új tanulmányi formában dolgozó hallgatók számára egy hónapos úgynevezett Selbststudium, illetve

Sprachintensivphase /egyéni tanulmány, illetve intenzív nyelvtanulás/, amely során a hallgatók csak a magyar szakkal foglalkoznak, főleg házi egyéni munkát végeznek sűrített konzultációkkal. Ebben a szakaszban fordítások /próza és vers/, cikkek, recenziók, könyvajánlások stb. is készülnek. A jelenlegi harmadévesekkel egy 180 oldalas Ernst Thälmannról szóló emléktanulmány magyarra fordításába is belemerészkedtünk. Természetesen sok nehézséget jelentett, sokszori leírást, újabb megbeszéléseket, de a hallgatók hallatlan lelkesedéssel dolgoztak rajta, s az anyag elkészült a kiadói lektorálás szintjéig. A könyvnek a X.VIT-re tervezett kiadása rajtunk kívül álló okok miatt nem realizálódott.

A tanszéken Szent-Iványi Béla professzor múlt évi nyugdíjba menetele óta hungarológiai tárgyakat Kárpáti Pál adjunktus kollégámmal ketten oktatunk. Ez a tény a munka mennyiségét illetően nehezíti körülményeinket. Hatalmas könyvtárunkhoz is csak az elmúlt év óta kaphattunk félállású könyvtárost. Harmadik munkatársunk csak finn irodalmi kérdésekkel foglalkozik, s a fakultatív finn nyelvórákat tartja. Hasonló időzavart és túlterheltségi problémákat okoz, de oktatói munkánkban mégis inkább segít, hogy a Német Tudományos Akadémia kutatócsoportjai számára információkat, kiadóknak könyvajánlásokat adunk, illetve műfordítókkal és szakfordítókkal konzultálunk. Ilyen irányú tevékenységünkbe természetesen bevonjuk felsőbbéves hallgatóinkat is: közös könyvbírálatok készülnek, a recenzálás metodikáját is tárgyaljuk velük, elősegítjük jobb munkáik megjelenését már az egyetemi éveik idején.

Az oktatási anyagból szükségszerűen kimaradó irodalmi, nyelvészeti kérdésekkel, kulturális és egyéb közérdekű kérdésekkel fakultatív tematikus szemináriumok formájában foglalkozunk /pl. mai írók művei, irodalmi életünk eseményei. Jó továbbképzési és érdeklődést felébresztő alkalmak azok is, amikor volt hallgatóink - ma műfordítók, kiadói lektorok, szerkesztők, kutatók - látogatnak a tanszékre, s beszélgetnek hallgatóinkkal tapasztalataikról, problémáikról. Komoly segítséget nyújt a most már rendszeres programmal működő Magyar Kultúra Háza, amellyel természetesen együttműködünk, olyannyira, hogy hallgatóink számára külön rendezvényekre is sor kerül.

Sok egyéb között így igyekszünk elérni, hogy hallgatóink az újabb tolmácsképző formában is megszerezzék azt a hungarológus ismeretanyagot, amellyel négy év után elindulhatnak mind kutatói, mind gyakorlati tolmács pályán. Az első végzetl évfolyam értékelése alapján mondhatjuk, hogy az államvizsga letétele után képesek az általános tematikájú tárgyalások, nem kifejezetten rész-szakmai konferenciák tolmácsfeladatainak megoldására.

Nem feledkezhetünk meg nappali tagozatos hallgatóinkon túl azokról a vendéghallgatókról sem, akik érdeklődésüknek megfelelően látogatják az órákat, illetve az esti fakultatív nyelvtanfolyamokat, társalgási foglalkozásokat. Már csak azért sem, mert ezeknek a száma jelentős: évenként két csoportban 13-15 fő, akik közül mintegy tíz hallgató le is teszi a nyelvvizsga valamelyik fokozatát. Egy másik - számunkra fontosabb - csoportot alkotnak azok, akik részint rokon intézményekből, részint a gazdasági vagy kulturális élet valamelyik területéről jönnek, a különböző problémákkal kapcsolatosan konzultálni kívánnak. Vannak közöttük hivatásos tolmácsok, doktoranduszok, akik a nyelvet vagy más magyarhoz kapcsolódó szakterületet igénylik.

A fordítói és tolmácsoklevél megszerzése a többéves gyakorlaton túl egy szakdolgozat benyújtását is megköveteli, amelyet fél, illetve egyéves határidővel, többszöri konzultációs lehetőséggel készítenek el a pályázók. Ilyen esetekben az illető szakterülettel szorosán kapcsolatos témákat választunk, pl. egy gépészmérnök pályázó összeállította a szállítástechnikai gépek magyar-német szókincsét, amely kitűnő gyakorlati kiegészítője az új kiadású Nagy-Klár-féle műszaki szótárnak.

A magyar nyelv tanulására lehetőség van még a TIT-hez hasonló, tanfolyamformában szervezett Volkshochschule-n a Magyar Kultúra Házában / az érdeklődésre jellemző, hogy a csak Berlinben meghirdetett audio-vizuális nyelvtanfolyamra több mint négyszáz // pályázó nyújtott be részvételi kérelmet/, továbbá Lipcsében és Halleban az egyetemen fakultatív nyelvóra keretében.

Végezetül összegezhető, hogy a magyaros szakemberek - mind a szakképzett tolmácsok és fordítók, mind a filológusok - iránti igény megvan, ami jelentkezik a feltűnően nagy érdeklődésben, valamint abban is, hogy

a reform után is a magyar az a szak, ahol eddig mindig a tervezett hallgatói létszámnak a kétszeresét vehették fel, szemben a többi ún. kisebb nyelvvel /román, lengyel, szerb-horvát, bolgár/. Végzőseink mindkét tanulmányi disciplína elvégzése után jól el tudtak helyezkedni. Ez továbbra is biztosítottnak látszik.

Berlinben a magyarságtudománynak, az irodalmi s főleg a finnugor nyelvészeti oktatásnak-kutatásnak kitűnő hagyományai vannak. Az 1842-ben megalapított Berliini Magyarok Társasága könyvtáranyagára, a Collegium Hungaricum ezt követő gyűjtésére, az e vidéken tanuló, élő és alkotó magyar elődök haladó hagyományaira alapozva folytatódhatott az NDK-ban ez a tevékenység, s folyik ma is örömdetesen az egyetemi oktatási keretek, valamint az akadémiai kutatások formájában.

Az irodalom tanításának kapcsán szeretném hangsúlyozni, mennyire fontos lenne a magyar irodalomoktatás programjának összeállítása azért is, mert nyilvánvaló tapasztalatok mutatják, hogy egyes intézményeknél csak minimális óraszámiban nyílik lehetőség ennek tárgyalására, így elmélyültebb ismeretek megszerzése nehéz. Más esetben - mint pl. nálunk a tolmácsképzés során - a nagyobb, de az oktatási anyag tartalma miatt kényszerűségből eltérő tematikájú óraszám teszi körülményessé és nehézkéssé a teljes irodalmi anyag leadását. Többnyire a klasszikusokra és legújabb irodalmunkra jut csak idő. Ezeket is főleg társalgási órák vagy fakultatív szemináriumok tematikájaként szerepeltetjük.

Az irodalomtanítás módszertani kérdései során szó esett az ismerettársítás szerepéről az irodalmi művek bemutatásában, elemzésében, a hallgatókhoz való közelebb hozatalában. Az asszociációs lehetőségek messzemenő kihasználását hangsúlyozandó emelnék ki kiegészítésként néhány további lehetőséget:

a/ Feltétlenül támaszkodnunk kell a - gondolok itt elsősorban a szocialista országokban nagyszámú bemutatott - filmek megtekintésekor szerzett benyomásokra, emlékképekre,

b/ Nagyon jól kiaknázhatók a célszerűen megadott anyanyelven olvasható fordítások nyújtotta információk /gondolok itt nemcsak egyes művekre, hanem pl. életrajzi regényekre, monográfiákra/.

c/ Ismerjük és hivatkozunk az illető hallgatók hazai középiskolai ismereteire, elevenítsük fel, s /mint nyilván sokszor szükséges /egészítsük ki azokat.

d/ Könnyűszerrel feleleveníthetők más fórumokon szerzett közelmúltbeli impressziók /előadások, ankétok, kiállítások, magyarországi utazások élményei stb./.

e/ Nem feledkezhetünk meg a rádió és televízió információiról sem. Természetesen a módszerek kiválasztását mindig a helyi körülmények, lehetőségek, a hallgatóság, az irodalmat oktató tanár egyénisége stb. szabják meg.

K i s s Jenő:

A magyar irodalom oktatása a göttingai egyetemen

A magyar irodalom eredményes oktatása Göttingában súlyos akadályokba ütközik. A leglényegesebb: a megfelelő érdeklődés hiánya. Van ugyan majd mindegyik szemeszterben hallgató /számuk 1 és 5 között mozgott 1969 és 1975 között/, ez azonban korántsem jelenti azt, hogy ők intenzíven foglalkoznak vagy kívánnak foglalkozni irodalmunkkal. Ennek oka nemcsak a magyar irodalom iránti gyér érdeklődés az NSZK-ban, illetőleg a vele való elhelyezkedés szinte teljes kilátástalansága, hanem az is, hogy a magyarul tanuló egyetemisták között irodalmi érdeklődésű ritkán bukkan fel. Ha arra gondolunk, hogy valamely irodalmat elsősorban annak a nyelvnek a magas fokú ismeretében lehet valójában tanulmányozni, kutatni és élvezni, amelyen íródott és íródik, akkor nem csodálkozhatunk ezen sem. Aki ugyanis magyarul kíván az ottani egyetemen tanulni, az vagy semmit nem tud még vagy csak nagyon keveset - hogy ismerhetné tehát a magyar irodalmat? Az pedig nemigen várható el egy átlag egyetemistától, hogy a Petőfi néven kívül mást is ismerjen /nem tévedés, a névről van szó csupán/.

A magyar lektornak Göttingában kötelessége minden szemeszterben egy irodalmi előadást meghirdetni. A jelentkezők számától, érdeklődési körétől, valamint attól függően, hogy csak előadást kívánnak-e hallgatni vagy hajlandók emellett otthon plusz-munkát /referátumok elkészítése, beszámoló írása könyvekről, cikkekről, stb./ is elvégezni, a meghirdetett előadás a lektor belátása szerint előadás + gyakorlat, tehát szeminárium - a mi egyetemi szóhasználatunkban - is lehet, vagy éppen valamely rendhagyó műfajú óra. Az eddigiek során hallgatóim legtöbbször a magyar irodalomról szóló áttekintést kértek előadás formájában. Azok, akik finnugrisztikából valamilyen vizsgát tettek le, behatóbban foglalkoznak egy-egy kiemelkedő költővel vagy prózaíróval, illetőleg korszakkal, mert ez a vizsgakövetelmények között szerepel. A magyar irodalom megértéséhez elengedhetetlenül szükséges történelmünk bizonyos fokú ismerete is, ezért az irodalomtörténettel párhuzamosan nagy vonalakban a magyar történelmet is be kell mutatnunk.

A hallgatók nyelvtudásának gyarapodásával megnőnek a lektor lehetőségei is. Amíg ugyanis egy meghatározott tudásbeli szintet nem érnek el a hallgatók, addig csak fordításokon keresztül olvashatnak magyar irodalmi alkotásokat. A fordítások pedig, főként magyar versek német változatai - tisztelet a kivételnek - sajnos, nem a legalkalmasabbak az irodalmunk iránti gyér érdeklődés növelésére. Hadd említsem meg például a következőket, amelyeket irodalmi érdeklődésű hallgatóimmal többször is használtunk:

Ungarische Dichtung aus fünf Jahrhunderten, Corvina, 1970.

Petőfi: Gedichte. Übertragen von Martin Remané, Corvina 1970.

Ady: Auf neuen Gewässern. Eine Auswahl, E.P.Tal Co. Verlag, Leipzig-Wien-Zürich, 1921.

Ady: Zu Gottes linker Hand. Ausgewählte Gedichte. Übersetzt von Felix Liman, R.Gergely Verlag, Budapest.

A magyarul jobban tudó s otthoni fordításra is hajlandó hallgatókkal eredeti szövegeket kell olvastatni. A magyar irodalomról német nyelven több munka is szól, olyan azonban, amely a ma követelményeinek megfelel, kevés van. Göttingában a következők vannak meg pillanatnyilag:

Farkas Gyula munkái.

Klaniczay-Szauder-Szabolcsi: Geschichte der ungarischen Literatur, Corvina, 1963.

Sivirsky, Antal: Die ungarische Literatur der Gegenwart, Bern, 1962.

Schlachter, Wolfgang: Die ungarische Literatur. In: Wolfgang von Einsiedel /editor/: Die Literaturen der Welt in ihrer mündlichen und schriftlichen Überlieferung. Zürich, 1964. 1007-1025.

A vizsgára készülők - az előadáson jegyzeteltek mellett - ezekből tanulhatnak. Magyar nyelvű irodalomtörténet olvasása túl sok időt venne igénybe.

Az irodalmi órákat látogató hallgatóknak ajánlatos a szövegolvasási gyakorlatokon is részt venniük. Ezeket az órákat úgy célszerű fölépítenünk, hogy az olvasandó szövegek illusztratív anyagul szolgáljanak az irodalmi előadásokhoz. Minthogy azonban a szövegolvasási gyakorlatok az élő, tehát mai magyar nyelv elsajátítását vannak hivatva szolgál-

ni, illetőleg elősegíteni, e gyakorlatok jobbára csak századunk, különösen pedig a mai magyar irodalommal való közelebbi megismerkedést tesznek lehetővé. Erről az irodalomtanítási "segédeszközzől" azonban így sem szabad megfeledkeznünk.

Hol, miben léphetünk előre legelőbb? Abban, ha a magyar irodalmat jobb és lényegesen nagyobb számú fordításban mutathatjuk be a hallgatóknak. Mivel pedig az ottani intézetnek is korlátozottak könyvvásárlási lehetőségei, támogatást-segítségét csak hazulról várhatunk. Ehelyt is arra kérem - én is - illetékes szerveinket, támogassák a külföldi magyar lektorátusokat - a göttingait is - könyvküldeményeikkel. Az erre fordított pénz - régi fölismerés - bár nem gyorsan s ha más formában is, de idővel bőségesen megtérül.

F o g a r a s i Miklós:

A magyaroktatás néhány kérdése az olasz egyetemeken

A magyarok Olaszországban szétszórtan élnek, lényegesen eltérően pl. az USA-ban élő magyarok jelentős részétől, akik többé-kevésbé homogén csoportokat, településeket alkotnak. Az Olaszországban élő magyarok egymás között is több réteget képviselnek életkorukat, s Olaszországba településük idejét, politikai nézeteiket, szülőhazájukhoz való kapcsolataikat illetően. Természetesnek tartom, hogy mindegyiküket külön kell megítélnünk, és hogy megítélésük is változó szempontok szerint történik. Tíz-tizenöt évvel ezelőtt sajtónk még általában egyöntetűen elítélően nyilatkozott a "disszidensekről", de ez a vélemény az elmúlt néhány évben jelentősen - s a valóságnak megfelelően - sokkal differenciáltabban kezeli volt honfitársainkat, akik közül sokan nem is disszidensek. Mindenképpen találkozunk kinti munkánk során ezekkel a magyarokkal és életük problémáival, amelyeket nekünk is differenciáltan kell megítélnünk.

Minthogy Szauder Józseffel egy országban tanítok, a tőle felhozott s nálam is azonosan mutatkozó kérdésekről lehetőleg nem szólok, mindössze néhány gyakorlati kérdésre térek ki. Egy év tapasztalata áll mögöttem. Eszerint diffúz, szétszórt igényeket kellett kielégítenem mind a magyar nyelv és nyelvészet, mind az irodalom oktatásában. Hiába adtam ki tehát egy előreláthatólag optimális programot, ettől lényegesen el kellett térnem éppen a szétszórt igények lehetséges kielégítése érdekében azért, hogy a jelentkezőket ne riasszam el a programhoz való merev ragaszkodással. Igen rugalmasan kellett tehát eljárnom mind az irodalomtörténet oktatásának módszereiben, mind a hozzávaló eszközök megválasztásában. Minthogy Olaszországban minden idegen nyelv és irodalom oktatása olasz nyelven folyik, célszerűnek látszott olyan írókra és művekre összpontosítanom, akik és amelyek részben olasz fordításban is megismerhetők /pl. József Attila stb./ Ehhez már könnyebb volt kiegészítésül néhány szemelvény magyar szövegét bemutatnom, nyelvi- és tartalmilag interpretálnom. További meghatározó körülmény volt az, hogy különböző irodalmi témákhoz való igényel mindössze egy-egy

hallgató jelentkezett, s ez megszabta az oktatási formát is, amely semmiképpen sem lehetett prelegálás, hanem csak a hallgató aktív együttműködésre késztetése. A legalkalmasabb volt erre a speciális kollégium, speciális szeminárium, és az egyéni /rendszeres, tehát órarendszerű/ konzultálás, amely formákban a hallgató felkészültségi fokának megfelelően el lehetett menni a legélénkebb vitaszemináriumig /általában, de korántsem mindig, előre meghatározott témakörben/. Egy másik hallgató esetében azonban gyakran volt szükség alapvető irodalomtörténeti, kritikai, műfaji, stilisztikai, komparatistikai alapfogalmak tisztázására, a fő világirodalmi áramlatok, irányzatok felvázolására, hogy megértse a magyar irodalmi jelenség helyét ezekben az áramlatokban. Nagyon gyümölcsözőnek mutatkozott, ha néha az olasz írók műveiből, az olasz történelemből idézett gondolati párhuzamokkal hozhattam közelebb egy magyar irodalmi, művelődési jelenség megértését.

Olaszországban a bölcsészkarokon végzetteket a megszerzett diploma típusa, szakiránya szerint bizonyos pontrendszerbe sorolják, amelyben az elhelyezkedés szempontjából a magyar nyelvi és irodalmi doktorátus a legalacsonyabb pontszámot képviseli. Bár az egyetemi oktatói utánpótlásban ilyen kiválóan végzett, tudományos munkára alkalmas diplomásokra is szükség van, ez a szükséglet nagyon korlátozott. Ezért célszerűbbnek tartom, ha a magyar nyelvészet és irodalom köréből választott témákkal más tárgyak címén doktorálnak az olasz hallgatók, mert erre lehetőség van /pl. "idegen nyelvek és irodalmak" csoportban, vagy "általános nyelvészet" címén/. Ezáltal az illető elhelyezkedése könnyebbé válik, s még is a magyar nyelvet és irodalmat ismerő, értékelni és terjeszteni tudó embereket nyerünk, akik különböző területeken dolgozhatnak.

Nagyon fontosnak tartottam, hogy a már végzett, s hosszabb-rövidebb ideig, többé vagy kevésbé alapos magyar tanulmányokat folytatott hallgatókkal külön foglalkozzam. Erre a legalkalmasabbnak látszott a fordításra való buzdítás, fordításaiknak alapos elbírálása, többszöri megbeszélése, konzultációk sorozata. A fordításnak kettős jelentősége van. Amennyiben sikerült kiadóknál, folyóiratoknál elhelyeznem azokat, egyrészt szerzőik erkölcsi és anyagi értelmét látták annak, hogy eredményesen

tanulták a magyar nyelvet és irodalmat, s egyre magasabb szinten hatolhattak be a magyar irodalmi alkotások élvezetébe; másrészt hozzájárulhatnak ezen az úton /elsősorban a mai/ magyar irodalom olaszországi megismertetéséhez. Természetesen itt elsősorban nem versfordításokról van szó, amelyekhez sokkal határozottabb és ritkábban előforduló művészi érzékre, készségre van szükség, hanem prózai /szépprózai, tudományos értekező prózai/ fordításokról. Az adekvát prózai fordítások lehetőségéről a két évvel ezelőtti lektori konferencián már szóltam, amikor kifejtettem "kompenzációs" elgondolásomat.

N a g y János:

A lektor munkája az egyetemen és az egyetemen kívül

A nevelő itthon sem csak az egyetemé, csak az iskoláé, a társadalom a munkahelyén kívül is igényli tevékenységét. Vannak olyan fogadó városok, ahol a lektorok munkájára az egyetem falain kívül is igényt tartanak. Ilyen hely Kijev is.

Milyen lehetőségek, alkalmak kínálkoztak számomra a kinti két év alatt?

1. Kijevben magyar anyanyelvű polgárok is élnek. Ha ezek az értelmiségiek elvesztik anyanyelvüket, ha elszakadnak az anyanyelvükön megfogalmazott kultúrától, akkor mint szovjet állampolgárok is "vesztesek" lesznek. A lektor fogadó országának is érdeke, nemzeti érdeke, hogy magyar anyanyelvű polgárai megőrizzék első kultúrájukat, az is nemzeti érdek, hogy a másodikkal minél alaposabban megismerkedjenek, mert a "félnyelvű", a "félkultúrájú" állampolgárok kevésbé értékes emberek.

2. Ungvár és Beregszász környékén kb. 120 ezer magyar él. Napilapjukba, a Kárpáti Igaz Szóba rendszeresen írtam cikkeket nyelvünk és irodalmunk kérdéseiről, a nyelvi és az irodalmi nevelés módszereiről.

3. Az ungvári egyetemen magyar tanszék működik. Az egyetem rektorának meghívására előadásokat tartottam a hallgatóknak a műelemzés modern formáiról, József Attiláról, mai líránk legfontosabb jellemzőiről, a szavalás tanításáról.

4. Ungváron és Beregszászon gimnáziumokban magyar nyelvi és irodalmi órákat látogattam. Látogatásom tapasztalatait megbeszéltem az intézetek vezetőivel, nevelőivel, a Kárpáti Igaz Szóban cikksorozatban számoltam be tapasztalataimról. /Hadd említsem meg, hogy Beregszászon Drávai Gizella tanárnő tanítványai szebben beszélnek magyarul, mint a mi legjobb diákjaink./

5. Látogatásom alkalmából az ungvári rádió interjút készített előadásaim, óralátogatásaim s megbeszéléseim tapasztalatairól.

6. Kijevben kb. 120 magyar hallgató tanul a különböző műszaki főiskolákon. Jól működő irodalmi körök van. Ebben előadásokat tartottam, rendezvényeiken részt vettem.

7. A Sevcsenko Egyetem megemlékezett Dózsa-évfordulónkról. Az ünnepségen tanítványaimmal három nyelvű orosz-ukrán-magyar műsort adtunk "Dózsa alakja a magyar költészetben" címmel.

8. A Petőfi-évforduló előkészítésében részt vettem, programokat, műsorokat készítettem. /Az ünnepség idején már itthon voltam./

9. Kijevben kitűnően működő ukrán tagozata van a Szovjet-Magyar Baráti Társaságnak, amely javaslatomra és közreműködésemmel nagy-sikerű kerámia-kiállítást rendezett ifj. Fazekas Lajos nádudvari népművész alkotásaiból. A tagozat felkérésére magyar órákat tartottam egy kijevi ruhagyárban a vezetőség részére.

10. A debreceni "Alföld"-ben ismerttettem azokat az orosz és ukrán műfordítókat, akik a magyar irodalmat kint népszerűsítik. Így készítettem interjút a moszkvai A. Gerskoviccsal, a jeles Petőfi-fordítóval, monográfiakészítővel, a kijevi L. Pervomajszkijjal, a legrangosabb ukrán Petőfi fordítóval, a kijevi K. Sahovával, a Sevcsenko Egyetem docensével, a kitűnő Petőfi-monográfiaíróval, az ungvári J. Skrobineccal, a magyar költészet kiváló ismerőjével és fordítójával és az ungvári Balla Lászlóval, a Kárpáti Igaz Szó szerkesztőjével, a népszerű íróval, műfordítóval.

11. A magyar rádióban két előadást tartottam kinti módszereimről, egyik előadásom az Élet és Irodalomban is megjelent.

12. A Hajdú-Bihar megyei Naplóban rendszeresen közöltem cikkeket kinti munkámmal kapcsolatosan, igyekeztem bemutatni az ukrán embereket, a magyartanítás helyzetét Kárpátalján stb.

Igaza van Klaniczay professzornak abban, hogy a lektor igyekezzék helyes értékrendet kialakítani a fogadó országban irodalmunk alkotóiról. Tapasztalataim szerint ez nem könnyű feladat, ennek kint akadályai lehetnek. József Attilát csak a legutóbbi időkben kezdik megis-

merni, 1946-ig nem jelent meg fordítása, A. Gerskovics könyvének egyik jegyzetéből ma már tudjuk is az okát: 1931-ben azt írták Moszkvában József Attiláról, hogy "a kivezető utat a fasiszták táborában keresi". Kijevben nagy a népszerűsége Zalka Máténak és Hidas Antalnak, a magyar irodalmat Petőfin kívül szinte csak ők jelentették. A. Gerskovics Petőfi egyik legjobb művének tartja a Tigris és hiéná-t. E szubjektív értékelések mellett az igazi értékeket megmutatni nem könnyű feladat, tapintat és türelem kell hozzá.

Hallottuk: a magyar témájú diplomamunkák készíttetése a lektor egyik legszebb s legnehezebb feladata. A kijevi Sevcsenko Egyetemen 1972 júniusában végeztek először olyan hallgatók, akik négy éven át tanultak magyarul. Elődeim - Veres József és Misley Pál - eredményes munkája lehetővé tette, hogy magyar témákat tűzzek ki tanítványaim diplomamunkájául. Ilyen témákat dolgoztak ki: "Petőfi ukránul", "Petőfi oroszul", "József Attila oroszul", "Móricz és Sztrefanik novellaművészetének párhuzamos elemzése", "Zalka Máté és Ukrajna".

Még egyről hadd emlékezzem meg, éppen azért, mert prágai lektor kollégám nehézségeinek is egyik okát abban látom: sok volt a beszámolójában az "én". Így sok kudarc érhető is. A lektor eredményt csak úgy tud elérni, ha segítségül hívja munkájához a kinti külképviseleteket, tanzsékeket, szervezeteket, ismerőseit, ha állandó kapcsolatban van a Művelődésügyi Minisztériummal, a Kulturális Kapcsolatok Intézetével. Ami az "én"-nek nem sikerül, az a "mi"-nek sikerülhet. Két éves kinti munkám egyik tapasztalata ez.

A lektor innen, hazánkból tekint külföldre, s onnan néz vissza, haza. Ez a "kettős látás" egyesíti hazánk és a fogadó ország adottságait, érdekeit. Így válik a lektor összekötővé, híddá: rajta keresztül ismerhetik meg külföldön értékeinket, ő közvetítheti a külföld igényeit az itthoni illetékeseknek. Hazánknak háttal, a fogadó országgal szemben, majd a fogadó országnak háttal, hazánkkal szemben - így áll a lektor nyelvünk, irodalmunk, zenénk, film- és színházművészetünk őrhelyén.

S z i j Enikő:

Magyaroktatás a moszkvai Lomonoszov Egyetemen

A moszkvai Lomonoszov Egyetemen, vagyis az MGU-n folyó magyaroktatás két irányú: egyrészt a filológusképzést jelenti, másrészt pedig magába foglalja az olyan karokon folyó magyar nyelvi képzést is, ahol a hallgatók: történészek, újságírók, földrajzosok, közgazdászok, stb. Magyarországot választva szakterületül, az egyetemi előírások szerint további eredményes munkájuk érdekében kötelesek megtanulni választott országuk nyelvét. Ily módon a magyar nyelvet tanulók két csoportra oszthatók, és nem-hivatalosan létezik még egy harmadik csoport is, azoké, akik saját jószántukból, "minden érdek nélkül" foglalkoznak nyelvünkkel.

1. A nagymúltú és nemes hagyományokkal rendelkező egyetemen - tudomásom szerint - csak 1970 óta folyik olyan jellegű magyaroktatás, amely magyar fogalmak szerint gondolkodva, magyar szakos képzésnek tekinthető. /Évtizedeken keresztül, nem rendszeresen, de alkalom nyílt arra, hogy az érdeklődők fakultatív tárgyként magyarul tanulhassanak. Az ilyen hallgatók sorából számos, ma neves "magyar-specialista" került ki.

Az Általános és Összehasonlító Nyelvtudományi Tanszék keretében működik egy finn, egy magyar és egy albán csoport. A hallgatók első szakja az orosz, és a speciális magyar, finn stb. képzés elindításával az egyetem illetékeseit bizonyára olyan tudományos célú elgondolás vezérelte, hogy a nyelvtudásból eredő gyakorlati haszon mellett mind az általános, mind pedig az összehasonlító nyelvészet szempontjából hasznos és tanulságos lesz, ha a tanszékhez tartozik három olyan nyelvű csoport, amely nyelvek közül kettő egy nyelvcsalád két szélső pontját képezi, és egy olyan, amely nyugodt lelkiismerettel egy nyelvcsaládba sem sorolható be.

A 10 fővel induló első magyar csoport "gazdáinak", J.Ny. Karsulovnak és A. P. Guszkovának, valamint a hallgatóknak minden lelkesedése és igyekezete sem tudta pótolni azokat a tárgyi és személyi feltételekben

mutalkozó hiányosságokat, amelyek a csoport munkáját megnehezítették és mind a mai napig nehezítik. Mivel a csoport említett tanárai alapos ismerői voltak nyelvünknek, nem bizonyult célszerűnek a Nemzetközi Előkészítő Intézet tankönyvét használni, amely különben sem volt akkor még kellően ismert, és nem is állt kellő példányszámban rendelkezésükre. A közismert Deák Sándor-féle tankönyvet - az olvasmányok kevésbé vonzó volta miatt - hamarosan felváltották a Bánhidi-Jókay-Szabó-szerző-hármas Learn Hungarian c. tankönyvével /illetve ennek német változatával/. Az órarend félévenként heti 10 órát tudott biztosítani nyelvtanulásra.

A Magyarországról előadások és szemináriumok tartására kért magyar anyanyelvű szakember, vagyis személyemben az első magyar lektor 1972. szeptember 1-én kezdte meg munkáját az akkor III. éves csoporttal. Addig a hallgatóknak ez egy féléves magyar fonetika kivételével előadásokat nem tartottak. Mintegy a fonetika-előadás folytatásaként a tanszék kérésére a III. éves első felében előadást /és hozzá szemináriumot/ tartottam "A mai magyar nyelv" címmel. Ezenkívül irodalmi szövegelemző szeminárium tartását és ún. stílusgyakorlatok vezetését várták tőlem. A Történelem Fakultáson - teljesen kezdő csoport számára - tartott óráimmal együtt összesen heti 18 órámmal volt. - A stílusgyakorlatok meglehetősen tág témakört öleltek föl: a kiejtési hibák javításától, a mindennapi beszélgetési témák földolgozásától a vers- és népdaltanításig rendkívül széles skálán mozogtak. Az első félév meggyőzött arról, hogy bár a XX. századi klasszikus és mai magyar irodalom gyöngyszemeinek tanítása lenne illendő és kelendő, ez járna a legtöbb gyakorlati haszonnal és műélvezettel, mégis célszerű a következő félévre olyan irodalomelőadást tervezni, amely a magyar irodalomról és általában a magyar kultúráról, ennek koráról, sajátosságairól a hallgatók fejében makacsul élő tévhitek eloszlatása céljából a magyar irodalom történetének /és hogy még nehezebb dolgunk legyen, vele együtt szükségszerűen történelmünknek/ tárgyalását is a kezdetektől, tehát tökéletes kronológiai sorrendben indítaná. Ezzel egyidőben minden mai magyar irodalmi művet a lehetőségekhez képest a stílusgyakorlatok amúgyis heterogén, sőt amorfi témakörébe soroltunk. A XX. századi magyar irodalmat az utóbbi időben örvendetes módon szép számmal megjelenő antológiák és önálló fordításkötetek /líra,

próza egyaránt/ segítségével könnyebb akár egyedül is megismerni. /Előfordult már, hogy a fordítás nem tetszetős volta buzdította a hallgatót az eredeti megismerésére, s ezután már mindent igyekezett eredetiben olvasni./ Nagyon jó szolgálatot tettek pl. a kiejtés javításában Weöres Sándor versei /Bóbita, Galagonya, stb./, Hasonlóképpen nemcsak a kiejtés javításában volt nagy szerepük a régi és új stílusú magyar népdaloknak, amelyeket szívesen énekeltek /sőt, hidegebb téli napokon még táncoltak is rájuk, a sok szeretettel dédelgetett debreceni nyári egyetemi emlékek hatására/.

A III. év második félévében tehát elkezdtük a magyar irodalom tanulmányozását.

A helyi hagyományokhoz és adottságokhoz, szokásokhoz alkalmazkodni nem mindig ment /és megy/ könnyen. A tanszék egyetlen szoba, s a tanszéki könyvtár egyelőre ismeretlen fogalom. Többnyire ebből következik, hogy a hallgatókkal órán kívüli kapcsolat tartása, akárcsak konzultáció erejéig is, gyakorlatilag megoldhatatlan. Az előadások szemléltető anyagának beszerzése /megszerzése, kölcsönzése, kölcsönkérése/ is rengeteg időbe és utánjárásba kerül, és - mivel a magyar nyelvű könyv, különösen a régebbi és magyarországi kiadványok, ritkaságszámba mennek a könyvtárakban - sokszor teljesen reménytelen. Magyarországról 1973 tavasza óta kapunk szakkönyveket, ezek száma a Művelődésügyi Minisztériumtól kapott 100 rubel készpénzért vásárolt könyvekkel egyetemben az 1972/73. tanév végén elérte a hatvan darabot. Nagyon jó, hogy az említett rubelek révén lépést tarthatunk a könyvkiadással, és az idén megjelent orosz nyelvű magyar irodalom az V. éven nagy segítség lesz.

Míg az 1972/73. tanév első féléve különféle tanszéki problémák miatt mind a csoport, mind pedig személyem iránt a legteljesebb közönyben zajlott le, addig a II. félév sok kellemes újdonsággal szolgált. A tanszék új tanszékvezetőt kapott B.I. Rozsgyesztvenszkijnek, az ismert nyelvtipológusnak a személyében, aki élénk érdeklődést tanúsított mind Magyarországra, mind a magyar nyelvtudomány eredményei, és nem utolsósorban a magyar csoport munkája iránt. Ugyancsak ennek a félévnek az elején

kezdte meg munkáját a tanszék új, magyarul kiválóan beszélő munkatársa, V.I. Klepko, és a félév közepe táján kezdett járni az órákra - hospitálás céljából - az az ötödéves /a Szovjetunióba férjhez jött/ magyar hallgató, akit a következő tanévtől a nemfilológusok magyaroktatásában kívánt az egyetem alkalmazni. Ilymódon a tanszéki oktatógárdában az "ugor képviselő" örömdetesesen megnövekedett.

A tanszékvezető megbízott a magyarszakosok ötéves képzési tervének előkészítésével. Ezt a hazai minták és a helyi adottságok maximális figyelembevételével elkészítettem.

A II. félévben összesen heti 20 órában volt, irodalomtörténeti előadás és szeminárium, bevezetés a finnugor nyelvtudományba - előadás, stílusgyakorlatok tömege. Feladatomból volt még az évfolyamdolgozatok irányítása és elbírálása, valamint egy diplomamunka első opponensi teendői. Hallgatóim száma a 20 körül mozgott.

2. Magyaroktatás folyik más karokon is. A cél itt más, mint a filológusk-nál: nyelvtani minimum, alapvető szókészlet, amely egyszerűbb mindennapi társalkodásra és szakirodalomolvasásra /később pedig magyar nyelvű szakmai megbeszélésekre is/ képessé teszi a hallgatót. Mindezt persze a lehető leggyorsabban és a lehető legkönnyebben! A legnagyobb nehézséget itt is a tankönyvhiány jelenti. Ilyen célokra rendelkezésre álló - akár orosz, akár más nyelvű - magyar tankönyvek egyike sem felel meg. Az ilyen igényű órákra való készülés - amely nagyon izgalmas, de rendkívül időigényes feladat - során létrejövő "tankönyv" persze ellentmond minden hagyományos módszertani elvnek, szokásos tananyagelrendezésnek, de jobban alkalmazkodik a rendszerint több világnyelvet beszélő vagy ismerő felnőtt hallgató igényeihez.

3. A harmadik, nemhivatalos csoport tulajdonképpen "mennyasszony-kurzus", ahova még csatlakoznak azok a hallgatók, akik valamilyen oknál fogva kimaradtak a karukon hivatalosan folyó magyaroktatásból, de témájuk magyar vonatkozású. Az idejárók igényei tehát még csoporton belül sem azonosak. A nem kötelező jellegből adódóan a fegyelem itt a leglazább, az órák látogatása sokszor órarendi ütközésektől, egyéb hivata-

los elfoglaltságtól, összeveszésektől és kibékülésektől függ. Éppen ez a csoport győz meg bennünket végképp egy modern, orosz anyanyelvűeknek készíten-dő, rövid, a társalgási könyv határát súroló tankönyv szükségességéről.

Mindhárom csoport számára rendkívül fontos lenne az ún. anyanyelvi környezet biztosítása, amely még a harmadik csoport esetében is nehézségekbe ütközik. A Moszkvában élő, vagy rövidebb-hosszabb ideig itt tartózkodó magyarok zöme maga akar oroszul gyakorlatozni. Az órákon kívüli foglalkozást az MGU rövidebb időre érkező magyar vendégeinek kísé-
rgetése jelenti. Az ilyen jellegű munka nem mindig gazdag siker-
élményekben, de ilyenkor nyílik alkalom meggyőződni arról, hogy nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk,

A n d r á s s y Attila:

A magyar irodalom tanításának helyzete és néhány problémája a Nemzetközi Előkészítő Intézetben

Intézetünk az irodalom önálló tantárgyként való oktatása terén nem rendelkezik jelentős tapasztalatokkal. Az irodalom régebben a "Magyar kultúra" nevű tárgy része - igaz, lényeges része - volt, s csak az utóbbi néhány tanévben vált szaktárggyá az ún. bölcsész csoportokban.

Az intézet oktatásszervezési felépítésének rendszerében a hallgatókat szakirányú csoportokban a lényeges és szükséges alaptárgyakra oktatjuk. A magyar irodalom a bölcsész szakirány egyik szaktárgya a történelem és a művészettörténet mellett.

Az első komolyabb nehézség abból adódik, hogy a bölcsész csoportokba kerülő hallgatók összetétele választott szakmájuk szempontjából is erősen heterogén, hiszen ide kapnak beosztást azok, akik a tudományegyetemek bölcsészeti karának bármelyik szakjára jelentkeztek, valamint a jogászok, a különböző művészeti főiskolákon továbbtanulók, és azok is, akik óvónők, tanítónők, gyógypedagógusok akarnak lenni. Ezt az érdeklődési területen meglévő különbözőséget tovább színezi egy-egy csoport nemzetiségi összetétele és előképzettsége. A tavaly tanított csoportban vietnami, japán, szudáni, lengyel, jugoszláv, brazilai és szíriai hallgatók voltak, az ideiben szovjet, uruguayi, lengyel, bulgár, szudáni és román diákok. A csoportlétszám is elég magas, 12-16 fő között mozog. Az életkori különbségekről és az előképzettségbeli szakadékokról képet ad, hogy az idén pl. 17 és 26 év közöttieket tanítottam, akik közül 3 a középiskola befejezése után került hozzánk, egyesek 2-3 éve fejezték be a gimnáziumot, mások 1-3 évig egyetemi tanulmányokat folytattak.

Külön ki kell emelnem azt a problémát, amely újabb nehézségeket okoz: más a magyar irodalom jelenségeit és fejlődését megértetni egy kelet-európai, egy latin-amerikai, és ismét más egy az európai kultúrát alig vagy nem is ismerő vietnami, japán vagy arab hallgatóval.

Ezek az adottságaink. S mert a bölcsész csoportok száma természet-
szerűleg alacsony /évente 2-3/, az összetétel megközelítően ideális
volta /közös anyanyelv vagy közvetítő nyelv és relatíve egységes szak-
terület/ is csak nehezen érhető el.

Az irodalom tanításának céljait és feladatait, a tananyagot és az óra-
keretet a Tanterv és Utasítás írja elő számunkra, amely itt, az intézetben
készült, és csak a Magyar Kultúra című tárgy keretében történő oktatás
tapasztalataira épülhetett. Mivel azonban a NEI-ben általános /és így, ál-
talanosan helyes/ elv az, hogy hallgatóink tudásszintjét a magyar közép-
iskolai követelményrendszer közelébe kell eljuttatnunk, sajnos, ez a ma-
gyar irodalom tantervében és utasításában is - igaz, némi megszorítások-
kal - helyet kapott. Ennek következtében a célok, a reális helyzet és a
megszorítások ellentmondásokat eredményeztek magában a Tanterv és
Utasítás instrukcióiban is.

Az irodalomtanítás feladatai között ilyen maximális igények fogalmazódtak
meg:

"A nyelvi, szaknyelvi ismeretek olyan fokára kell eljuttatnunk hallgatóin-
kat, hogy képesek legyenek önálló szövegolvasásra, szakmai szövegek
megértésére, esetenként szöveg- illetve verselemzésre, stíluselemzésre."

"Alapelveként kell tekintenünk az irodalmi szövegekkel való bőséges szem-
léltetést."

"Munkálkodnunk kell azon, hogy hallgatóink általános tudásszintje ne ma-
radjon alatta egy "közepes"-re érettségizett magyar hallgató tudásszintjé-
nek."

S ugyanakkor a Követelményekben a következő mondatok olvashatók:

"E tantárgyból a hallgatók többsége /?!/ nem rendelkezik előzetes ismere-
tekkel, azonkívül a mindenkori nyelvi szint határozza meg az előrehala-
dást. A rendelkezésre álló fél év alatt a hallgatók konkrét műismerete,
olvasottsági szintje és idézőképessége nem érheti el az érettségi vizsgát
tett hallgatók tudásszintjét."

Úgy hiszem, ezek a kiragadott példák érzékeltetik, hogy a Tanterv és Utasítás a gimnáziumi alapján készült, s ha meg is szólalnak benne a NEI adottságai és lehetőségei, nem elég hangsúlyosan, s nem következetesen.

Az irodalmat az előkészítő nyelvi szakasz 10 hete /330 különböző típusú magyaróra/ után 24 héten keresztül heti 6 órában oktatjuk. Az elvileg adott 144 órában maximalizmusnak nevezhető a középiskolai irodalmi anyag alig redukált tartalmú és igényű oktatása.

Tapasztalataink is ezt mutatják. Magam két éve tanítom a tárgyat, tavaly jó közepes, az idén jó képességű csoportban. Kollégáimmal együtt azonban még egy tanévben sem sikerült az anyagot tisztességesen befejeznünk, a XX. századnak a hallgatókhoz nyelvileg és problémáiban is közelebb álló magyar irodalmát csak különböző manipulációkkal /nyelvíóra, csoportvezetői óra, társalgási óra felhasználása/ sikerült valamennyire megismertetnünk.

Mint már említettem, a magyar irodalom a Magyar kultúra tantárgyból nőtt ki. Jelenleg mellette történelem és művészettörténet oktatása folyik. Természetes, hogy az irodalomtanítás elképzelhetetlen történeti, művészettörténeti és még sok más jelenség ismerete nélkül. A történeti fejlődésükben oktatott tantárgyak esetében gyakran beszélünk ezeknek a tárgyaknak a koncentrációjáról. Ez nálunk is problémát jelent. A népköltészet s benne a népdal zenei kiegészítést kíván, a stílustörténeti bevezetőkből nem hiányozhatnak a képzőművészeti szemléltetés eszközei, a reformkor irodalma társadalmi-politikai előzmények, a történelmi fejlődés ismerete nélkül érthetetlen.

Mégis az a véleményem, hogy a koncentráció végül is a hallgató tudatában történik, s ha meg is kell tennünk mindent, hogy a fejlődés egy-egy szakaszát relatív közelségben tárgyalhassuk, s hogy az egyes szaktárgyak anyagába mértéktartóan és arányosan beillesszük a közös vagy érintkező problémákat, a tanítási órán dől el, hogy a tanár hallgatóinak ismereteit felhasználva, illetve tájékozatlanságukból őket kivezette össze tudja-e kapcsolni szaktárgyát a művelődéstörténet más területeivel.

Irodalomtanításunk tapasztalatai azt mutatják, hogy feltétlenül szükséges irodalmunk fejlődésének az európai és a világirodalom fejlődésvonalába való beállítása, legalábbis utalásokkal, amelyek támpontot jelentenek az idegen számára. Analógiákat és eltéréseket hangsúlyozhatunk, az összehasonlító irodalomtörténet eszközeivel.

Végül - mielőtt a jelenlegi helyzetből adódó következtetésekre rátérnék - az irodalomtörténet és a szövegismeret arányáról szeretnék néhány szót szólni. Évek óta tapasztaljuk, hogy hallgatóink szinte fellelegeznek, amikor Petőfit kezdjük tanítani. És ez nem azért történik, mert hallgatóink legtöbbször csak őt /általában csak a nevét és forradalmár voltát/ ismerték a magyar irodalomból, hanem azért is, mert az addig csínján kezelt szövegek nyelvi nehézségei után olyan robbanásszerűen jelentkeznek előttük Petőfi nagyszerű nyelvi tisztasága, hogy szinte nem is kell magyarázni nekik költői, nyelvi forradalmát. Ez a tény figyelmeztet bennünket. Óvatosan kell bánnunk a szövegbemutatással, több adaptált szöveget kell a hallgatók kezébe adnunk, hiszen gyakorlatilag az oktatás során amúgy is az általuk ismert magyar nyelvre "fordítjuk" az irodalmi alkotásokat.

A továbblépés lehetőségeit keresve első és alapvető követelménynek tartom annak következetesebb elismerését és alkalmazását, hogy az intézetünkben folyó irodalomtanítás függvénye a nyelvoktatásnak. Az irodalomtörténet és az irodalomelmélet lexikai anyaga behatárolható, de az alkotások szövegében szinte a teljes nyelvvel állunk szemben ugyanakkor, amikor az egyéves nyelvoktatásnak természetesen csak egy redukált nyelv elsajátíttatása lehet célja.

Ezt az ellentétet csak úgy hidalhatjuk át, ha tantervünk tovább csökkenti az ismeretanyagot, hogy hallgatóink számára ne jelentsen fölösleges megterhelést, a tanár számára pedig állandó lelkiismeretfurdalást elvégezhetetlen mennyisége.

Jobban figyelembe kell vennünk az egyetem külföldi magyar szakos hallgatókkal szemben támasztott szerényebb követelményeket, mert hiszen ez az a maximum, amelyre a különböző szakokra, sőt pályákra induló diákjainkat fel kell készítenünk.

A tantervnél és az anyagcsökkentés mértékénél is fontosabb feladatunknak tartom a megfelelő oktatási formák kialakítását. Már volt szó arról, hogy a magyar irodalom közös, egységes és kötelező szaktárgy a magyar szakra és más humán pályákra indulók számára. Az egységen belül meg kell találnunk azokat a differenciált formákat és módszereket, amelyek a magyar szakra indulók és az érdeklődők számára mennyiségi többletet és elmélyültebb foglalkozási lehetőséget teremtenek.

Oktatásunkban centrumba kell állítanunk a passzív befogadásból az aktivitásba történő átmenet elvét. A tanítás folyamatában a reprodukivitástól az önálló ismeret- és gondolatközlés felé kell haladnunk, a hallgatók elemzőképességét is ezen az úton kell kialakítanunk.

A tanítás alapformáiként kétféle órátípust alkalmazhatunk:

Vegyes típusú órát, amelyben domináns módszer a közlés, majd később a kollokváló megbeszélés s végül az előadás,

szövegfeldolgozó- gyakorló órát melynek középpontjában a lényeges, kiemelt szövegek feldolgozása áll, később kisebb feladatok szemináriumi jelleg- megbeszélése, vitája kerülhet sorra.

A kétféle órátípus alkalmazása a tanár döntésétől függ, s ezt a tananyag, a csoport szintje, illetve igényei határozzák meg.

A magyar szakos és érdeklődő hallgatók számára kb. márciustól lehetővé kell tenni olyan szakköri foglalkozások látogatását, ahol speciális igényeiket is kielégíthetnék.

Élődéhatatlan feladatunk, hogy az irodalomtanárt az intézeti oktatók közül válasszuk ki. El kell készítenünk a Tanterv és Utasítás reformját, s az új alapján meg kell írunk a jegyzetet, és meg kell szerkesztenünk egy használható szöveggyűjteményt.

Hozzászólásom célja nem lehetett a teljesség, de talán így is sikerült felvillantanom néhány problémát, amelynek megoldása elkerülhetetlen, s néhányat azokból a tervek közül, amelyeknek megvalósítása reményeink szerint jobbá tehetné eddig sem eredménytelen irodalomtanításunkat. A jö-

vő útjának kialakításában nem vagyunk magunk, Hopp Lajos elvtársnak, az Irodalomtörténeti Intézet munkatársának eddigi hasznos tanácsai után mutatis mutandis igyekszünk felhasználni a külföldi lektorok ezirányú tapasztalatait is.

K ö v á g ó Sarolta:

Az irodalom és a művészeti alapismeretek oktatásának kapcsolatáról

Intézetünk hallgatói korábban a Magyar kultúra c. tárgy keretében ismerkedtek meg a magyar irodalom történetével, a magyar művészeti emlékekkel és a magyar zenével. Ez a tárgy meglehetősen eklektikus lehetett és ez indokolhatta, hogy elválasztották az irodalom oktatását a magyar művészettörténet, zene és népművészet ismertetésétől. Ez utóbbit a Művészeti alapismeretek c. tárgy keretébe utalták.

A jelenlegi tantervi utasítás azonos óraszámú, azonos feladat- és követelményrendszerrel határozza meg a tárgy oktatását mind a jövő művészek, mind a jövő nyelvészek és irodalmárok számára. A gyakorlat bebizonyította, hogy a tanterv és utasítás a jövőben mindenképpen módosításra szorul. Nekünk nem lehet elsőrendű feladatunk, hogy hallgatóinkkal rendszeresen műelemzéseket végeztessünk és a hallgatók önálló elemző képességét és készségét fejlesszük, mint ahogy ezt a tantervi utasítás előírja. Nem követelhetjük egy jövő nyelvésztől, hogy zenei vagy képzőművészeti műelemzést végezzen magyar nyelven tíz hónapos nyelvtanulás és hat hónapos művészeti alapképzés után akkor, amikor korábban sem zenét, sem művészettörténetet nem tanult, és erre a későbbiekben sem lesz közvetlenül szüksége.

Hallgatóink felkészültsége rendkívül eltérő, és a mi lehetőségeink rendkívül korlátozottak, éppen ezért úgy érzem, hogy a legfontosabb feladatunk a művészeti alapfogalmak, a művészeti alkotások megértéséhez szükséges redukált szaknyelv elsajátíttatása. Egy jövő bölcsésznek szüksége lesz arra, hogy helyesen tájékozódjék a különböző művészeti stílusokban, és felismerje egy-egy műalkotás jellemző stílusjegyeit. Ha irodalomórán megismerkedik az irodalmi barokk, a romantika, a realizmus stb. fogalmával, a művészeti alapismeretek kiegészítik ismereteit képzőművészeti és zenei vonatkozásban, hiszen valószínűleg egyáltalán nem ismeri az európai művészetet, vagy csak nagyon hiányos ismeretekkel rendelkezik. A magyar művészetről még az európai hallgatók is alig tudnak valamit.

Miért nem lehet az irodalomóra keretében foglalkozni ezekkel a kérdésekkel? Azért, mert különböző művészeti ágakról van szó, más a tárgyak alkalmazott szókinccse. Ugyanakkor az irodalommal nehéz foglalkozni bizonyos képzőművészeti kultúra nélkül, különösen problémát jelent ez a modern költészet esetében. Pl. ha József Attila expresszionizmusát, szürrealizmusát említjük, ezt nem lehet megtenni a képzőművészeti expresszionizmustól, szürrealizmustól függetlenül, hiszen ezeknek az irányzatoknak a megszületése elválaszthatatlan a képzőművészettől.

Számos megoldatlan kérdésre kell még válaszolnunk a művészeti alapismeretek oktatásával kapcsolatban.

Elsősorban meg kell állapítani, mi az az alapvető művészeti szókinccs, amelyre egy bölcsészhallgatónak szüksége van. Ezt a munkát az ezévi ideiglenes jegyzet alapján próbáltuk elkezdeni. A munkába a hallgatók is bekapcsolódtak, és a jövő nyelvések felajánlották további segítségüket. A jövő művészek számára külön felmérést kell végezniünk, és speciálisabb szakszövegeket összeállítanunk.

Meg kell állapítanunk, milyen mértékben foglalkozzanak a bölcsészhallgatók képzőművészettel és zenével, és milyen mértékben tanuljanak a jövő művészek irodalmat. Ebben az évben pl. problémát jelentett a művészeti szakirányú csoport munkájában, hogy míg heti hat irodalomórájuk volt, heti négy órában foglalkoztak művészeti alapismeretekkel, holott számukra az utóbbi lett volna fontosabb.

Nem tisztázott jelenleg az sem, hogy milyen arányban szerepeljen az anyagban az európai és a magyar művészet. A magyar művészetéről nem beszélhetünk az európai említése nélkül, ugyanakkor nekünk elsősorban a magyar művészet megismertetése a feladatunk.

Kérdés az is, hogy milyen módon szerepeljen az anyagban a magyar népművészet bemutatása. Ez is ennek a tárgynak a keretében történt, de meglehetősen logikátlanul, az anyag rendszerétől függetlenül.

Külön problémát jelent a filmművészet kérdéseiről beszélni akkor, amikor ehhez nincsenek meg a vetítési lehetőségeink, és nyelvi okból nem támaszkodhatunk a középiskolai filmesztétikai tankönyvekre sem.

A kérdések feltevéséig eljutottunk, s a problémák felismerése nagy lépést jelent a megoldás felé. A kérdések megválaszolása új program és új jegyzetek készítését is igényli. Reméljük, hogy az új anyagok olyanok lesznek, hogy segítséget nyújthatnak a külföldön tevékenykedő kollégáknak is.

S z ú c s József:

Hungorologia Magyarországon

Ez a cikk a Nemzetközi Előkészítő Intézetben folyó irodalmi oktatás és nevelés kérdéseivel foglalkozik. Azokat a területeket, eljárásokat és módszereket vizsgálja, amelyek elősegítik a hazánkba 5-7 évre érkezett külföldi egyetemi hallgatók kulturális nevelését.

A sokoldalú személyiségfejlesztés egyik módja a hallgatók permanens önművelésre nevelése. Az önművelés elképzelhetetlen az olvasási szokás kialakítása nélkül. Ez az olvasóvá nevelés /tudományos és szépirodalom/ a nézővé /televízió, film, színház/ és hallgatóvá /előadás, rádió/ nevelés hármas egységét jelenti. A nyelvoktatási céllal működő intézetek az olvasóvá nevelést az említett hármas egység csaknem egyidejű alkalmazásával valósíthatják meg, hiszen lehet olvasni arról, amit megnézünk vagy megnéztünk. A cél az, hogy a pedagógus a tömegkommunikációs eszközökkel /sajtó, könyvek, rádió, televízió, film, színház/ olyan érdeklődést tudjon kiváltani a hallgatóban, amely a nyelvtanulási nehézségek leküzdésére serkenti, olvasásra inspirál, a művészetek /irodalom, film, színház, festészet, zene/ szeretetére nevel.

A NEI-be érkezett hallgatók olvasás iránti érdeklődését a nyelvoktatás kezdésének idejére lehetetlen megállapítani a szórványos érkezés s a nyelvi nehézségek miatt; néhány heti megfigyelés után azonban megállapítható, kik olvasnak rendszeresen. A felmérés után, figyelembe véve a hallgatók érdeklődési körét, ki kell alakítanunk az olvasás igényét, ha pedig megvan, lehetőséget is kell nyújtanunk az olvasásra. Az első szemeszter idején a fősúlyt a hallgatótól ismert nyelven való olvasási szokás kialakítására kell helyeznünk. Ezt úgy kell irányítanunk, hogy a Magyarországról szerzett ismeretek bővítését szolgálja, kedvet ébresszen magyar nyelven történő ismeretszerzésre, az olvasásra, beleértve a szépirodalmat is.

/DÉRI Miklósné a külföldi hallgatók olvasási szokásait vizsgálva megállapította, hogy a magyar vonatkozású könyvek közül a legtöbben szépiro-

dalmat olvasnak /20.sz. táblázat/. Az irodalom iránti érdeklődés megelőzi a történelem, a politikai és az egyéb tárgyú könyvek iránti érdeklődést./

A hallgatók idegen nyelvű olvasóvá nevelése

1. Hazánkba érkezésük után, az első hetekben ajánlatos elvinni a hallgatókat idegen nyelvű könyvtárba. A Gorkij Könyvtárban a hallgatók örömmel ismerik fel országuk egy-egy napilapját, folyóiratát és az ott kiadott könyveket, közöttük azokat is, amelyeket már otthon olvastak. Miután beiratkozhatnak a könyvtárba, semmi akadályja nincs annak, hogy szabad idejükben könyvtárba járjanak. A tanár ennek feltételeit egyetlen látogatással, a könyvtár és állományának megtekintésével meg tudja teremteni.

2. Évről évre elemi tájékoztatást nyújtunk hallgatóinknak Magyarországról anya- vagy közvetítő nyelven. A földrajzi, gazdasági és történelmi jellegű tájékoztatásokon kulturális életünkkel kapcsolatban elhangzanak nagy költőink és íróink nevei, megemlítve a társadalmi mozgalmakban, forradalmakban betöltött szerepüket.

3. A NEI könyvtára már jelentős mennyiségű fordított anyaggal rendelkezik. A Mérőföldkő című, több nyelven kiadott antológia ajánlható a magyar próza iránt érdeklődők számára. A költészet kedvelői számára valóságos kincsesbánya az Arion, amely több nyelvű, s egyben alkalmas a magyar eredeti művel való összehasonlításra is. Egyes írók teljes regényének fordításai is megtalálhatók és ajánlhatók a hallgatók számára. Rendszeresen megkapjuk a Hungaria c. képes lapot több nyelven, amely szintén tartalmaz irodalmi tájékoztatót, kulturális szemlét.

4. Magyarország tervszerű megismerését szolgálja az egyéves előkészítés alatt a budapesti városnézés az egy napos őszi kirándulás /általában Visegrád,-Esztergom,-Dobogókő útvonalon/, és a tavaszi országjárás.

A hallgatók magyar nyelvű olvasóvá nevelése

A bölcsész szakirányú csoportokon kívül a NEI-ben nincs irodalmi, irodalomtörténeti, irodalomesztétikai és stilisztikai oktatás. A mérnök, or-

vos és egyéb szakirányú hallgatók irodalomszeretetre nevelése a nyelvtanár feladata. Az ő ilyen jellegű munkáját szervesen egészítik ki az intézet kulturális megmozdulásai, versenyek /Szép magyar beszéd/, pályázatok /fotó, vers, próza és rajz/, a rendszeres diákkotthoni filmvetítések, stb./

A széles látókörű és jó szakember-személyiség felkészítése érdekében a művészetek, az irodalom iránti érdeklődést az egyik leghatásosabb motivációnak kell tekintenünk. Ez a mi viszonyaink között azt jelenti, hogy a magyar nyelvtudás szintjét magasra kell emelni tudományos és kulturális ismeretek befogadása végett. Erre annál is inkább szükség van, mert nyelvoktatásunk nem elég korszerű, nem elég differenciált, pl. ebben a vonatkozásban, hogy nincs sajtóóra és honismereti óra, mint más előkészítő intézetekben/. Tapasztalataim szerint a következő eljárások igen jelentősen elősegítik Magyarország megismerését, az olvasóvá nevelést.

1. Kirándulások

A hallgatók irodalmi ismereteinek gyarapítását segítik a különböző kirándulásaink. Bár az első kirándulásokon közvetítő nyelvet is használunk még, igyekszünk a hallgatók magyar nyelvi tudását is aktivizálni, használni.

Bár az út iránya, a körülmények erősen befolyásolják, mikor, melyik költőről, íróról tudunk szólni, a hallgatók számára igen jelentős bevezetésként szolgál a kirándulás a hungarológiába, egyben arra is szoktat, hogy önállóan is tegyenek lépéseket országunk, kulturális értékeink megismerésére. A nyelvoktatás szempontjából is igen jelentős a kirándulás, különösen a hallás utáni megértés fejlesztésében; a látottak, hallottak arra készítik őket, hogy aktivizálják szókincsüket, beszéljenek. A kirándulás után gyakran meglepően szép útleírások születnek, tehát a hallgatók íráskészsége is javul.

2. Múzeumok, kiállítások

Hallgatóink csoportvezető tanáraikkal márciusban rendszeresen meglátogatják az 1848-as forradalom emlékét őrző helyeket, épületeket és múzeu-

mokat, Évről évre tapasztaljuk, hogy a kollektív látogatás után néhány hallgató máskor is elmegy a múzeumokba, különösen ha egy-egy kiállítás megnyitására is felhívjuk figyelmüket, gondoskodunk meghívóról./

3. Az intézeti pályázat, a Szép magyar beszéd verseny és a népdal

A NEI művészeti, irodalmi neveléséhez tartozik az évről évre meghirdetett pályázat. A benyújtott mű lehet képzőművészeti /festmény, rajz, fotó stb./, illetve irodalmi alkotás. Az irodalmi pályázatra magyar vagy olyan a nyelveken írt mű nyújthatók be, amelyek az intézetnek módjában áll a bírálatot elvégezni /angol, arab, bolgár, francia, német, orosz, spanyol, vietnami/.

Nagy tömegeket a pályázat ugyan egyetlen évben sem vonzott még eddig, de az intézeti élet kedves színtöltője, sikerélményhez juttatja a nyerteseket. A legtöbb versenyző anyanyelvén írt munkával szokott részt venni.

1968 óta rendszeresen rendezünk tanulmányi versenyeket. A szép magyar beszéd versenyén az egyes tanulócsoporthoz igen változó számú résztvevővel "képviselik" magukat /1-5 fő/. Az 1970/71. tanévben 14 fős mérnöki szakirányú csoportomból 13-an indultak, közülük hat került döntőbe, megszerették az 1., 3., 4., és 5. helyezést. Az eredményt nem lehet kizárólagosan a májusig történő sikeres nyelvtanulásnak és a jó előadói képességnek tulajdonítani. A hallgatók személyes ismerete alapján megállapítható, hogy az irodalom iránti aktív érdeklődés volt a fő mozgató erő. A verseny első helyezettje a tanév végére olyan magas nyelvi szintet ért el, hogy Tersánszky-Józsi Jenő: Kakuk Marci c. regényét eredetiben olvasta.

A verstanulásra inspirálásban egyik igen jelentős eszközünk a népdal. A népdaltanulást, a népdaléneklést mindig szívesen fogadják a hallgatók. Többszöri énekléssel, anélkül, hogy leckeeként memorizálniuk kellene, egy tanévben 6-10 népdalt könnyen megtanulnak. A népdalénekléssel javul a hallgatók kiejtése, folyamatos beszédre szoknak /éneklés közben pl. nem lehet szavakat megismételni, dadogni stb./, megismerik verseink ritmusát. Azok a hallgatók, akik rendszeresen énekelnek, népdalokat, természetesen veszik a magyar verset, "a dal nélküli szöveget", szívesen szavalnak, nem rettentik vissza őket a verstanulás, szívesen vesznek részt a versenyen.

Színház, zeneművek és irodalmi műsorok látogatására nevelés

Hallgatóink maguk is fejtenek ki kulturális tevékenységet: dallal, tánccal, jelenettel lépnek fel nemzeti estjeiken, vagy az intézeti ünnepeken. Működött már zenebarátok köre is Intézetünkben /előadás-sorozat meghívott előadóval, hanglemezek hallgatása/.

Az Intézet keretében szervezett látogatás /az állami népi együttes műsorához, operába/ önmagában is jelentős esemény, de hatását jelentősen növelni lehet, ha a nyelvtanár tartalmi ismertetésekkel, zenei bemutatóval /hanglemezek/ felkészíti a hallgatókat, s alkalmat ad arra, hogy élményeiket szóban vagy írásban közöljék az előadás után. Célunk, hogy a színházlátogatás fejlessze a hallás utáni megértést, a beszéd- és íráskészséget, valamint a vitakészséget.

A színházlátogatásra, illetve a televízió színházi közvetítéseinek megnézésére való szoktatás egyik jó módszere a műsortájékoztatók elolvastatása a társalgási órán, melyek sok hasznos információt közölnek: a színház nevét, címét, a darab szerzőjét, a szereplőket, a rendező nevét, ismertetik a mű cselekményét, az előadás idejét stb. Jó szervező munkával megvalósítható, hogy egyetlen páros-óra alatt 12-14 hallgató esetében egy-egy színház szinte egész repertoárjával megismerkedjenek. A műsorfüzet feldolgozása nagy mértékben fokozza a hallgatók érdeklődését.

Az irodalmi nevelés egyik igen hatásos formája az irodalmi műsorok látogatása. A hallgatók egész életre szóló élményt szerezhetnek egy-egy műsoron, amely felkelti és ápolja az irodalom iránti érdeklődésüket.

A sajtóírást szintén felhasználható az irodalmi műsorok látogatása alatt szerzett ismeretek és élmények elmélyítéséhez. Helyreigazítja, kiegészíti a hallgatók ismereteit, s egyben mutat is ad arra, hogyan lehet magyarul írni, illetve beszélni egy irodalmi műsorról.

A budapesti Irodalmi Színpad műsorából érdeklődéssel hallgatták diákjaink a Hej, cigányok c. zenés játékot, amely a cigánykérdés megbeszéléséhez nagyon jó anyagnak szolgált.

Kísérletek az irodalom oktatása köréből

/dramatizálás, antológia és jegyzet, tanulmány/

1. A mese és a dramatizálás

Meséket valamilyen céllal évről-évre felhasználunk az oktatásban, hol csak megértetési szempontból, hol tartalom elmondatására, hol a hallás utáni megértést kívánjuk fejleszteni, illetve ellenőrizni velük, s természetesen vonzó, érdekes tartalmukkal, szép fordulataikkal esztétikai élményt is nyújtani.

A magyar nyelv oktatásában a hallgatók maximális aktivitása biztosítható pl. népmese-dramatizálással. Az Illyés Gyula gyűjtésében közölt A számárrá változott barát c. mesét a szokásos feldolgozás után /olvasás, megértés, kérdés-felelet, tartalomelmondás stb./ dramatizáltuk; minden hallgató tulajdonképpen színdarabbá formálta a mesét.

Ezt a műveletet valamennyi hallgató elvégezte, ami jelentősen igénybe vette a hallgatók szerkesztési és fogalmazási képességét. Végül egységes drámai szöveget kellett kialakítanunk, hogy előadható legyen. A meglehetősen antiklerikális jellegű mese előadva még hatásosabb, a hallgatók beszédgátlása pedig a már jólismert anyag és a szituáció miatt minimálisra csökken, s a narrátor, illetve a sűgő segítségével és a tanár személyes irányításával sikeresen eljátszható.

A magyar metodikai szakirodalom igen jelentős szerepet szán a dramatizálásnak az idegen nyelvek oktatásában. "Különösen anekdoták, rövid történetek, mesék alkalmasak dramatizálásra"² - írja Tálasi Istvánné. S valóban, az említett mese feldolgozása bizonyította ezt, valamint azt is, hogy ilyen eljárásokat használni lehet a magyar mint idegen nyelv oktatásában is annak ellenére, hogy előfordul néhány szükségtelen szó a szövegben. Munkánkban jelentősebb helyet kellene elfoglalnia a dramatizálásnak: "Nem a jelentés feltárásának, hanem a már feldolgozott anyag átélésének, szemléltetésének szemléltetési módja a dramatizálás, az inszcenálás. A dramatizáláshoz már a tanuló szemlélteti auditív-orális-vizuális-motorikus módon az előzetesen feldolgozott anyagot"³

A Nemzetközi Előkészítő Intézetben az irodalomoktatás érdekében az 1964/65-ös tanévben Egy csepp magyar líra címen orvos és bölcsész szakirányú hallgatók számára jegyzetet és szöveggyűjteményt állítottam össze. A jegyzet párbeszédben adott képet a magyar líráról, lírikusokról általában, s a bevezető általános áttekintést is párbeszéd formában adtam, hogy ezáltal könnyebb, érhetőbb legyen az anyag.

Sajnos, bár tanítására sor került a csoportjaimba, az Intézet akkori problémái és a szaknyelvi oktatás előtérbe kerülése miatt kéziratban maradt, s csak nagyobb ünnepek alkalmával került sor egy-egy vers és költője bemutatására.

Az irodalomtanításban, illetve az irodalom szeretetére nevelésben jelentős lépés történt 1973-ban. Dr. Béres János és Somos Béla olyan szöveggyűjteményt⁴ állítottak össze, amelyben egyéb szövegek mellett helyet kapott 8 mese és 8 vers is.

A szöveggyűjtemény összeállítói igen szerény célt kívánnak elérni a közölt versekkel: "Egy-egy versnek a bemutatásával és költőjének említésével azt akarjuk elérni, hogy diákjaink magyarországi tanulmányaik során Petőfi Sándor, József Attila, Kosztolányi Dezső nevével ne csak mint utca, hanem mint költő nevével is találkozzanak."

A tanulmány szerepe az irodalom megismerésében és a film nézésére szakoktatásban

A magyar nyelvtanárnak nem csak az a feladata, hogy szórakoztató filmek megnézésére szoktassa a hallgatókat, hanem az is, hogy igényesebb alkotásokat is megnézzenek és értékelni tudjanak. Az úgynevezett művészi filmeket ajánlatos körültekintőbben megismertetni megtekintésük előtt. Tanulmányt is lehet olvastatni. Az ilyen társalgási óra célja lehet tanulmányolvasásra szoktatás is, a tanulmány lényegének megragadtatása, a hallgatók jegyzetelési képességének fejlesztése.

1971. január 29-én pl. hallgatóim Abe Kobo A homok asszonya c. regényének filmváltozatával ismerkedtek meg. A tanulmány a regényhez írt előszó, amelyet a Toldi mozi külön is megjelentetett.

A feldolgozás módjánál tekintettel voltam arra, hogy a II. szemeszter ele-

jén került sor. Így előre a táblára írtam 8 kérdést. A feladat az volt, hogy a hallgatók a szövegben, - mindenki kapott szöveget, - találják meg a választ, fogalmazzák meg lehetőleg saját szókincsükkel, és írják le.

Az írásbeli munka után elegendő volt összeolvasni vagy a válaszok alapján elmondani, amit az íróról és a regény cselekményéről megtudtunk, sőt a szöveg alkalmat nyújtott arra is, hogy a cinizmusról is vitatkozzunk. A film megtekintése után már a sajtóban megjelent méltatás, annak ellenére, hogy új szavakat tartalmazott, a közepes hallgató számára is érdekes, tanulságos volt.

Az ilyen jellegű tanulmányfeldolgozás alkalmat ad az esztétikai nevelésre, nyelvoktatási szempontból pedig nagyon jó eszköze a szövegértés és a hallás utáni megértés fejlesztésének. Bő és érdekes anyagot nyújt íráshoz, fogalmazáshoz, s mind dialógus, mind monológus típusú beszédgyakorlásra kiválóan alkalmas; a hallgatók szókincse rohamosan gyarapodik, beszédük színesebbé, érdekesebbé és választékosabbá válik.

Az olvasóvá, műélvezővé nevelés számos eljárását lehetetlen kifejtteni. Hasznos eljárás pl. a tantermekben olvasó sarkot kialakítani, ahol napilapok, képeslapok, műsorfüzetek, tájékoztatók olvashatók.

Az 1972-73-as tanévben először hoztuk létre a hallgatókkal együtt szerkesztett heti, illetve havi "Látóhatár"-t. A hallgatók mindig találtak számukra érdekes információt, cikket politikáról, irodalomról, a legújabban vetített filmekről stb.

/Nagy előnye, az ilyen, jórészt sajtócikkek kivágásából álló szemlének, hogy később is felhasználható, pl. valamelyik hallgató a premier után néz meg egy filmet, elolvashatja a film premierje idején írt kritikát./

Film, televíziónézésre és rádióhallgatásra szoktatás néhány eljárása

A kudarcok megelőzése céljából ajánlatos a filmnézésre szoktatást nem csak a véletlenre, az egyéni érdeklődésre, kitartásra bízni.

A minél gazdagabb passzív szókincs mellett a szövegértés viszonylag magas színvonalra szükséges a film, televízió nézéséhez és rádió hall-

gatásához. Ennek kifejlesztéséhez általában nem elegendő a tankönyvvel és a nyelvlaboratóriumban végzett munka, viszont a rádió híreinek, majd általános érdeklődésre számotartó természettudományos és irodalmi előadásainak meghallgatása a rádióból magnetofon felhasználásával könnyen megvalósítható. A felvételek időtartama 2-3 perctől 25-30 percig is terjedhet|attól függően, hányszor szükséges a lejátszást megismételni. Háromnál több ismétlés nem ajánlatos, mert csökken a figyelem koncentrációja. Az eljárás alkalmazásával a hallgatók passzív szókincse rohamosan megnövekszik, gyorsul a hallás utáni megértés képessége, tudatosabb rádióhallgatóvá, televízió- és filmnézővé valamint múzeumlátogatóvá válnak, és az ezzel foglalkozó kritikákkal is szívesen foglalkoznak.

Idegen feliratú diafilmek használata az esztétikai nevelésben

Több éves tapasztalataim szerint a hallgatókat egy-egy csoporton belül mindig különösen érdekli egymás kultúrája, irodalma, művészete, technikája, történelme stb. Ezt a motivációt ajánlatos a nyelvtanulás szolgálatába állítani. Többnyelvű csoportban szinte hagyománnyá vált szokás, hogy képek, albumok felhasználásával a hallgatók magyarul bemutatják egymásnak országukat, és elénekelnek egy-egy népdalt, s a legjellemzőbb táncukat is bemutatják.

Az egymás iránti érdeklődés kiépitésének sokkal magasabb fokát lehet elérni diafilmek segítségével, ha magyar nyelvűek nem is állnak rendelkezésünkre, de van valamilyen más feliratú diafilmünk, melynek nyelve egyezik a csoportban tanuló hallgatók nyelvével. A szovjet hallgatók például sokkal bővebb és mélyebb ismeretekkel rendelkeznek, mit amennyit egy-egy diafilm nyújt. Irodalmi ismereteiknek magyar nyelvű tolmácsolása vagy diafilm esetében annak fordítása örömet okoz nekik, sikerélményben részesíthető valamennyi, az adott nyelvet ismerő hallgató.

A diafilmek szerepe a hangosfilm nézésére szoktatásban

A filmnézésre szoktatás egyik sajátos formája a magyar mint idegen-nyelv-oktatásban az az eljárás, hogy diafilmmel segítjük elő a film megértését. A Magyar Diafilm Vállalatnak több olyan filmje van, amelyek a

hangosfilm alapján készültek, a képek tehát azonosak, s általában a szöveg is. Ha a diafilmet a hangosfilm vetítése előtt feldolgozzuk, jelentősen megkönnyítjük a hallgatók szórakozva történő tanulását.

A diafilm tanóra alatti feldolgozása olvasás, szövegmegértés és beszédképesség-fejlesztés céljából is igen jelentős. A tanítás szakaszai általában: 1. Rövid bevezetés a filmről, 2. A film egészének vagy egy nagyobb szakaszának megértése. /Ha nehéz a szöveg, a tanár a hallgatóktól ismert szókinccs felhasználásával ismerteti, vagyis egyszerűsíti a szöveget./ Ha csak az a célunk, hogy a hangosfilmet megnézzék, ennyi is elég. Alaposabb előkészítés esetén a 3. szakaszban képről képre haladunk. Egy-egy kép szövegolvasásból, esetleg a képhez vagy néhány képhez fűződő párbeszédből, illetve monológus típusú beszédből áll. A 4. szakasz tulajdonképpen a hangosfilm megnézése. 5. szakasz: a megnézés után ajánlatos érdeklődni, mit értettek meg, mit nem, hogy a legközelebbi hangosfilm-nézésre való felkészítésnél a tanítás hiányosságait kiküszöbölhessük.

Kulturális tájékoztatás az MTI Képes Híradójával

Az MTI Képes Híradója a színházi előadásokról, általában az irodalmi élettel kapcsolatos hírekről is nyújt elemi tájékoztatást. Célszerű a hallgatókat minél korábban arra szoktatni, hogy figyelemmel kísérik a hetenként megjelenő képes híradót, mert gyors tájékoztatásra alkalmas.

Az ilyen jellegű "irodalmi oktatásnál" óvakodni kell a maximalizmustól. Ha pl. a képek arról tájékoztatnak, hogy Illyés Gyula vagy Németh László valamelyik drámáját valamelyik színházban bemutatták, a hallgatónak ezen a fokon elegendő annyit megjegyeznie: Illyés Gyula, Németh László ma élő magyar írók és van Budapesten Katona József Színház, Madách Színház stb.

A Képes Híradó és kisebb cikkek összekapcsolása

/Átmenet a képek nélküli szövegek olvasására/

"Az MTI Képes Híradó s a kisebb újságcikkek olvasását együttesen is fel lehet használni az olvasásra szoktatásban." A hallgató egy MTI képes

lapot olvas el, s hozzá egy cikket az újságból; tanára, tanulótársa vagy szótár segítségével felkészül, és elmondja a hallgatóknak a frissen szerzett ismeretet. A tanévet pontosan kezdő bolgár csoport október végére már jelentős mennyiségű kulturális ismeret felvételére és átadására vált képessé.

A magyar nyelvoktatás 31. napján, a 117. órán dolgozta fel és mondta el pl. egy hallgatóm A szovjet film ünnepnapjai című cikket /Magyar Nemzet, 1972. október 25./ A cikk aznapi, tehát aktuális, érdeklődésre számíthatott, s valóban intenzív érdeklődés kísérte, hiszen a hallgatók országában is meg szokták rendezni a szovjet film hetét. Az egy nyelvű csoport előnye, hogy egy-egy nehezebben érthető film címét le is lehet fordítani.

Az aktuális események szerepe a magyar irodalom megismerésében és feldolgozásuk sajtó segítségével

Csak magyar jellegű a következő cikk:

"Elbúcsúztatták Szabó Pált"

A cikk érdekessége, hogy a csoport egy hallgató kivételével ott volt ezen a búcsúztatáson a Kerepesi úti temetőben. /Előzménye az volt, hogy szóban hírvül adtam: meghalt egy igen jelentős írónk, akit személyesen is ismertem, s elmegyek a búcsúztatásra. A kis megemlékezésem következménye az lett, hogy önként csatlakoztak, s együtt vettünk részt rajta./

A temetés természetesen egyedi eset lehet az irodalom-szeretetre nevelésben, de jó példa arra, hogy milyen sokrétű hatásnak tudjuk kitenni hallgatóinkat hazánkban oktatási és nevelési céljaink elérése érdekében.

Az említett eljárások kedvezően befolyásolják a hallgatók olvasásra nevelését. 1972. május 15-én egy szovjet, bolgár, afrikai és arab hallgatókból álló csoportban arra a kérdésre, hogy mi a fő érdeklődési körük, a kulturális érdeklődésen belül a 14 hallgatóból 9 jelölte első helyen a szépirodalmat, 2 a zenét, 2 a filmet, 1 pedig az irodalmat, filmet, zenét

- úgy vallotta -, egyformán kedveli. Meglepő volt még e felmérés kapcsán, hogy az orvos szakirányú hallgatók között a politikai és szakmai érdeklődés elé helyezte 8 hallgató a kulturális érdeklődést, 1 pedig az irodalmat egyenlő helyre tette a szakma irántival.

A nyelvoktatás azért válhat szürkévé, üressé, érdektelenné a hallgató számára, mert a nyelvtanárok megfeledkeznek arról, ami a pedagógia lényege - a műveltségközvetítés.⁵ A tömegkommunikációs eszközök tudatos alkalmazása érdekessé, vonzóvá s főleg eredményesebbé teszi a nyelvoktatást, mert egyaránt szolgálja az alapkészségek kialakítását /hallás utáni és szövegmegértés, beszéd, írás/, táplálja a megismerési vágyat és esztétikai élvezetet is nyújt.

I R O D A L O M

1. DÉRI MIKLÓSNÉ: Külföldi hallgatók Magyarországon. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, Budapest, 1972.
2. TÁLASI ISTVÁNNÉ: A szemléltetés az idegen nyelvek tanításában. Audio-vizuális közlemények, 1965/3. 14.1.
3. TÁLASI, i.m. 17.1.
4. BÉRES JÁNOS - SOMOS BÉLA: Szöveggyűjtemény, Bp., 1973. a NEI kiadványa.
5. TÁNCOS GÁBOR: Egyenlőtlenségek a különböző pedagógus-csoportok művelődésében, Pedagógiai Szemle, 1973. 2.sz.

T a r t a l o m

Polinszky Károly: Megnyitó - - - - -	4
<u>I. Általános kérdések, módszertan</u>	
Klaniczay Tibor: A magyar filológia helyzete külföldön - - - - -	6
Szauder József: A magyar irodalom külföldön való oktatásának módszertani kérdéseiről - - - - -	20
Fésűs András: Irodalmi műveink bemutatásának módszertani kérdé- sei az idegenajkúaknak szóló magyartanításban	35
<u>II, A magyar irodalmi-művészeti képzés helyzete országoként</u>	
Anglia	
Donga György: A magyar irodalomoktatás a londoni magyar tan- széken - - - - -	45
Bulgária	
Kalocsai Rózsa: Magyaroktatás Szófiában - - - - -	54
Csehszlovákia	
Tungli Gyula: A szlovákiai magyarszakos tanárképzésről - - - - -	58
Franciaország	
Oláh Tibor: Magyaroktatás Franciaországban - - - - -	60
Sz.Martonyi Éva: József Attila: A város peremén c. versének elemzése francia hallgatókkal - - - - -	72
Német Demokratikus Köztársaság	
Oláh József: Tolmácképzés és irodalomoktatás a berlini Humboldt Egyetemen - - - - -	76
Német Szövetségi Köztársaság	
Kiss Jenő: A magyar irodalom oktatása a göttingai egyetemen -	84
Olaszország	
Fogarasi Miklós: A magyaroktatás néhány kérdése az olasz egye- temeken - - - - -	87

Szovjetunió	
Nagy János: A lektor munkája az egyetemen és az egyetemen kívül - - - - -	90
Szlj Enikő: Magyaroktatás a moszkvai Lomonoszov Egyetemen -	93
Magyarország	
Andrássy Attila: A magyar irodalom tanításának helyzete és néhány problémája a Nemzetközi Előkészítő Inté- zetben - - - - -	98
Kővágó Sarolta: Az irodalom és a művészeti alapismeretek ok- tatásának kapcsolatáról - - - - -	99
Szűcs József: Hungarológia Magyarországon - - - - -	107
Tartalom - - - - -	119

Készült: az Országos Pedagógiai Könyvtár és
Múzeum sokszorosító üzemében, Buda-
pest V., Honvéd u. 19.

Leltár
2007

C-6535

Leltár
2002

